ИЗДАНИЕ НА ДРУЖЕСТВО ИЛИНДЕНЬ — ВАРНА

ХР. КОЦЕВЪ

СТАРИ И НОВИ ПИСАТЕЛИ

ЗА

БЪЛГАРИТѢ ВЪ МАКЕДОНИЯ

„Никой народъ не смѣе да принесе своето сѫществуване въ жертва предъ олтаря на единъ договоръ."

(„Kein Volk darf seine Existenz auf dem Altar der Treue zu einem Vertrage opfern").

Бисмаркъ.

ВАРНА

Печатница „Изгрѣвъ", ул. Кн.-Александъръ, 10

1933

НАР. БИБЛИОТЕКА — СОФИЯ
1933 г. № 779.
XXXV. А. 167

ИЗДАНИЕ НА ДРУЖЕСТВО ИЛИНДЕНЬ — ВАРНА

ХР. КОЦЕВЪ

СТАРИ И НОВИ ПИСАТЕЛИ

ЗА

БЪЛГАРИТѢ ВЪ МАКЕДОНИЯ

„Никой народъ не смѣе да принесе своето сѫществуване въ жертва предъ олтаря на единъ договоръ."

(„Kein Volk darf seine Existenz auf dem Altar der Treue zu einem Vertrage opfern").

Бисмаркъ.

ВАРНА
Печатница „Изгрѣвъ", ул. Кн.-Александъръ, 10

1933

Посветявамъ труда си на свещената паметь на всички работили, страдали и паднали жертва за свободата на Македония и въ полза на останалитѣ живи, но бедни илинденци въ Варна.

Авторътъ.

Дружество **„Илинденъ“**—Варна публично изказва искренната си и гореща благодарность на г-нъ Христо Коцевъ, който подари въ полза на беднитѣ илинденци въ Варна съчинението си **„Стари и нови писатели за българитѣ въ Македония“.**

Съ този си трудъ г-нъ Христо Коцевъ съ необорими факти доказва, че славянитѣ въ Македония сѫ българи, а не гърци и сърби, за каквито се мѫчатъ да ги представятъ предъ външния свѣтъ нашитѣ съседи гърци и сърби. Това той доказва съ цитати отъ съчиненията на **стари** и **нови** български, турски, гръцки, руски, сръбски, английски, френски и други чуждестранни писатели, които сѫ пѫтували и живѣли въ Македония и на самото мѣсто сѫ изучили езика и бита на македонския българинъ.

Съчинението на г-нъ Христо Коцевъ представлява голѣмъ интересъ не само за македонскитѣ българи, но и за братята българи отъ свободна България. Въ това съчинение македонеца ще научи, че той е българинъ, а не **„Елиноглесенъ славянинъ“**, нито пъкъ **„Прави сърбинъ“,** както обикновенно ни наричатъ нашитѣ заклети врагове гърци и сърби; а българина отъ свободна България ще научи, че славянското население на Македония е било и е българско и че **борбата за премахването на гръцкото иго и турското владичество се е водила съ еднаква преданность и упоритость и отъ македонскитѣ българи.**

Ето защо, ний препорѫчваме съчинението на г-нъ Христо Коцевъ да бѫде настолна книга за всѣки македонски българинъ, като доказателство, че той е такъвъ и като българинъ се е борилъ и ще се бори за освобождението на родината си.

Това съчинение трѣбва да бѫде така сѫщо настолна книга и на брата българинъ отъ свободна България, за да знае отъ каква народность е населението на Македония, за своводата на което до сега България е дала стотици хиляди човѣшки и милиярди материални жертви.

Нар. Библиотека, София

Стари и нови писатели за българитѣ въ Македония.

УВОДЪ.

Никой до 1870 год. (до преди 60 год.) не бѣ поставилъ подъ съмнение народностьта на славянитѣ въ Македония; никой до тогава не отричаше, че тѣ сѫ **българи.** И византийци, и латинци, и гърци, и турци, и албанци, и куцовласи въ Македония сѫ знаели и наричали своитѣ съжители — **славянитѣ на тая земя** — съ името **българи.** Па така и сами тѣ сѫ се наричали. Това се потвърдява и отъ **всички** пѫтешественици, които отъ 15 вѣкъ до наши дни сѫ пѫтували и писали за Македония. Нито единъ отъ тѣхъ не поменува да е срещналъ нѣкѫде въ Македония славяни, които да сѫ се наричали **сърби** или да сѫ говорѣли **сърбски.** Само за славянитѣ на северъ отъ Македония т. е. на северъ отъ Шаръ-планина, тѣ пишатъ, че се наричали **сърби.** Но не само отъ 15 вѣкъ насамъ славянитѣ въ Македония се наричатъ **българи.** Още преди 1000 год. отъ рѣка Българска Морава до гр. Нишъ и по р. Тимокъ до гр. Неготинъ (на Дунавъ), отъ Шаръ планина до Странджа, отъ Черно море до Охридско езеро, отъ гр. Тулча до Костуръ и отъ Дунавъ до Бѣло море — всички славяни въ тия граници сѫ **се чувствували братя едноплеменни** и отъ създаването на българската държава (преди 1200 год.) тѣ постепенно влизатъ въ нейнитѣ граници и отъ **славяни** почватъ да се наричатъ **българи.** Това твърдятъ **всички** византийски историци, хроники, грамоти и паметници. И между тѣхъ нѣма **нито единъ,** който да пише, че славянитѣ въ Македония сѫ се наричали **сърби.**

Пръвъ, който почва да нарича българитѣ въ Македония **„прави сърби“** е сърбинътъ Милошъ Милоевичъ, изпратенъ въ 1860 г. отъ едно ново шовинистично д-во въ Бѣлградъ да събира въ Македония паметници и да запише народни умотворения. Той, като пѫтувалъ изъ Македония, изпада въ трансъ предъ факта, че всичко, що му говорѣли българитѣ тамъ, разбиралъ много лесно, па и тѣ него разбирали. И, безъ да обръща внимание на това, че тѣ се наричетъ **бугари,** той пише въ Бѣлградъ, че всички били **„прави сърби“.**

Връща се въ Бѣлградъ и презъ 1872 година предлага на сръбското книж. д-во 740 разни обредни пѣсни изъ **„права старе сърбије“** т. е. отъ Македония. На 1 февруарий 1873 година сърбитѣ Ст. Новаковичъ и М. Куюнджичъ прочели въ д-вото рефератъ за тая сбирка на М. Милоевичъ. „Милоевичъ намира сърби по цѣлия свѣтъ, казватъ тѣ въ реферата си. Той намира сърби не само въ Македония, а и въ Индия, въ М.-Азия и въ Африка . . . Споредъ Милоевичъ едва ли има нѣгде българи на Балканския полуостровъ. Това е съвършено **небратско** и **неполитично** отнасяне спрѣмо най-близкото (славянско) племе на изтокъ отъ насъ. Такива **стремежи за завладявене на чуждото** ни хвърлиха въ срѣднитѣ вѣкове подъ турско робство. Или малко ни бѣше това робство, та трѣбва и **днесъ да подновимъ** съ такива домогвания, съ каквито се отличава Милоевичъ, **старитѣ вражди между насъ и българитѣ ?“**[1])

Всички слушатели се смѣели на **„изобретението“** на М. Милоевича и го нарекли **„претеран“** т. е. прекаленъ сърбинъ.

Следъ 10 години, именно, следъ освобождението на България, въ границитѣ на която влизаха: Мизия, Тракия и Македоия споредъ сключения договоръ при Санъ-Стефано между Русия и Турция, стреснаха се отъ този успѣхъ на Русия не само великитѣ държави: Англия, Австрия и Германия, но и малкитѣ на Балканския полуостровъ: Гърция, Сърбия и Ромъния. Следъ 3-4 месеца се свика конгресъ въ Берлинъ, на който анулираха онзи при Санъ-Стефано и разкжсаха живото тѣло на бълг. народъ на петь дѣла: отъ Мизия създадоха княжество България, оть Тракия — автономна Изт. Румелия, Пиротъ, Нишъ, Враня и Лѣсковецъ дадоха на Сърбия, а северна Добруджа — на Ромъния, Македония отново върнаха на Турцитѣ. За да дадатъ „морално“ оправдание на този безчовѣченъ актъ, Англия, Германия и Австрия изтъкнаха претенциитѣ на балканскитѣ държави, че въ Македония имало не само българи, а и гърци, и сърби (!), и ромъни. Отъ тогава Македония стана **„ябълка на раздоръ“** между балкан. държави. Интереситѣ на **„цивилизована и хуманна“** Европа изискаха да се посѣе сѣмето на раздоръ между тия държави и тѣ почнаха да се ядатъ и биятъ. Съ сълзи и кръвь човѣшка се полива това семе 55 години и Богъ знае още колко войни ще струва този изкуствено създаденъ и раздухванъ антагонизъмъ.

А само 2 години преди това преставителитѣ на сжщитѣ тия държави на конференцията въ Цариградъ (1876 год. следъ клането въ Батакъ, Перущица и пр.) заедно съ представителитѣ на Русия, Франция и Италия решиха да се създадатъ

[1]) Вж. „Гласникъ српског учено друштва“, кн. XXXVIII у Београду, 1873 год. стр. 329-348.

отъ тритѣ български области две свободни княжества: Източно съ столица Търново и Западно съ столица София. Само Турция се възпротиви на този проектъ и, за да го осуети, обяви, че въвежда Конституция въ цѣлата си държава. Играта бѣше явна. Турцитѣ обявиха Конституцията, за да се отърватъ отъ Европейската намѣса, па, следъ като мине бурята, да си почнатъ пакъ кървавия режимъ. Русия, за да наложи проекта на конференцията, обяви война и сполучи съ кръвьта на 200 хиляди души да създаде, вмѣсто 2 отдѣлни княжества, едно такъво.

Седемь години следъ Берлин. Конгресъ, българитѣ отъ княжеството и отъ автономната Из. Румелия обявиха **съединението** си въ една държава съ рискъ да се биятъ съ турцитѣ и да лѣятъ още човѣшка кръвь **за единна българска държава**,И нѣ Турция, нѣ Ромъния или Гърция, а „**братската**“ Сърбия, подбутната отъ Австрия, обяви война на младата и съединена България за туй, че нарушила statuquo-то отъ Беркинския конгресъ. Тя, Сърбия, се намѣри увредена отъ съединението и реши съ мечъ да възстанови нарушеното равновнсие на Балканитѣ, като отнеме отъ България Кьостендиль, София, Царибродъ и Видинъ. Обаче, при Сливница правдата възтържествува: младитѣ, още необучени въ войнишкото искуство, българи надвиха на хищнитѣ вѣроломници и ги накараха да молятъ за миръ.

Оттогазъ победена Сърбия се обърна, погледна на югъ, къмъ Македония и реши за нейна смѣтка да се разшири. Турция я считаха „**боленъ човѣкъ**“ — день изъ день чакаха да издъхне. Сърбия реши да побърза, докато не е издъхналъ, да създаде въ Македония сърби (до тогава въ Македония нѣмаше нито единъ сърбинъ), та да има „**моралното право**“ — и тя да претендира за наследство. Оттогава тя освети новъ курсъ на своята външна политика: отвърна очи отъ населенитѣ съ сърби Босна и Херцеговина и отъ Адриятическо море, защото Австрия по силата на Берлинския конгресъ владѣеше вече тия сръбски земи и надеждата на малката Сърбия — да ги освободи отъ лапитѣ на Австро-Унгария — стана илюзия, съ която не можеше вече да живѣе. За туй тръгна на югъ, да дири нови сърби.

На този новъ **хищнически** курсъ на сърбската политика трѣбваше да се даде мораленъ обликъ, за да я не обвиняватъ въ завладяване на чужди земи, а да вѣрватъ, че и Сърбия има свои еднородци въ Македония и е длъжна да се грижи за „освобождението на своитѣ поробени братя“ въ Турция.

Шовинизъмътъ заповѣда на всички сръбски учени да подкрепятъ новия курсъ на външната политика. Трѣбваше сладов. ученитѣ въ Сърбия сами „**да се убедятъ**“ и после да излѣзатъ съ „**научни**“ аргументи да **убедятъ** и другитѣ, че въ Македония има сърби. И що виждаме? — Всички

сръбски учени и професори бързатъ да се хванатъ на хорото, на което играеха „**лудитѣ**“ („претеранитѣ“) Милоевичъ и Сретковичъ. И почнаха да се надпреварватъ, кой **„по-убедителенъ“** аргументъ да измисли, да издаватъ брошури, календари и цѣли томове съчинения, за да пръснатъ на длъжъ и на ширъ по свѣта новината, че въ Македония имало сърби. Отъ тогава почнаха да коватъ оная **нова „сръбска наука“**, която отрече установенитѣ научни истини, изопачи фактитѣ, насили историята и науката, задуши гласа на съвестьта дори и на ония, които преди това бѣха писали, че **„такива стремежи за завладяване на чуждото ни хвърлиха въ срѣднитѣ вѣкове подъ турско робство и ще подновятъ старитѣ вражди между сърби и българи.“** И заредиха се съчинения и брошури, като тия на Сп. Гопчевичъ, Каричъ, М. Веселиновичъ, Протичъ, Нушичъ, Новаковичъ, Цвиичъ, Беличъ, Семовичъ, Андоновичъ, и много др. Отъ служители на чистата, неподкупна наука тѣ станаха орѫдия на **хищническата** сръбска политика и най-долни фалшификатори. Поправиха всички учебници по история и география, въ които бѣше писано, че Македония е населена съ **бугари** и за 1—2 год. се явиха **„прави сърби“** въ всички сръбски учебници, списания и вестници. Тогава се появи и първото голѣмо съчинение на нѣмски ез. отъ Сп. Гопчевичъ съ тенденцията — да чуятъ и чужденцитѣ за **сръбското изобретение.** Въ предговора авторътъ разправя, че се срещналъ ужъ съ нѣкой българинъ и отъ дума на дума почнали да се препиратъ за Македония. Споразумѣли се най-после да тръгнатъ и да идатъ на самото мѣсто, въ Македония, съ очитѣ си да видятъ и съ ушитѣ си да чуятъ и да се увѣрятъ имали сърби или не. Условили се, да издадатъ следъ това съчинение и да удостовѣрятъ автентичностьта му съ собственитѣ си подписи. На всѣкѫде по села и градове се спирали и разпитвали населението за народностьта му и на всѣкѫде ужъ получавали отговоръ че сѫ **„прави сърби“**. А голѣмата истина бѣше, че Гопчевичъ **на сънь** отъ Бѣлградъ бѣ направилъ тая фантастична разходка изъ Маредония и като се събудилъ, седналъ и написалъ това голѣмо съчинение. Той пръвъ се реши да лансира тая нагла лъжа съ намѣрение да види той и неговитѣ вдъхновители отъ Д-во „Св. Сава“ ефекта, който ще направи тя въ чужбина. Следъ този пръвъ опитъ чувството на срамъ се притѫпи у всички сръбски учени, които още се колебаеха, дали да станатъ измѣници на чистата наука.

Въ отговоръ на тая сръбска аларма Славянск. Благотв. Общество въ Санъ-Петербургъ въ 1890 год. издаде Комаровата Етнограф. карта на всички славянски народи. Въ тая карта България, Тракия и Македония бѣха означени съ една боя, различна отъ оная, въ която бѣха оградени сърбо-хърватскитѣ народи.

Нар. Библиотека София

Сърбитѣ се разреваха, дигнаха страшна олелия и заплашиха Русия, че ще се отметнатъ отъ нея и ще тръгнатъ пакъ съ Австрия, ако не запуши устата на своитѣ учени. И стана чудо невибало: руското правителство за да задоволи галенитѣ свои деца, сърбитѣ, конфискува картата и заповѣда на Слаянск. Благотвор. Общество да издаде второ издание, въ което Македония бѣ оградена съ срѣдна боя — ни българска, ни сръбска. Така, отъ тогава политиката се качи (за срамъ и позоръ на цѣлото славянство!) на гърба на чистата наука и тръгна по свѣта да пръска мракъ и заблуда.

Отъ тогава почва сериозно сръбската пропаганда въ Македония: изпращатъ агенти да подкупватъ декласиранитѣ, бездѣлницитѣ и падналитѣ морално и материално българи и ги каратъ да се казватъ сърби; отварятъ училища и събиратъ въ тѣхъ дѣцата отъ улицата, подмамвайки ги съ пари, дрехи и бонбони; пълнятъ дълбокитѣ джобове на турскитѣ чиновници съ злато, за да не имъ пречатъ, а да имъ помагатъ въ борбата съ българитѣ въ Македония и следъ 30-40 години тѣ можеха да се радватъ на два голѣми успѣха: първо, привикнаха хората да търпятъ и да слушатъ тѣхнитѣ лъжи безъ да се възмущаватъ вече, каточели слушаха да имъ се разправя за нѣщо обикновено и възможно; второ, отъ измета на българското население въ Македония тѣ можаха **съ пари и съ помощьта на турската власть** да създадатъ „прави сърби“ и сочейки на тѣхъ да викатъ още посилно, че въ Македония има вече и сърби, и сръбски училища, и черкви, па дори и владика въ Скопье. Ако турската власть нѣмаше интересъ да раздѣли мощното българско население (което вече имаше революционна организация и бѣше почнало да подкопава основитѣ на гнилата и безъ това държава) на три враждебни лагера: българи, сърби и гърци, та, като се ядатъ помежду си, да ги владѣе по-дълго — усилията на сърбитѣ биха отишли на вѣтъръ.

Тѣ можеха вече спокойно да чакатъ смъртьта на **„болния човѣкъ“**—на Турция; тѣ бѣха вече придобили право върху часть отъ наследството. Тѣ станаха и страна въ преговоритѣ между българи и гърци, докато въ 1912 год. се сключва вѣроломниятъ съюзъ между тритѣ за война съ Турция. Въ съюзния договоръ за последенъ пѫть сърбитѣ признаватъ цѣла Македония отъ Шаръ планина до Родопитѣ, до р. Бистрица и Охридъ за страна, населена по-вече съ българи, съ тая малка отстѫпка — срѣщу малкото **фалшиви сърби** България се съгласява северна Македония да се счита **„спорна“** и да се остави на руския царь да реши, кому да принадлежи следъ войната. Сърбитѣ знаеха разположението на руската дипломация и предварително бѣха увѣрени, че царьтъ ще я даде на тѣхъ. И стана това, което никой не очакваше: следъ като България сама довърши почнатата война съ Турция и я принуди да подпише миръ въ Лондонъ,

нейнитѣ невѣрни съюзници: Сърбия, Гърция и Черна гора тайно сключватъ съюзъ противъ България, за да я ограбятъ и изнудятъ. Сърбитѣ заявяваха, че нѣма да изпълнятъ подписаниятъ преди войната договоръ; тѣ не искаха да изпразнятъ поне **безспорната** зона отъ Македония и да я отстжпятъ на България; тѣ подигнаха въпросъ за ревизия на договора и по този начинъ предизвикаха България да се опита пакъ съ силата на оржжието да наложи своето право и на своитѣ вѣроломни съюзници. Намѣси се и алчната Ромъния въ помощь на вѣроломцитѣ и България, обградена отъ всички страни съ неприятели, се видѣ принудена да подпише въ Букурещъ договоръ, споредъ който Македония биде подѣлена.

Спедъ една година избухна и общата европейска война. България се намѣси и отиде на страната, която воюваше съ Сърбия, съ надежда — този пжть да изтръгне отъ нейнитѣ нокти Македония. Но и този пжть невѣрната сждба взе страната на злото и неправдата. Македония отново биде подѣлена, а и България плати за своята доблесть съ запад. Тракия, която се даде на Гърция. съ Струмишкия окржгъ, Цариброд ъ и Босилевградъ, които заграби Сърбия и още съ юж. Добруджа, въ която се разшири „притѣснената“ и „малка“ Ромжния.

Ето тъй днесъ, напукъ на науката, правото, съвестьта и човѣщината, сърбитѣ сж господари нѣ само на Косово, на Босна и Хорцоговина, дето населението е по-вечето сръбско, но и на Черна-Гора, и на Хърватско, и на Далмация, и на Словения, и на Банатъ и на Сремъ и на Бачка, и . . . . и на Македония. Така благополиха да присждятъ великитѣ победители, които бѣха обявили, че се биятъ противъ милитаризъма и империализъма на Германия, и за своводата на всички народи.

Всичко това сърбитѣ постигнаха съ своето вѣроломство и благодарение на обстоятелството, че се намѣриха въ пункта, дето се кръстосваха мировитѣ икономически и политически интереси на Русия и Франция отъ една страна и на Германия и Австро-Унгария отъ друга. Ако трѣбваше нѣкой да бжде наказанъ, това бѣха именно сърбитѣ, които съ убийството въ Сараево предизвикаха войната, която отне живота на 15 милиона души, вънъ отъ другитѣ пакости. Но и въ Версайлъ сждиитѣ взеха страната на убийцитѣ . . . .

Всичко това изложихъ на кжсо, за да види и разбере всѣкой, че днесъ сърбитѣ владѣятъ и въ нещастна Македония не по силата на нѣкакво право — не за това, че тамъ сж живѣли и живѣятъ нѣкакви сърби, а само по силата на **юмручното право.** Фактътъ, че тѣхната пропаганда въ Македония почва следъ Берлинския конгресъ и особно следъ поражението на сърбитѣ презъ 1885 год., доказва, че по-рано тѣ не сж ни помислювали за Македония, защото е нѣмало сърби и, за да се появятъ такива, трѣбваше **да ги създа-**

датъ съ пропаганда, съ злато и вѣролвмство. Успѣхътъ имъ не доказва, че тѣ сѫ имали и иматъ нѣкакво право надъ Македония.

Ако, наистина, славянитѣ въ Макелония бѣха не „прави сърби", а отъ малко-малко сърби, нѣмаше презъ войнитѣ да се биятъ доброволно противъ сърбитѣ, нѣмаше следъ войнитѣ да бѣгатъ масово въ България, па нѣмаше и днесъ да се бунтуватъ, да действуватъ конспиративно и да вършатъ атентати противъ държавата на своитѣ **братя освободители".**

Защо по-рано — преди войнитѣ — когато Сърбия бѣше малка, но хомогенна, нѣмаше на нейна територия ни атентатори, ни масови арести, побоища, пожарища и убийства?

— Защото всички въ държавата бѣха действително сърби. А защо сѫ днесъ тия революционни организации на македонци и хървати въ Сърбия? Защо днесъ въ Австрия и въ Унгария нѣма такива организации? — Защото въ последнитѣ нѣма вече поробени народи, както преди войната. Македонцитѣ и хърватитѣ се борятъ противъ Сърбия, защото тя е чужда за тѣхъ и защото тѣ се чувствуватъ поробени и лишени не само отъ политически права, а и отъ правото да се наричатъ българи и хървати, да говорятъ и да се учатъ на своя майчинъ езикъ. Сърбитѣ си служатъ по отношение на тѣхъ съ най-жестоки мѫки и преследвания, за да ги отродятъ и принудятъ да се казватъ сърби.

Сърбитѣ твърдятъ, че ужъ македонскитѣ българи до 1870 год., т. е. преди да се основе българската Екзархия въ Цариградъ, били сърби, но Екзархията въ 5—10 год. ги направила българи. И се намиратъ не само прости, а и просветени хора, които вѣрватъ това и даватъ право на сърбитѣ съ всички простени и непростени срѣдства да денационализиратъ българитѣ. Истинскитѣ учени, които знаятъ, че **българската Екзархия е рожба, а не майка, на македонскитѣ българи,** (защото първи тѣ поведоха борбата противъ фанариотитѣ за народна черква, за български свещеници и владици и следъ 40 год. упорита борба извоюваха основаването на българска Екзархия) — тия учени, които знаятъ историята, се възмущаватъ, но сърбитѣ не искатъ да знаятъ. Както едно време турцитѣ сѫ принуждавали християнитѣ да се потурчватъ, за да не бѫдатъ изклани, тъй, и дори много по-жестоко, днесъ сърбитѣ насилватъ и принуждаватъ българитѣ да се посърбятъ, а предъ външния свѣтъ не преставатъ да сѣятъ заблудата, че македонскитѣ славяни били **„прави Душанови потомци".** Ако тая сръбска теза—тамъ дето нѣкога сърбитѣ сѫ владѣели **пакъ трѣбва да владѣятъ** — оправдава насилието и терора надъ **„малцинствата"**, борбата между народитѣ нѣма да има край. Защото, ако сърбитѣ сѫ владѣли презъ XIV в. Македония само 30—35 год., българитѣ сѫ я владѣли по-рано 300 год.

гърцитѣ — 200 год., а най-после и турцитѣ цѣли 500 год. Прочее, споредъ логиката на сърбитѣ, турцитѣ иматъ най-голѣмо право и днесъ да я владѣятъ.*) Ние не желаемъ да владѣемъ Бѣлградъ и Дурацо, защото нѣкога тѣ сѫ били подъ българска власть, не желаемъ да вадимъ отъ гробищата измрелитѣ отдавна българи въ Сърбия и Албания, не желаемъ и потурченитѣ нѣкога на сила българи да станатъ пакъ на сила българи. Но това не значи, че трѣбва да търпимъ и тия, които днесъ се чувствуватъ българи, да бѫдатъ принуждавани, изтезавани и най-звѣрски мѫчени, за да се откажатъ отъ народното си име, отъ езика си, отъ вѣрата си, отъ историята си, отъ коститѣ и отъ завѣта на своитѣ дѣди и прадѣди. Или такава е орисията на народитѣ — да се ядатъ и мачкатъ единъ другъ, вѣчно да проливатъ кръвь за своитѣ човѣшки и народни права? И днесъ заробителитѣ, нещатъ да знаятъ, че силата не е право, че съ сила и тѣ утре може пакъ да станатъ роби и да съжаляватъ; тѣ не чуватъ гласътъ на историята, че въ края на краищата правото ще победи, че **въ 20 вѣкъ нѣма по-голѣма сила отъ народносното съзнание** и както едно време преследванитѣ, убиванитѣ, мѫченитѣ и живи изгаряни християни победиха, тъй и поробенитѣ днесъ народи ще победятъ. И въ тая безумна борба ще лѣятъ кръвь не само поробенитѣ, а и заробителитѣ! . . . .

Прочее, ако победенитѣ народи (поробенитѣ „малцинства) не желаятъ да бѫдатъ заличени отъ лицето на земята, налага имъ се да се организиратъ и да противопоставятъ на силата на победителнтѣ, силата на бунтоветѣ, атентатитѣ и революциитѣ. На терора трѣбва да се отговори съ тероръ, на убийствата — съ убийства. Така се освободиха ирландцитѣ, така ще се освободятъ и всички поробени подъ общото знаме „**плебисцитъ и самоопредѣление на народитѣ**“. Не трѣбва да се забравя, че за тържеството на борбата за правда и свобода еднакво нуждни и полезни сѫ огньтъ, мечътъ и перото. Ние трѣбва и устно, и писменно да се защищаваме, да отбиваме ударитѣ, които ни нанасятъ сърбитѣ и гърцитѣ и да пръскаме свѣтлина тамъ, дето сърбитѣ и гърцитѣ пръскатъ мракъ. Наше свещенно право и дългъ е да се боримъ съ всички сили и срѣдства: въ борбата е нашиятъ залогъ,—нашата вѣра, че ще успѣемъ. Нѣма народъ, който да се е борилъ и да не е успѣлъ; нѣма вериги, които да не може да се счупятъ, стига да има кой да върти чука. Откажемъ ли се отъ борбата, престанемъ ли да въртимъ чука, ще влачимъ веригитѣ робски, до като изчезнемъ като народъ. . . .

---

*) На въпроса „чия е Македония?“ историята не може да отговори: Македония е на ония, които живятъ днесъ въ нея, а не на ония, които сѫ я владѣли и владѣятъ.

Писатели отъ 9—19 вѣкъ.

Въ потвърждение на онова, що още въ началото казахме — че всички пѫтешественици изъ Македония и всички византийски историци, хроники и грамоти въ унисонъ твърдятъ, че славянитѣ въ Македония били българи, каквито сѫ и днесъ, — ще приведемъ мнението на най-интереснитѣ отъ тѣхъ, а на другитѣ ще поменемъ само имената. Ония, които желаятъ да знаятъ по-точно, кой какво е писалъ, да прочетатъ: „La Macedoine" отъ Офейковъ, 1886 год., **„Българитѣ въ Македония"** отъ Йор. Ивановъ — София, 1915 година; **„Сръбски признания за Македония"** — отъ Хр. Герчевъ, София, 1918 година; **„Чужди писатели за македонскитѣ българи въ 19 вѣкъ"** отъ Д-ръ Н. В. Миховъ, т. I—II, София, 1915 и 1924 год.; **„Болгаро-сербскія отношенія и Македонския въпросъ"** отъ Н. Державинъ—Лозана, 1918 год.; **„Сербскіе аргументи"** отъ П. Н. Милюковъ; „Les bulgares devant le congrés de la paix. Documents historiques, ethnographiques et diplomatiques"—Berne, 1919 г., отъ Йор. Ивановъ, „La Question Macedonienne an point de vue historique, ethnographique et statistique —Paris, 1920 год. отъ сѫщия.

На питането: какви славяни (сърби или българи) сѫ заселили Македония, отговарятъ: **Шафарикъ, Нидерле, Иречекъ** (чехи) и сръбскиятъ професоръ **Ст. Станоевичъ**[1]). Тѣ единодушно подържатъ, че презъ VI—VII вѣкъ въ областьта Дакия (въ сегашна Бесарабия, Молдова, Влашко и Трансилвания) до р. Тиса живѣли така наречените **свободни славяни**, а на западъ отъ тѣхъ (между рѣкитѣ Дунавъ и Тиса т. е. въ сегашно Маджарско) живѣли **аварскитѣ славяни**. Първитѣ още въ VI в. почнали да минаватъ долния Дунавъ и постепенно се заселили въ Добруджа, Мизия, Тракия, Македония, Албания, Тесалия и дори въ Пелопонезъ, а другитѣ минали срѣдния Дунавъ и се заселили по рѣкитѣ: Драва и Сава, на югъ отъ Черна гора и по р. Ибъръ. Още тогава тия две групи славяни се различавали по своя езикъ. Ето що пише проф. Нидерле: „Всичкитѣ племена, заселени

1) P. J- Safarik „Sebrané spisyz" II, 250 сл.
Niederle, „Slov. starozitnosti" II, 401.
Ст. Станојевић, „Историја српскога народа", 2-ро изд., 32.
К. Иречекъ. „История на българския народъ".

въ областитѣ отъ Охридъ и Дебъръ, отъ р. Българска-Морава и отъ р. Тимокъ на изтокъ (до Черно мзре и на югъ до Бѣло море) **били въ тѣсно сродство отъ езиковна и етнографска страна.** Сръбскиятъ проф. приема, че „въ срѣдата на VII в. **свободнитѣ славяни** отъ долния Дунавъ гѫсто заселили цѣлата източна половина и цѣлия югъ на Балканския полуостровъ, а аварскитѣ славяни (сърбитѣ) заселили западнитѣ и северо-западнитѣ крайща“ т. е. отъ Косово на северъ и между рѣкитѣ: Морава, Дунавъ, Сава и Драва до Адриятическо море на западъ.

Значи, въ Македония се заселили **свободнитѣ славяни,** които после се нарекли **българи**, както и тѣхнитѣ еднородци въ Добруджа, Мизия и Тракия. За това свидетелствува арменската география на псевдо-Мойсея Хоренски отъ 670—680 год.

Ето що пише за това заселение на славянитѣ Византийскиятъ писатель Константинъ Порфирогенетъ: „'Еславоти па́са и хо́ра ке ге́гоне ва́рваросъ“ т. е. „пославянчи се цѣлата страна и стана варварска“.

Въ „житието на Св. Методия“ се разказва, какъ императоръ Михаилъ, въ 862 год. повикалъ Кирила и Методия и като ги придумалъ да идатъ въ Моравия, казалъ имъ: **„Къı Бо ѥ҆ста ѕелоуни҃анина, да ѕелоуни҃ане вьси чисте сло-вѣньскы бесѣдоуютъ“** т. е. „Вие сте солуняни, а **солуняни чисто славянски говорятъ“.**

Охридскиятъ архиепископъ **Теофилактъ**, по народность гръкъ, въ житието на Климента Охридски, което написалъ той въ края на 11 вѣкъ, за Кирила и Методия пише: „Но понеже славянскиятъ родъ, сиречъ **българскиятъ** не разбираше написанитѣ на гръцки езикъ книги, тия свети мѫже гледаха на това като на преголѣма злочестина“.

Византийския императоръ **Василий II**, следъ като подчини Самуиловото царство въ 1014 год. се нарекълъ **„българоубиецъ“**, защото на 14 хиляди българи извадилъ очитѣ и ги пратилъ на Самуила. Сърбитѣ днесъ безцеремонно пишатъ, че Самуилъ билъ сръбски царь. А защо Василий не се нарекълъ„сърбоубиецъ“, ами „българоубиецъ“?. На това тѣ не отговарятъ, преструватъ се, че не знаятъ, та ония които не знаятъ, да имъ повѣрватъ.

За възстанието на Петра Демяна, Самуиловъ внукъ, прѣзъ 1040 год. въ Нишъ и Скопье ето що пише византийскиятъ историкъ отъ XI в. **Иоанъ Скимица**: „презъ тая година (1040) **българитѣ** дигнаха възстание. Единъ **българинъ** — Петъръ Демянъ подбуди къмъ възстание **българското племе.** Българитѣ, които се дигнаха съ него презъ Нишъ и Скопье (който е **главенъ градъ на България**), провъзгласиха го съ викове за царь.

Презъ сѫщата година норвежкиятъ войвода Харалдъ помагалъ съ своята наемна войска на византийцитѣ, за да потушатъ възстанието на българитѣ въ Македония и при Солунъ. За това въ скандинавскитѣ пѣсни се възпѣва **Харалдъ** като **опожаритель на българитѣ**, а не на сърбитѣ, защото възстаницитѣ въ Нишъ, Скопье и въ цѣла Македония до Солунъ на били сърби, а българи, каквито сѫ и днесъ.

Въ едно апокрифно **Сказание на пророка Исаия** отъ сѫщия (XI) вѣкъ се пише: **„Царь Борисъ кръсти всоу землю блгарскоую. И сѣзда црькви по земли Блгарстѣи; и на рѣцѣ Брѣгалници и тоу пріѣмь царьство на Овчи поли сѣзда вѣлѝ црькви.“**

Въ сѫщото сказание, като се говори за българското възтание презъ 1040 год. на Демяна, прибавя се: „Той съгради три града въ **българската** земя: Червенъ, Несебръ и Щипъ“.

Историкътъ на кръстоноснитѣ походи **Вилхелмъ Тирски,** който лично е участвувалъ въ тия походи и познавалъ добре Балканскитѣ земи въ XII вѣкъ пише: „Сърбия е разположена между Далмация, Унгария и Илирия“. „Графъ Балдуинъ (сѫщиятъ, когото българския царь Калоянъ разби и зароби) премина р. Сава заедно съ князетѣ и съ народа и пристигнаха въ **българския** градъ Бѣлградъ (сегашната сръбска столица, тогава подъ българска власть). **Българскиятъ** варварски народъ миналъ Дунава и се заселилъ въ тия земи чакъ до Цариградъ и Адриатическото море. Тая широка земя се простира, както казватъ, до тридесеть деня пѫть на длъжъ и до десеть деня на ширъ“.

Василий Българоубиецъ въ 1019 год. преименувалъ Охридската патриаршия на „'Архиепископи Вулгарѝасъ“. Охридскиятъ архиепископъ се титулувалъ (**вѣкмъ Блъгаромъ**) лии (**всѣмъ Болгарскїѣмъ странн**).

Дионисий, Охридски архиепископъ, се подписалъ на една грамота до руския царь Петъръ Великий съ дата 27 декемврий 1706 год. **„смиренний пастирь всѣмъ Болгарскїѣ Земли и богомолецъ Вашем Благочестивим всемможести Дионисїй“.**

Костурскиятъ митрополитъ се титулувалъ: „О Касторѝасъ ипѐртимосъ ке èксархосъ пáсисъ палеàсъ Вулгарѝасъ“ т.н. „Екзархъ на **цѣла стара България**“. Въ 11 в. Василий Българоубиецъ нарича Костурскиятъ епископъ „пръвъ между подвластнитѣ на Охридския **Български** архиепископъ“.

Струмишкиятъ митрополитъ носилъ титула „Екзархъ на **българската Македония**“ (Ексархосъ Вулгарикѝсъ Македонíасъ).

Професоръ В. Григоровичъ (русинъ) посетилъ въ 1845 год. битолскиятъ митрополитъ Герасимъ. Последниятъ

му разправилъ, че старият титулъ на Пелагонийския митрополитъ билъ „Ексархосъ пáсисъ ано Булгаріасъ“, но въ негово време името Българія било замѣстено съ Македония.

И сърбитѣ наричали по-рано Македония съ името **Бугарско.** Въ 1877 год. сръбската Велика школа издава удостовѣрение на „Никола Панов, родом из Велеса у Бугарскоj“. България тогава не сѫществуваше като държава, Велесъ се намираше въ Турция и не прикачили на Пановъ сръбското окончание **ичъ**, както правятъ сега.

Византийскиятъ императоръ **Андроникъ Палеологъ** (1282-1328) подарилъ на охридския архиепископъ плащаница съ надписъ: „**Пастирю на българитѣ**, спомни си, при жертвоприношенията, за владѣтеля Андроника Палеолога“ — писано на гръцки. Тая плащаница е, може би, унижтожена сега отъ сърбитѣ. Йор. Ивановъ пише, че до 1915 год. плащаницата била запазена. (Вж. „Българитѣ въ Македония“ отъ него, 1915 год. „Документи“ стр. 34).

Въ единъ ржкописъ отъ 15 в. № 1238 на **Bibliothèque Nationale du Paris** се пише за Григорий Акиндинъ, солунски архиепископъ, че билъ „по родъ мизиецъ т. е. **българинъ** отъ Прилѣпъ (ту приллапину 'Акиндйну)“.

Известно е отъ историята, че сръбския кралъ Стефанъ Душанъ завладѣ цѣла Македония, която до тогава (до първата половина на 13 в.) влизаше въ предѣлитѣ на българската държава и затова сърбитѣ я считали българска земя и населена съ българи. Затова и Душанъ въ нѣколко документа се е подписалъ и се нарича царь и на българитѣ, разбира се, не на всички българи, а само на ония (въ Македония), които той взелъ пода своя власть. Напр., въ едно писмо до венецианския дожъ Андрея Дандуло, писано въ Сѣръ въ 1345 год., Стефанъ Душанъ пише: „По божията милость Стефанъ краль на Сърбия, Диоклия, Захлъмия, Зета, Албания и Приморието и обладатель на не малка часть отъ **българската земя** и господаръ на цѣлата почти Ромъния“

Въ увода къмъ своя „**Законникъ**“ Душанъ заявява, че владѣе и български области: „**Стефань въ Христа Бога благовѣрнꙑ царь Срьбльмь и Грькомь и странамь Блъгарскꙑимь**“ издаденъ отъ Ст. Новаковичъ у Београду 1898 год. стр. 3.

Още въ 16 в. католишката пропаганда е имала свой епископъ. Въ единъ документъ, писанъ на италянски въ 1659 г. и намиращъ се сега въ виенската държавна архива е писано: „Въ града Скопье, градъ **български,** архиепископъ е монсиньоръ донъ Андрея“.

Албанецътъ **Иванъ Мозаки,** който е познавалъ добре македоно-албанскитѣ страни и дѣла, свидетелствува въ своитѣ мемоари отъ отъ 1510 год. за краля Вълкашина [(бащата

на Крали Марка), че е владѣлъ българска земя: „Отъ този синьоръ Тодоръ се роди синьоръ Андрея Мозаки втори, който бѣ севастократоръ, и се би съ краль Вълкашина, който бѣше краль на **България**", а той е билъ краль не на цѣла България, но само на западна Македония, съ столица Прилѣпъ. Нея Ив. Мозаки нарича „България", понеже е била часть отъ държавата на България въ онова време, преди Душана.

Следъ смъртьта на Вълкашина въ 1371 год., синъ му Марко (Крали Марко) станалъ пълновластенъ краль на западна Македония, отъ Шаръ до Костуръ, съ градоветѣ: Скопье, Прилѣпъ, Битоля, Костуръ и др. Скоро той станалъ турски васалъ и загиналъ въ Ромъния въ 1394 год. като съюзникъ на турцитѣ.

Византийскиятъ писателъ отъ 15 в. **Францисъ** въ своята хроника за Крали Марка пише: „Марко, който още управляваше една **часть отъ България**." Сърбинътъ Михаилъ отъ Островица въ 15 в. пише за „Марка бугарскогъ кнеза".

И албанеца **Ив. Музаки** нарича Марка „Марко краль на **България**" т. е. на западна Македония.

И Цариградданинътъ **Теодоръ Спандуни Кантакузинъ** (15-16 в.) нарича крали Марка „**господарь на България**" и въ хрониката на еврейския **Йосифъ Бенъ Иоища** отъ 15 в. и въ хрониката на Филипа Лоницера отъ 16 в. и въ хърватската хроника на **Ивана Томашича** отъ 15 в. — всички единогласно наричатъ крали Марка „**краль на България**" и то само 50-60 години следъ смъртьта на крали Марко, за когото писателитѣ сж чували можеби отъ хора, които сж го виждали. А **Василий Петровичъ**, митрополитъ черногорски отъ 18 в., изкарва Марка и по народность българинъ. Въ своята „История о Черной Горы" той пише: „Марко былъ и по отцу Влька шину отъ **націе Българскіе**" и по матери Јевросими (Јелени сестри деспота Момчила, који је такођербио родом **Бугаринъ**. (Вж. „**О кнезу Лазару**" отъ Иларионъ Руварацъ, сръбски историкъ въ Нови-Садъ, 1888 год.). Известниятъ далматински поетъ **Андрей Качичъ Миошичъ** (сърбинъ 1696-1760 г.) въ своята сбирка пише:

Босна слави Рељу Бошњанина,
Сень бијели Иви Сењанина,
Унгарија — Сибињанин Јанка,
Булгарија — Кралевића Марка,
Ерцеговци — Милош Кобилића и пр.

И въ сръбскитѣ простонародни пѣсни се пѣело преди 20-30 г.: Ето теби Кралевићу Марко
От лијепе земље **Бугарије** . . .
или: Свака земља хвали господара,
Бугарија Кравевића Марка и др.

И въ българскитѣ простонародни пѣсни се пѣе:

Ја приклекни на десно кољано,
Та напиши една бѣала книга,
Напиши ја скръваво мастило,
Запрати ја вов Прилепа града,
Та калесай **Марко българина** (Мсб. XIV. 88)

Сѫщо и въ македонскитѣ народни пѣсни се пѣе:

Едното је Рељо Шестокрилца,
Другото је Иван Белиградецъ,
А трекьото — **Марко Бугарчето**.

или: Арапка, покрай Марко, се научи
Научи се **бугарски да дума.**

(с. ив. Б. сборникъ отъ български народни пѣсни. София, 1884, стр. 96).

И при все това сърбитѣ отъ 30-40 год. не даватъ дума да се каже противъ това, че Марко е билъ „баш сърбин от Прилепа града".

Католишкиятъ архиепископъ **Петъръ Б. Бакшичъ** въ 1640 г. пише: „България се нарича днесъ всичката оная земя, която нѣкога се зовѣла Първа Горна Мизия, часть отъ Долна Мизия, цѣла Тракия, **по-голѣмата часть отъ Македония, цѣла Морава та до Охридъ, до предѣлитѣ на Албания и Гърция,** и отъ Сърбия на истокъ до Черно море; Дунавътъ я дѣли на северъ отъ Влашко" и пр.

Презъ 1591 год. пѫтувалъ за Цариградъ презъ Македония венецианскиятъ посланикъ **Лоренцо Бернардо**. Отъ Албания той дошелъ въ Струга и пише: „За **Струга** казватъ, че е градъ, а всѫщность е по-вече село; тя е първо по редъ селище въ **България**" — така нарича и той Македония. „Понататъкъ стигнахъ въ Битоля — **български градъ**". „На 27 май тръгнахме отъ Воденъ и слѣзохме въ едно широко поле, което турцитѣ наричатъ Вардàр-овà, а **българитѣ** — Сланица. Не за сърби, но и за гърци не поменува.

Турскиятъ писатель **Евлия Челеби** презъ 1660 год. пѫтувалъ изъ Македония и пише: „Въ Скопье има цръкви на арменцитѣ, **българитѣ**, сърбитѣ и евреитѣ; френцитѣ, маджаритѣ и немцитѣ нѣматъ цръква, но латинцитѣ (католицитѣ албанци и сърби) се черкуватъ въ сръбската черква". Въ онова време е имало и сърби въ Скопье, но тѣ не били православни, а котолици, и въ черквата имъ се служело по латински. Такива сърби имаше въ Скопье и до завладяването на този градъ отъ сърбитѣ въ 1912 год., но тѣ не се наричаха сърби, а латини. Православни християни били арменцитѣ и българитѣ.

Въ едно „описание на турската империя", съставено отъ единъ русинъ, плѣненъ отъ турцитѣ, е писано „А окресть таго мѣста Скопи съ трехъ странъ уѣздные люди **все болгарские**". Това описание е отъ втората пололина на 17 в. Значи, селянитѣ около Скопье били и тогава българи, а не сърби.

Презъ 1725 год. рускиятъ пѫтешественикъ **В. Г. Барски** отъ св. Гора отишелъ въ Солунъ и пише: „Тамъ обрѣтохъ отъ своея страни знаемыхъ людей и **Болгаровъ**- Тіи мя угощаху и наставиша въ путь".

Въ 1770 год., а после и въ 1802 г. е печатанъ речникъ разговорникъ на четиритѣ християнски езици, употрѣбявани въ Битолската епархия. Неговъ авторъ билъ куцовлахътъ **попъ Данаилъ** отъ Москополе. Разговоритъ се води на четири езика: на гръцки, **български**, цинцарски и албански. Тая книга е била предназначена за българитѣ, цинцаритѣ и албанцитѣ, които желаятъ да научатъ гръцки езикъ. Битолскиятъ владика Нектария далъ средства за отпечатване на тая книга. Значи, и гърцитѣ тогава признавали, че славянитѣ въ Пелагонийската епархия сѫ българи, а не сърби.

По искането на руския адмиралъ презъ 1771 год. било направено подробно опнсание на турската държава и нейнитѣ населения отъ сръбския патриархъ **Василий Бркичъ**. За Сѣръ пише: „превеликое мѣсто которое називается Серезъ, в немже турецкихъ домовъ болше двадесятъ тысящъ, к тому естъ и христїанства Грековъ и **Болгаровъ** до тысяща домовъ . . . Прочее же деревни (селата) **Болгаре** и турки, но какъ **Болгаровъ** много болше Турковъ, такъ во **всеи Македонїи** вси Турки **болгарскїи іазикъ** умѣютъ."

За Охридъ пише: „Албанезовъ мало, въ немъ находится и Грековъ, но болшая часть **Болгари** и Влахи."

За Скопье пише: „По деревнямъ (по селата) весма мало Турковъ, но **Болгари** и **серби**." Явно е че авторътъ (сърбинъ) срама ради е прибавилъ, че има и сърби въ Скопско, но ги туря на второ мѣсто.

Бащата на сръбската история **Иованъ Раичъ**, по народность българинъ,[1]) въ своята история **„разньіхъ славенскихъ народовъ, най-паче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ"**, печатана въ Вьена, 1794 г., като говори за похода на Янъ Хунияди, пише: „Переходитъ съ ними (съ войскитѣ си) въ Мисїо, отходитъ оттуду и въ **Булгарскую** страну къ Видину. Не многи ту прова вивъ дни, спѣшитъ на Косово поле, еже съ **Булгарїею** граничитъ." стр. 206, часть III. Значи Й. Раичъ знае, че границата между българитѣ и сърбитѣ е Шаръ-планина. Около 1800 год. **Феликсъ Божуръ** билъ френски консулъ въ Солунъ. Въ съчинението си „Voyage militaire dans l'empire otoman" за Скопье пише, че е главенъ ключъ на Македония. Нѣкои отъ селата по пѫтя отъ Щипъ за Велесъ и отъ Велеъ за Скопье, сѫ населени отъ **българи** християни, чиято работливость и чистота се проти-

[1]) „Отецъ мой Рая (пише И. Раичъ), родился во Видинѣ **болгарскомъ** в'лѣто 1699". Преселилъ се въ Карловци. „Ја добро знамъ да је башъ мой **булгарскій** родъ..."

вопоставятъ на мързела и нечистотията у другитѣ християни."

Известниятъ турски историкъ и географъ **Хаджи-Калфа**, р. отъ Цариградъ, е писалъ своитѣ трудове презъ втората четвърть на 17 в. Той умрѣлъ презъ 1655 год. Въ съчинението си **„Румелия и Босна"** той пише: **„Хрупища**, до брѣга на костурското езеро, 2 часа далечъ отъ Костуръ. Въ съседство лежатъ казитѣ: Костуръ, Билица и Населица. Жителитѣ сж **българи. Билица** е кадилъкъ, 17 деня далечъ отъ Цариградъ. Наоколо лежатъ: Костуръ, Горица (Корча), Прѣспа, Хрупища. Жителитѣ сж **българи** и албанци."

„Битоля (Толи-монастиръ), между Леринъ, Прилѣпъ, Прѣспа и Охридъ. Отъ Цариградъ се дохожда презъ Солунъ, Вардаръ и Воденъ за 15 деня. Жителитѣ сж **българи.**

Охридъ, юго-западно отъ Скопье. 16 деня пѫть отъ Цариградъ, на източния брѣгъ на едно езеро. Граничи съ Прѣспа, Старово, Кърчево. Жителитѣ сж **българи.** И Хаджи Калфа не пише за сърби въ Македония. Да не би и тогазъ да сж се страхували да се казватъ сърби за да си не навлѣкатъ гнѣва да турцитѣ? Така обясняватъ сръбскитѣ „учени", защо пѫтешественицитѣ презъ 19 в. пишатъ само за **българи** въ Макадония. Ужъ последнитѣ били сърби до 19 в., но следъ възстанието и освобождението на сърбитѣ въ Шумадия (1815 год.) останалитѣ подъ турска власть сърби, отъ страхь да не бѫдатъ преследвани отъ турцитѣ, почнали да се наричатъ **бугари,** понеже българитѣ въ Турция били известни като **„покорна и мирна рая."** Тѣ не били правили като сърбитѣ и гърцитѣ възстание и затова били „обичани" отъ турцитѣ[1]). По-рано сърбитѣ пишеха, че Българската Екзархия (следъ като тя се учреди въ 1870 год.) направила съ своитѣ свещеници черкви и училища отъ сърбитѣ въ Македония българи, но скоро разбраха, че този аргументъ е несъстоятеленъ: противъ него бѣха съчиненията на всички пѫтешественици презъ 19 в. до учредяването на Екзархията и всеизвестниятъ фактъ — **че нѐ Екзархията създаде българитѣ въ Македония, а тѣ — нея съ своята 40 годишна борба противъ гръцкото духовенство.** Тогазъ други **„по-умни"** сърби измислиха този аргументъ — че българитѣ въ Македония били до 19 в. сърби, но следъ възстанието на сърбитѣ въ Шумадия (1815 год.,) отъ страхъ да не бѫдатъ

---

[1]) Сърбитѣ направиха едно възстание въ началото на 19 в. и сполучиха да освободятъ Шумадия. Българитѣ сж правили възстания много и пакъ турцитѣ не ги намразили. Така: въ 1835 г. въ нишкия виляетъ, въ 1841 г. голѣмото нишко възстание, въ 1851 год. Видинското възстание, въ 1876 г. Априлското, въ 1876 г. Малешевското въ 1878 г. Г.-Джумайското, въ 1880 год. Охридското и най-после въ 1903 г, Илинденското. Да не говоримъ за възстанията отъ по.старо време. като Чипровското и пр. И ако не сж сполучвали българитѣ да се освободятъ, причинитѣ сж били много.

преследвани отъ турцитѣ като бунтовници и душмани на държавата, почнали да се наричатъ **бугари.** До колко е убедителенъ и този аргументъ, се вижда отъ свидетелствата на всички пѫтешественици изъ Македония преди 19 в. Нито единъ и отъ тѣхъ не пише за нѣкакви сърби въ тая земя. Освенъ това, заблудата на този аргументъ става много видима и предъ факта: сърбитѣ въ Прищина, Призренъ, Митровица, Нови-пазаръ и пр. т. е. ония на северъ отъ Македония, продължавали и следъ възстанието на своитѣ братя въ Шумадия безъ страхъ да се наричатъ сърби. Навѣрно, турцитѣ сѫ преследвали само „сърбитѣ" въ Македония и затова само тѣ станали бугари, а ония на сев. отъ Македония, сѫ били оставени на мира. Това противоречие сърбитѣ не обясняватъ.

Наистина, отъ страхъ да не бѫдатъ изклани и гърци, и сърби, и българи сѫ се потурчвали. Напр. сърбитѣ въ Босна се потурчили масово, а българитѣ въ Тиквешъ (30 села) и въ Мъгленско (сѫщо около 30 села) сѫ били сѫщо тъй потурчени. Дори има и маса погърчени българи подъ влияние на гръцкото духовенство въ Македония, но побългарени сърби, за честь на сърбитѣ, нѣма. Защото, ако наистина, мнимитѣ сърби въ Македония сѫ били заплашени отъ турцитѣ, непременно тѣ биха станали гъркомани, а не бугари. Последнитѣ въ началото на 19 в. бѣха най-потѫпканитѣ, най-унижените и най-беззащитнитѣ въ Турция. Тѣ нѣмаха нито владици, нито свои представители предъ властьта. Гърцитѣ, напротивъ, имаха и владици, и патрици, и чорбаджии, които се ползуваха съ уважение и влияние предъ турцитѣ. Не само интересътъ, че ще бѫдатъ защитени, но и за по-голѣма честь би го считали въображаемитѣ сърби въ Македония да станатъ гърци, а не бугари. Или още по-вѣрно е, че тѣ би престанали да се наричатъ предъ турцитѣ сърби и би почнали да казватъ, че сѫ „каури" (гяури) или „рисяни", както, наистина, българитѣ въ Македония почнвха следъ освобождението на България да се наричатъ предъ турцитѣ. Това трая само 3-4 години — докато омразата на турцитѣ противъ освободенитѣ българи бѣше още прѣсна и отмъщението надъ останалитѣ подъ тѣхна власть българи бѣше въ своя разгаръ. Това именно преименуване на българитѣ въ Македония даде поводъ на сърбитѣ да съчинятъ този аргументъ, че тѣ били сърби до 19 в., но следь възстанието и освобождението на сърбитѣ въ Шумадия, тѣ почнали да се наричатъ съ презрѣното име **бугари** и вече такива си останали презъ цѣлия 19 вѣкъ. Обаче, ако предъ турцитѣ сѫ се страхували да кажатъ, що сѫ наистина, нѣмало е защо и предъ европейскитѣ пѫтественици да криятъ своята народность. Напротивъ, тѣ биха се оплакали като на свои братя-християни, че сѫ сърби, но отъ страхъ се наричатъ бога-

ри. И поне единъ отъ всички тия пѫтешественици би писалъ нѣщо по този поводъ. Обаче, за жаль на сърбитѣ, нито единъ не пише за такъва метаморфоза на българитѣ въ Македония, защото тя е рожба на сръбскитѣ болни мозъци. А фактътъ, че и днесъ дори, когато тия „сърби“ сѫ подъ властьта на сърбитѣ, не приематъ да се наричатъ сърби, не говорили красноречиво, че тѣ никога не сѫ били сърби? Защо тѣ и днесъ предпочитатъ да се наричатъ „Македонци“, а не сърби? Защо и днесъ тѣ продължаватъ да се борятъ, когато сѫ вече въ държавата на своитѣ „братя-освободители“? Защо търпятъ, ето вече 15 год. всички тия мѫки, жестокости, убийства и преследвания отъ страна на своитѣ „истински“ братя—сърбитѣ и гърцитѣ? Защо бѣха тия клането въ Гарванъ и Търлисъ, тия **„доброволни изселвания“**, поголовни побоища, масови убийства и пожарища отъ страна на господаритѣ: сърби и гърци надъ тѣхнитѣ „братя“ по вѣра, езикъ и народность? Така ли постѫпватъ истински братя? Защо се изгониха всички владици, свещеници и учители отъ Македония подъ сръби и гърци? Защо се затвориха всички черкви и училища? Защо се прибѣгва до най-страшни мѫки и наказания, ако нѣкой посмѣе да каже, че е **бугаринъ**, или да говори на своя майчинъ езикъ и да пѣе своитѣ народни пѣсни? Защо не е позволена никаква българска книга, па била и евангелие? Защо сѫ тия атентати въ Македония подъ сърби и гърци? Ако, наистина, тѣ се чувствуваха отъ малко малко сърби или гърци, още първия день следъ окупирането на Македония смѣло и съ радость биха обявили, че сѫ сърби или гърци и биха се отървали отъ новитѣ страдания и мѫки подъ владичеството на новитѣ турци.

Всичко това не доказва ли, че се върши, за да ги принудятъ на сила да се откажатъ отъ своето име **българи** и отъ своята народность **българска?** И ако всичко това се знаеше отъ чужденцитѣ въ Европа, би ли се намѣрилъ поне единъ наивенъ да повѣрва на сръбскитѣ и гръцки измислици и заблуди? Тая именно неусведоменость на чужденцитѣ помага на сърби и гърци да печелятъ привърженици и да затрудняватъ още повече положението и борбата на поробенитѣ отъ тѣхъ българи въ Македония.

Писатели презъ 19 вѣкъ.

Но да продължимъ съ свидетелствата още и на пѫтешественици, историци, географи и езиковеди отъ началото на 19 вѣкъ до наши дни.

Пуквилъ, френския консулъ при Али-паша Янински пише въ 1801 год.: „Шаръ-планина изглежда като естествена

граница между България, Сърбия и Албания" — „Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie pendant les aunées 1798, 1799, 1800 et 1801". Paris, 1805. Vol. III, p. 241). На пѫть за Костуръ той пише: „Ние се спрѣхме въ Пякостъ или Дупяри (Дупякъ), село разположено близо до костурското езеро. До тамъ пѫтувахъ като въ позната страна, защото можехъ да се разговарямъ съ хората (на гръцки), но тукъ сцената се промѣни. Азъ навлизахъ въ область съ българи; трѣбваше да прибѣгвамъ до нѣколко славянски думи, които бѣхъ научилъ, когато бѣхъ въ Рагуза. Село Лънга е разположено на планината Саракина. Тамъ вече не можехъ да водя разговоръ съ селянитѣ, защото повечето отъ тѣхъ бѣха българи."

Презъ 1807 год. билъ сключенъ миръ между Турция и възстаналитѣ сърби при посредничеството на **Петъръ Ичковъ,** който билъ сръбски доброжелатель и бившъ чиновникъ въ турскитѣ посолства. Миръть се нарича въ историята „Ичковъ миръ." Петъръ Ичковъ билъ българинъ отъ с. Катраница (кайлярско). На следната 1808 год. 5 май той билъ отровенъ отъ сърбитѣ въ Топчи-дере (близо до Бѣлградъ) Вж. Вукова преписка, Белградъ, 1909 г., III, стр. 91.

Добъръ познавачъ на южна Македония е билъ **Кузинери,** френски консулъ въ Солунъ отъ 1773—79, отъ 1786—93 и следъ 1814 год. той пише: „**Българитѣ** продължаватъ и днесъ да обитаватъ въ планинитѣ и полетата, дето нѣкога се настанили като победители. Въ градоветѣ гърци и българи се смѣсили било чрезъ носията, било чрезъ езика и вѣрата. Но въ селата тѣ живѣятъ съвсемъ отдѣлни едни отъ други .... Цѣлото поле при Солунъ, при устието на Вардаръ е заселено съ **българи** .... Воденската епархия цѣла е населена съ **българи.** Затова всички владици, които идватъ въ Воденъ, макаръ и гърци по народность, сѫ принудени да научатъ „**български езикъ.**" За селото Постолъ (Пела—столицата на Александъръ Великий) той пише: „Населението на Пела е изцѣло **българско,** а женитѣ минаватъ за твърде целомждрени". Старата часть на града се нарича **варошъ,** заселена съ гърци, българи и нѣколко еврейски семейства." Вж. „Voyage dans la Masédoine", par Coosinery. Paris, 1831, 2 vol.

Френскиятъ ученъ **А. Викенелъ** пѫтувалъ изъ Македония (1836—37 г.) пише: „Река Дунавъ дѣли **българския народъ** отъ Молдо-Влахия, той обитава по двата склона на Балкана (въ България и Тракия), прониква въ Родопитѣ, въ горна Албания, **въ Македония** и дори въ Гърция" Вж. Voyage dans la Turquie d'Europe". Tome I, Paris, 1868, p. 397.

Френскиятъ ученъ **Ами Буе** е пропѫтувалъ на длъжъ и на ширь Европейска Турция презъ 1836—38 год. Подъ името „Македония" той разбира земята между Шаръ-Пла-

нина и Рила, отъ Шаръ-планина до Грамосъ, р. Бистрица, Бѣло море и р. Места на истокъ. Вж. „La Turquie d'Europe I, 177—198. Качаникскиятъ проходъ въ Шаръ-планина е нареченъ отъ Ами Буе **„врата на Македония“** (porte de la Macedoine II, 339).

Ами Буе казва още: „Българитѣ населяватъ България, Долна Мизия, по голѣмата часть отъ Горна Мизия; тѣ сж главната ядка на населенинто въ Македония съ изключение на оная часть отъ Костуръ до и по Бистрица. Оттукъ на северъ се говори само български, а на югъ — само гърцки. За сърби той говори на северъ отъ Шаръ-планина. Населението на гр. Тетово е и споредъ него смѣсено отъ българи и албанци. Той е далъ и етнографска карта на Балканския полуостровъ, По тая карта въ Македония влизатъ градоветѣ: Костуръ, Охридъ, Дебъръ, Калканделенъ (Тетово), Враня, Воденъ, Сѣръ до р. Места. Вънъ отъ тия граници на Македония, населена повече съ българи, сж Солунъ и Кавала, въ които българитѣ сж малцинство.

Сжщитѣ граници между българи, гърци и сърби дава и учениятъ естествоизпитатель професоръ **Гризебахъ** (нѣмецъ), пжтувалъ презъ 1839 год.

„На 24 юний (н. ст.), пише той, тръгнахъ отъ Солунъ къмъ Воденъ. Предъ Вардаръ-капия (въ Солунъ) срещнахме много групи селяни въ **българска** носия, които идѣха въ града да продаватъ своитѣ произведения. Отъ Солунъ на западъ вече не се слуша гръцки езикъ, защото оттукъ та до албанскитѣ граници живѣятъ **българи.**“ Като говори за Скопския санджакъ, казва: „Въ скопския санджакъ влизатъ 14 кази и обгръща северната половина на Македония и една тѣсна ивица отъ северо-източна Албания. Тѣзи кази сж: Скопье, Качаникъ, Тетово, Кърчово (Кичево), Дебъръ, Кьостендиль, Крива-паланка, Мелникъ, Струмица, Родовишъ, Щипъ, Кратово, Куманово и Кочани. По-голѣмата часть отъ земята на тия кази е плодородни полета, твърде добре обработени, гжсто населени отъ **българи.** Вж. „Reise durch Rumelien und nach Brussa“ 1839 Göttingeu 1841. II B., p. 65—66.

Англійскитѣ филантропки мисъ **Мекензи** и мисъ **Ерби** презъ 1863 год. пжтували изъ Мекедония. Презъ други години тѣ пжтували и изъ Сърбия, Стара-Сърбия (Косовска), Босна, Черна-гора, Албания и пр. Въ предговора на второто издание на тѣхната книга великиятъ Гладстонъ пише: „Ни единъ дипломатъ, ни единъ консулъ, ни единъ пжтешественикъ (агличанинъ) не е далъ такива ценни сведения за славянитѣ въ Европейска Турция, както тия, които ни даватъ мисъ Мекензи и Мисъ Ерби въ своето съчичение: **„Пжтуване по славянскитѣ области на Европейска Турция.“**

За Солунъ тѣ пишатъ: „Географски Солунъ припада на България; съ други думи, Солунъ е едно пристанище на

оная страна (Македония), чието население говори славянски и се простира отъ Бѣло-море до Дунавъ. Той е на границата, която дѣли славянското население отъ гръцкото; но българското население се спуща нѣколко мили още по-на югъ. Въ Битоля **униятитѣ** (българи) си иматъ вече свое училище, а въ Енидже-Вардаръ си градятъ църква. Въ последния градъ има 6000 кѫщи: половината турски, а другата половина — български."

Като говорятъ за Битоля. прибавятъ: „Ловкиятъ, грубъ и раболепенъ характеръ на цинцаритѣ въ Турция имъ отнема уважението и симпатията, каквито биха внушили тѣхното трудолюбие и сръчностьта имъ; обаче, честностьта и добродушието на угнетенитѣ българи извиква неволно съчувствие дори и тамъ, дето по умствено развитие тѣ стоятъ твърде низко, както напр.: тукъ (въ Битоля). Населението на града Прилепъ и на неговия окржгъ е българско. Велесъ е чисто български градъ. На северо-изтокъ отъ полето, въ което е разположенъ градъ Скокье, се издига низка планинска верига, наричана отъ турцитѣ Кара-дагъ, а отъ славянитѣ се нарича „Българско Църногорие." Стражаритѣ ни казаха, че тия планини сѫ населени отъ албанци и българи. На картата приложена къмъ съчинението на тия две англичанки, граничната линия върви отъ Шаръ-планина на югъ до охридското езеро, като обгръща Скопье. Тетово, Дебъръ, Струга, Охридъ и слиза до Костурското езеро, възкачва се на северъ до Островското ез. и слиза на югъ до устието на Вардаръ, като обгръща Воденъ и Енидже-Вардаръ, минава малко на северъ отъ Солунъ и стига до Сѣръ. Сръбскиятъ посланикъ въ Лондонъ Чеда Миятовичъ, преведе това съчинение на сръбски въ 1868 год. — обстоятелство, което доказва, че сърбитѣ до 1868 г. сѫ били напълно съгласни съ писаното въ тая книга, т. е. тогава тѣ още не бѣха почнали да отричатъ българския характеръ на Македония.

Презъ 1857, 58 год. френецътъ **Лежанъ** пѫтувалъ изъ Европейска Турция и написа статия, която излѣзе едновременно на френски и нѣмски езици: „Ethnographie de la Turquie d'Europe", 1861 г. За гърцитѣ пише: „гърцитѣ заематъ цѣлото крайбрѣжие на Бѣло-море, на Мраморно-море и на Черно-море, отъ Катеринъ до вратитѣ на Варна. Тая дълга крайбрѣжна ивица се прекѫсва на нѣколко мѣста отъ български селища, както около Солунъ и Бургасъ". Сръбскитѣ племенни граници Лежанъ поставя на юго-изтокъ до Българската Морава и Шаръ-планина. За българитѣ пише: „Сега българското племе е включено между Дунавъ, Тимокъ и една черта, която минава презъ градоветѣ: Нишъ, Призрѣнъ, Охридъ, Костуръ, Нѣгушъ, Солунъ, Одринъ и Созополъ."

Австрийскиятъ консулъ **Ханъ** пѫтувалъ два пѫти изъ Македония съ научна цель, презъ 1858 г. и 1863 г. Той написалъ две

книги, печатани въ „Denkschiften der Philos. — Hist. Classe“ на Вьенската академия на наукитѣ, томове XI и XII. Той е знаелъ добре албански и гръцки езици, а за сръбски му е помагалъ сръбскиятъ майоръ Франьо Захъ, директоръ на Бѣлградското артилерийско училище, по народность чехъ, който го е придружавалъ презъ първото му пѫтуване, 1858 г.

Сръбско-българската говорна межда споредъ Хана върви по р. Българска-Морава та до Призрѣнъ въ политѣ на Шаръ-планина. На юго-изтокъ отъ тая межда държатъ българитѣ, а на северо-западъ сърбитѣ и албанцитѣ. За Македония Ханъ дава следнитѣ сведения: „Градъ Кумановo има 650 кѫщи, отъ които 300 сѫ мохамедански и 350 **български** християнски; има и 30 цигански колиби. Всичкото население възлиза на около 3000 души.

Отъ 134 села въ Кумановската околия 90 села сѫ **български.** Въ Гиланската околия числото на албанскитѣ кѫщи е 2,300, а на българитѣ 1500. Отъ 160 села въ Прилепска околия само 18 сѫ мохамедански, останалитѣ 142 села сѫ български. Въ Морихово има 19 български села. Населението на гр. Битоля по преброяването отъ 1838 год. достигало 33—31,000 души. Християнското население тогава е било: 9000 българи отъ гръцко вѣроизповѣдание, 4500 гърци отъ двата рода, 1200 албенци католици и 700 цинцари. Българскиятъ елементъ въ Крушево се дѣли на два класа: староседѣлци, които сами се наричатъ мияци и пришелци, дошли отъ Галичникъ и Лазаро-поле. За кѫщитѣ въ Флорина (Леринъ) ни се посочи, навѣрно преувеличено, числото 3000, едната половина отъ които сѫ мохамедани (албанци и турци), а другата българи“.

Въ втората книга Ханъ дава и други сведения за народностьта на македонското население. За Дебъръ той пише: „Епископътъ и Илясъ-ага едногласно твърдятъ, че числото на кѫщитѣ въ града е 2000, отъ които само 170 **българско**-християнски, а другитѣ албано-мохамедански. Струга лежи отъ дветѣ страни на р. Дринъ—до самото езеро, отдето изтича рѣката. Български кѫщи има 361 и 220 мохамедански. Старата часть на гр. Охридъ се нарича Варошъ и е заселена предимно отъ българи християни. Градъ Ресенъ брои 600—700 кѫщи, отъ които 150 сѫ мохамедански, 60 цигански, 100 влашки и останалитѣ (300—400) български. Околностьта на Гевгели е изцѣло българска. Въ града има гръцко училище, но домашниятъ езикъ е българскиятъ.

Презъ 1839 год. пѫтувалъ рускиятъ монахъ **Партений** за Свѣта Гора. Въ своята книга: „**Сказаніе о странствіи и путешествіи по Россіи, Молдавіе, Турціи и святой землѣ**“. Москва 185б, 2-о издание. Миналъ презъ Сѣръ и разправя: „Беднитѣ българи сѫ притиснати не само отъ тежкия турски яремъ, но и отъ гърцитѣ не по-малко страдатъ. Въ градо-

ветѣ, дето има владици, които сѫ все гърци, не позволяватъ на българитѣ нито да се черквуватъ по славянски, нито да четатъ, нито децата си да учатъ. Но по селата, въпрѣки запрещението на владицитѣ пѣятъ и четатъ въ черква на славянски (руски) книги. Българското наречие е по-близко до черковно-славянския езикъ, нежели великоруското". (II, 51).

Турцитѣ въ Македония имаха стара пословица; „Истамболунъ тюркчеси, Елбасанънъ арнаутчеси, Тиквешинънъ булгарджеси" т. е. най-чисто турски се говори въ Цариградъ, албански—въ Елбасанъ, а български — въ Тиквешъ. Тая пословица е чулъ и Гризебахъ въ 1839 год. Вж. А. Гризебахъ, II В. р. 67.

Именитиятъ руски славистъ **Викторъ Григоровичъ**, отличенъ познавачъ на южното славянство, пѫтувалъ изъ Македония презъ 1844—45 год. Въ съчинението си: **„Очеркъ путешествія по Европейской турціи"**, 2-ое изданіе Москва, 1877 г., той пише, че мнозинството отъ населението въ Македония е българско. „Безъ да се гледа на това, че населението около Солунъ е българско, въ самия градъ има малко постоянни жители — българи. За менъ особено важно бѣше да срещна работници, пришелци отъ българска народность, каквито има доста много въ Солунъ. Повечето отъ жителитѣ на Воденъ сѫ българи. Въ този градъ има 9 черкви и ново гръцко училище, ученицитѣ въ което сѫ само деца на българи. Острово, близо до езеро съ сѫщото име, е заселено половината съ **българи.** Въ Битоля, дето има много турска войска, живѣятъ **българи** власи и албанци. Българитѣ сѫ мнозинство, но власитѣ въ Битоля, както и въ Кичево иматъ особено влияние.

Градъ Охридъ е населенъ съ **българи,** власи и турци. Има и малко гърци и албанци. Охридскитѣ българи се отличаватъ съ своето образование и живъ характеръ. Жителитѣ на Струга сѫ **българи** и албанци.

Въ Рѣсенъ жителитѣ сѫ **българи.**

Като филологъ и вещъ познавачъ на езицитѣ, той пръвъ изтъкна особеноститѣ на българския езикъ и го раздѣли на две наречия, въ едно отъ които влизатъ и македонскитѣ говори. Той говори и за нѣкои племенни названия (мърваци, шопи, тумбаковци, бабуни, кецкари, мияци, бърсаци). За българскитѣ училища пише, че били 51 на брой.

Първиятъ славянски етнографъ и славистъ на времето си **Павелъ Йосифъ Шафарикъ,** по народностъ чехъ, презъ 1827 г. пише: „Въ Манастиръ (т. е. Битоля), Тиквешъ, Прилепъ, Мегленъ, Воденъ и пр. живѣятъ **чисти българи**; тамъ и турцитѣ говорятъ български. **Славянитѣ въ цѣла Македония сами се наричатъ българи.** Сърбитѣ почватъ отъ Прищина и задъ Нишъ. И нишлиитѣ по обичатъ да се наричатъ **българи.** Вж. „Български Прегледъ" година II, кн. XII, стр.

78. Въ съчинението си „Slowansky narodopis“ отъ 1842 год. той опредѣля по-точно границата между сръбското и българското племе. Така: „Югозападната и южна българска граница върви по рѣката Тимокъ, минава $1^1/_2$ миля западно отъ Нишъ, който остава въ българскитѣ предѣли, минава по Българска-Морава и като остаея Враня въ Българско, върви западно по Шаръ-планина и на югъ отъ Призренъ слиза по вододѣла на рѣка Дринъ до Дебъръ, следъ това върви по рѣката до Охридското езеро, продължава на югъ отъ езерото и включва градоветѣ Билища и Костуръ, обгрѫща Влахо-клисура, слиза до Солунъ, минава на северъ презъ Нѣгованъ, Рупелъ и върви на истокъ до р. Места и пр.

Юри Ив. Венелинъ, първиятъ руски ученъ, който посети български земи и написа първата българска история (следъ оная на о. Паисий) подъ заглавие: „Дрѣвніе и ньнѣшніе Болгаре“, Москва, 1829 год. пише въ друго свое съчинение: „О характерѣ народныхъ пѣсень у славянъ задунайскихъ“, Москва, 1835, на стр. 42, че Македония е населена навредъ съ българи (**Болгаре** изъ Македоніи, которую они всплошь населяютъ“.)

Следъ В. Григоровичъ е пѫтувалъ презъ 1856 г. и другъ руски ученъ славистъ **А. Гилфердингъ** изъ южнославянскитѣ земи. Той билъ руски консулъ въ Сараево (Босна) и още на следната год. тръгналъ да се запознае съ славянското население въ Косово и Македония. Въ съчинението си „Поѣздка по Герцеговинѣ, Босніи и Старой Сербіи“, III Спб. 1873 стр. 141—142 той пише: „Призренъ лежи на сръбска земя, но на самия й край, въ политѣ на Шаръ-планина, която спрѣла движенаето на сърбитѣ къмъ югъ и която служи за граница между сърбитѣ и българитѣ, които минали Шаръ и отъ северъ, и отъ югъ, завзели Македония и източна Албания. Между православнитѣ въ Призренъ мнозинството сѫ сърби, но има доста и македонски власи, българи и гърци. Говорътъ на призренскитѣ сърби се приближава до българското наречие; падежнитѣ окончания често се изпускатъ, особно следъ предлогъ; напр. он га ударио сос нож, сос рука вмѣсто: с ножем, с руком и пр. Българизъмъ е и думата работа вм. посао и пр.

Англичанинътъ **Тозъръ** пѫтувалъ нѣколко пѫти изъ Македония: 1853, 1861 и 1865 год. Въ съчинението си, издадено въ 1869 год. Тозъръ пише: „**Българитѣ**, които съставятъ най-голѣмиятъ дѣлъ на християнското население отъ Солунъ до Албания, сѫ твърде интересенъ народъ и се славятъ съ своето трудолюбие и честность. Тѣ сѫ най-многочислената народность отъ всички други народности въ Европейска Турция и се смѣтатъ на брой до 5—6 милиона души.“ „Населението на Битоля е около 40000 души, пише той понататъкъ, и се състои главно отъ турци и власи, последнитѣ

съставятъ търговското съсловие, а **българитѣ** сж земледѣлцитѣ на града. Има и малко гърци. Християнитѣ въ Охридъ сж **българи.** Близо до църквата въ Струга има голѣмо училище за **български** деца. Видѣхме около 200 деца, много чисти и спретнати. Тѣ седѣха на чиноветѣ си, много прилични на чиноветѣ въ Англия. Учительтъ (Д. Миладиновъ навѣрно) бѣше **българинъ** и децата ги учеха да четатъ и пишатъ по български и по гръцки. Български се преподаваше два пжти въ седмицата".

Нови гръцки писатели.

Отъ новитѣ гръцки писатели ще споменемъ: Въ статистиката на **Ат. Халкиопуло,** секретарь на гръцкото консулато въ Скопье, помѣстена въ в. „Атине", 1913 г., авторътъ смѣсилъ народность и вѣра, та между „елинитѣ" освенъ гърцитѣ туря и всички християни, които били подъ ведомството на гръцката патриаршия въ Цариградъ, па били тѣ по езикъ славяни, власи или албанци („ортодокси, елинес — еллинофони, славóфони, еллинóвлахи, алванóфони"). Дори и циганитѣ—християни сж **„елини отъ циганскиятъ произходъ".** Това смѣсване на вѣрата съ народностьта е наследство отъ древностьта: до 19 вѣкъ народитѣ се дѣлѣха по вѣра—езикътъ и народностьта нѣмаха никакво значение. И турцитѣ, следъ като превзеха Цариградъ (1450 год.), всички народи, които покориха: българи, сърби, гърци, власи и албанци — ги подведоха подъ общъ знаменатель — **християни** и ги подчиниха на единъ общъ духовенъ глава — цариградския гръцки патриархъ. Всички християни въ европейска турция имаха едно общо име — **„румъ милети".** Така народитѣ въ Турция се раздѣлиха на мохамедани и християни. Първитѣ (турци, араби, черкези, кюрди и пр.) бѣха подчинени религиозно на Шейх-юль-исляма, а вторитѣ — на цариградския партиархъ. Това изнасяше само на гърцитѣ, понеже патриаршията въ Цариградъ бѣше гръцка. Отъ тогава тѣ замечтаха подъ маската на религията да погълнятъ другитѣ християнски народи и единъ день да възобновятъ старата Византийска ииперия, която политически владѣеше цѣлия Балкански полуостровъ. Не е чудно, следователно, че това смѣсване на народностьта съ вѣрата остана и за новитѣ гърци отъ 19 в. насамъ едничкото оржжие за достигане на тѣхната „мегали идея". Тѣ и днесъ не признаватъ дѣленето на народитѣ по езика и продължаватъ да считатъ за елини всички алло́фони (другоезичници), които сж подъ ведомството на цариградския патриархъ. Затова тѣ, следъ като станаха господари на южна Македония (1912 г.), закриха всички български училища и черкви, въведоха гръцкия езикъ въ тия училища и черкви и принудиха съ тероръ да се откажатъ отъ бъл-

гарската Екзархия и да признаятъ гръцката патриаршия за свой духовенъ глава. За това тѣ наложиха на България конвенцията за „**доброволното**“ изселване и изгониха отъ роднитѣ огнища всички българи на югъ отъ българската граница (отъ Гевгели до Дедеагачъ). Оставиха само ония на югъ отъ сръбската граница (въ Енидже-Вардаръ, Воденъ, Леринъ и Костуръ). Тѣхъ тѣ се надѣятъ да асимилиратъ посредствомъ черквата и училището.

Въ гръцкия в. „**Неа имера**“ отъ 1 ноември 1914 год. се писа, че въ Македония нѣмало българи. „Нѣма по-чисти гърци отъ **българогласнитѣ** патриаршисти“, се писа въ тоя вестникъ.

Единъ гръцки войникъ, на служба въ българското село Несрамъ (Костурско) пише въ в. „**Еллас**“ бр. 10 отъ 1913 г.: „Онова, което ми направи впечатление, бѣха училищата. Зарадвахъ се, като видѣхъ, че учителитѣ сж съсредоточили цѣлото си внимание не да учатъ децата на граматични правила, а да имъ дадатъ национално образование. Учатъ ги хайдушки пѣсни да пѣятъ и имъ сж забранили да говорятъ **български, който е тѣхенъ майчинъ езикъ.** По такъвъ начинъ се спаси елинизацията въ Македония. Въ Несрамъ има и девическо училище. Учителкитѣ му сж много хубави“.

Атанасий Пороски въ своята книга, писана презъ 1795 г. „Урану Крйсисъ“ е помѣстена следната похвала за гр. Солунъ; „Отъ старини още ти си най-честитъ, граде Солуне, защото си неоценимо отечество на новитѣ апостоли (говори се за св. братя Кирилъ и Методий). Всички градове, които иначе стоятъ високо, ти ги надмина. Заради твоя Кирилъ и брата му (Методия) тебъ се предлага благодарность отъ всички **български племена.**“

Презъ 1857 год. излѣзе въ Атина историко-географска книга въ два тома отъ **П. Аравантиносъ.** Границитѣ на Македония сж опредѣлени така: Родопитѣ отъ къмъ Тракия, Шаръ-планина откъмъ България и Сърбия, Олимпъ и Хасоветѣ (Камвуница-пл.) откъмъ Тесалия и Пиндъ откъмъ Епиръ. „Въ Пелагония е разположенъ новиятъ гр. Битоля съ 20,000 д. Неговитѣ християнски жители говорятъ главно **български ез.** Гр. Струмица лежи въ предѣлитѣ на Македония съ 3,000 души отъ **български родъ.** Тиквешъ — населенъ съ **българи.** Прилепъ отъ 1200 домакинства мохамедани и християни. Последнитѣ сж отъ **български** родъ и една часть власи.

Нѣгушъ — 2000 християнски домакинства отъ **бургарски родъ.** Сжщо и въ Леринско, Серфиджанско, Прѣспанско и Охридско.

Има и още много др. свидетелства отъ стари и нови гръцки писатели, които до 1870 год. сж писали за Македония. Тѣ всички пишатъ и наричатъ славянитѣ въ Македония съ името българи, „отъ български родъ.“ Едвамъ следъ тая

година — следъ учредяването на Екзархията — тѣ почватъ да ги наричатъ „**българоезични**“ елини, т. е. признаватъ, че сѫ българи по езикъ, но нѣкога били елини и после като дошли славянитѣ (българитѣ), подчинили ги и тѣ изгубили елинския си езикъ. Затова трѣбвало тѣ днесъ да оставятъ тоя варварски езикъ (българския) и да научатъ пакъ гръцкия — „стариятъ си майчинъ езикъ.“ Дори и въ най-ново време съ конвенцията за „**доброволното**“ изселване, която гръцкиятъ министъръ Венизелосъ наложи чрезъ ареопага въ Версайлъ на България, гърцитѣ официално признаха, че славянитѣ въ Македония подъ гърцитѣ сѫ **българи**. Защото, ако не ги считаха българи, а сърби, както сърбитѣ се мѫчатъ да увѣрятъ свѣта, тѣ (гърцитѣ) трѣбваше да сключатъ тая конвенция съ Сърбия, а не съ България. Тѣ признаха и това, че тѣ (славянитѣ) не сѫ никакви „българоезични елини“ и затова безъ жалъ ги изгониха отъ Македония. Тѣ признаха още и това, че тѣ сѫ по народность такива, каквито сѫ и ония, които ареопагътъ даде на Сърбия. Затуй по-късно сърбитѣ се разсърдиха и Чемберлайнъ въ речьта си предъ Обществото на народитѣ по поводъ съглашението между Политисъ-Калфовъ нарече „българофонитѣ“ — „славянофони“, за да могатъ сърбитѣ да ги наричатъ „сърбофони“. По този начинъ гърцитѣ изгониха вълка отъ едната страна на кошарата, отъ другата — се вмъкна другъ, т. е. тѣ очистиха Южна Македония (откъмъ България) отъ българитѣ, за да нѣматъ розправия съ България, а оставиха братята имъ на югъ отъ сръбската граница и ги нарекоха „славянофони“. На сръбски езикъ това ще каже „сърбофони“ и още на другия день сърбитѣ почнаха да пишатъ за „**сърбитѣ**“ подъ Гърция.

Сръбски писатели до 1870 год.

Още по-ценни сѫ свидетелствата на всички стари и нови сръбски писатели до 1870 год., защото споръ̀тъ съ сърбитѣ е много по-голѣмъ, отколкото споръ̀тъ съ гърцитѣ. Последнитѣ мѫчно можеха да убедятъ нѣкого, че „българоезичнитѣ“ славяни въ Македония сѫ гърци, нито пъкъ можеха да се надѣватъ, че въ кѫсо време ще могатъ да ги накаратъ да забравятъ българския си езикъ и да усвоятъ гръцкия. Сърбитѣ, напротивъ, много лесно можаха да кажатъ, че славянитѣ въ Македония сѫ „**прави сърби**“, защото българскиятъ езикъ на тия славяни е славянски — какъвто е и сръбскиятъ и тѣхната надежда — да ги посърбятъ въ кѫсо време не е така малка, както оная на гърцитѣ. Славянитѣ въ Македония би могли за 10—15 год. да научатъ сръбски. На гърцитѣ помагаше само вѣрата, защото по вѣра славянитѣ въ Македония сѫ християни, каквито сѫ и гър-

цитѣ; но на сърбитѣ помага и вѣрата и близостьта на езика. Тая близость на езика улеснява задачата на сърбитѣ — да твърдятъ, че славянитѣ въ Македония не сж ни българи, ни сърби. (Вж. „Rémarques sur l'ethnographie de la Macédoine" отъ сръбския професоръ **Цвийчъ**, 1912 год.) По-късно, само следъ 1—2 месеца, презъ 1913 г., въ списанието „Peterman's Mistteilungen" сжщиятъ Цвийчъ напечата статията: „Етнографскитѣ граници на балканскитѣ народи" и въ 2 месеца половината отъ тия „аморфни и неутрални" славяни „безъ национално съзнание" станаха чисти сърби, а другата половина я остави даръ на България и Гърция, за да оправдае вѣроломната политика на сръбското правителство. Съгласно договора отъ 1912 год. Сърбия бѣ длъжна да изпразни „безспорната зона" и да я остави на България. Вмѣсто това Сърбия почна да иска ревизия на договора, понеже завладенитѣ отъ нея славяни били „чисти сърби" и понеже „жизненитѣ интереси" на Сърбия диктували тя да има граница и съ Гърция.

Но нека видимъ, какви свидетелства сж ни оставили старитѣ сръбски писатели и ония до 1878 год. (до Берлинския конгресъ). Тѣ не сж могли да предвидятъ, че единъ день тѣхнитѣ потомци ще ги кълнятъ, че сж казали истината.

По-горе споменахме, че сръбскиятъ кралъ Ст. Душанъ се титулувалъ **„царь всѣмъ Сръблемъ и Грькомъ и странамъ Блъгарскымъ"**, защото завладѣлъ „не малка часть отъ **българската земя**" т. е. Македония. Хърватската хроника на **Ив. Томашича** нарича крали Марко „краль на България", а той е владѣлъ само Западна Македония (отъ Скопье до Костуръ). **Василий Петровичъ**, митрополитъ черногорски пише, че Марко билъ и по баща отъ **„націе болгарскіе"**. Далматинскиятъ поетъ **Андрей Качичъ Миошичъ** пише, че Босна слави Реља Бошнянина, Унгария — Сибињанинъ Янка „Булгарија—Краљевића Марка." И сръбскитѣ народни пѣсни сжщо признаватъ Марка за краль на България. И поетътъ **Бранко Радичевичъ** като възпѣва всички сръбски земи, не поменава нищо за Македония, защото до Берлинския конгресъ за сърбитѣ Македония бѣше българска земя.

Сръбскиятъ краль презъ 1300 г. въ една грамота за монастиря св. Георги (Скопско) пише: „И кто улѣзе у тьзи забѣль, или срьбинъ, или влахъ, или **бльгаринь**, да плати р (100) перперъ." (Вж. „Законски споменици" отъ Ст. Новаковичъ, 1912 год., стр. 618. Значи и тогава въ Скопско имало българи. И сърби имало, но тѣ били представители на властьта, както и днесъ въ Македония подъ сърбитѣ.

И краль **Ст. Урошъ II** въ надписа отъ 1319 г. на барската църква се нарича „краль и на **България**", а той е владѣлъ само надъ градоветѣ: Скопье, Тетово, Дебъръ и Кьо-

стендиль. (Вж. В. Макушевъ: „Италянскіе архивы". Спб. 1871, стр. 13).

Въ **Пчинския поменикъ** за Константина е добавено съ червено мастило, че билъ **„български** войвода". (Вж. „Споменикъ" XXIX, 9). А Константинъ е билъ господарь на Източна Македония съ столица Кьостендиль и умрѣлъ въ 1394 год. заедно съ Крали Марка въ боя при Ровине (Ромъния).

Калугери отъ Монастиря св. Якимъ (Крива-Паланечко) отишли въ Дубровникъ да искатъ помощь за монастиря. Дубровнишката община решила да се дадатъ 20 пернера (жълтици) „милостиня на **българския** монастиръ". (Вж. Дубровнишка архива", цит. К. Иречекъ).

Презъ 1557 год. великъ везиръ билъ потурнякътъ (бошнякъ-сърбинъ) **Мехмедъ Сокологлу.** Той издействувалъ султански бератъ за брата си Макария за патриархъ на възобновената Печска патриаршия. Подъ нейно ведомство той подчинилъ и епархиитѣ: Скопска, Кумановска, Тетовска, Щипска, Кратовска и Самоковска. И поради това всички Печски патриарси: Макарий Герасимъ, Йеротей, Паисий, Мойсей, Арсений III, Арсений IV и пр. до 1766 г., (когато тая патриаршия, както и Охридската биде подчинена на Цариградската) се титулуватъ **„патріархъ всѣмъ Сръблемъ и Блъгаромь"** т. е. на всички сърби и на българитѣ и въ изброенитѣ градове на Македония.

Дим. Давидовичъ въ 1848 г. напечаталъ въ Бѣлградъ „История народа сербскогъ". Изреждатъ се всички земи, дето тогава живѣли сърби. За Македония нѣма ни поменъ и това само 30 год. преди Берлинския договоръ. И изведнъжъ следъ този договоръ Македония се изпълва съ сърби. Въ картата, приложена къмъ това съчинение, Нишъ, Враня, Скопье и пр. сж посочени като **български** градове.

Вукъ Ст. Караджичъ, бащата на сръбския книженъ езикъ, напечаталъ въ 1822 год. нѣколко народни пѣсни отъ Разлогъ и ги нарича **български.** Той пише, че разликата между говоритѣ въ Македония и ония въ Дунавска България е такъва, каквато е и оная между сръбскитѣ диалекти на Сремъ и Херцеговина. Границата на Сърбия на югъ той поставя **Шаръ-планина,** рѣкитѣ Лимъ и Дринъ, а Призренъ и Ипекъ (Печъ) той счита най-южнитѣ сръбски градове.

Видѣхме, че и бащата на сръбската история **Ив. Раичъ** твърди сжщото и проф. **Милованъ Видаковичъ** въ 1835 г. и **Дим. Давидовичъ** въ 1821 г., и **Павелъ Солоричъ** и проф. **Дежарденъ** въ своята карта „Србія и землѣ у коима се србскій говори" — у Београду, 1853. Споредъ тая карта сръбски се говори на северъ отъ Шаръ-планина (въ градоветѣ: Призренъ, Прищина, Нишъ и Неготинъ на р. Дунавъ).

Значи, цѣла Македония е изключена отъ земитѣ, въ които се говори сръбски. **Сѫщо и Янковичъ и Груичъ** въ своята книга: „Les slaves du sud“ Paris, 1853 изреждатъ всички краища, въ които тогава се знаело, че живѣятъ сърби. И тамъ Македония я нѣма, защото не сѫ я смѣтали за земя, въ която има сърби.

Съ една дума, всички сръбски учебници по история и география до Берлинския конгресъ (1878) изключватъ Македония отъ земитѣ, въ които живѣятъ сърби и я считатъ за земя, населена съ **българи.**

Ето що пише и **Ст. Новаковичъ** въ сп. „Rad“ XLII, 204: „Идеја Шафарикова въ (1846 г.)—да се когод пошље у јужне словенске земље подъ Турцима, нарочито у Македонју и Стару Србију — дала је повод, те је српска влада подпомогла одлазак, а послије подпомагала бављење Ст. J. Верковића по тим странама, који је помагао и српском музеју“.

Презъ 1860 г. сѫщиятъ този **Верковичъ** издаде въ Бѣлградъ: „Народне песме **Македоских бугара**“, книга, прва. Женске песме. Той е стоялъ повече отъ 20 години въ Македония и я изучилъ отъ всички най-добре. Ето защо неговото мнение е и най-мѣродавно. Въ предговора той пише: „Ево границе Македонје, о ком ти **бугарски славени** седе. река Места дели Тракију од Македоније. Граница од Солуна къ западу деле славенете (българитѣ) од Грка: од залива солунскогъ до Олимпа где Бистрица утиче у залив. А уз реку Бистрицу продулжује се преко Кожана, Сачище и Костура до границе Епирске. Свуда имају превагу (надмощие) **бугарски** славени — већина села **бугарског** је народа.“

„Ја сам ове песме назвао **бугарскима**, а не словенскима, због тога јеръ данасъ кад бы когодъ македонскогъ словенина запитао: што си ти? с место (изведнъжъ) бы му одговоріо: я самъ **болгаринъ**, а свой езыкъ зову **болгарскимъ**.“

Въ едно писмо отъ Загребъ, 17 мартъ 1878 г. (1 м-цъ преди свикването на Берлинския конгресъ) сѫщиятъ Верковичъ, дълбоко възмутенъ отъ неправдата, която европейскитѣ сили се готвѣли да извършатъ съ ревизията на Санъ-Стефанския договоръ, пише на проф. **Влад. Ивановичъ Ламански** въ Петроградъ: „Както се вижда отъ вестницитѣ сърбитѣ изявяватъ съвсемъ безсъвестни претенции за границитѣ на своя народъ, основавайки си на нѣкакви фантастични и баснословни предания на историята. А тѣ сѫ длъжни да постѫпватъ не възъ основа на миналото, а на настоящето, т. е. да турятъ естественитѣ граници на всѣко племе до онова мѣсто, дето се свършва неговиятъ езикъ. По мое мнение, като се водимъ по теорията на сърбитѣ за народноститѣ, всичко до Парачинъ и Чуприя на р. Морава въ Сърбия трѣбвало би да се даде на България, тъй както тѣ си

присвояватъ едва ли не $^3/_4$ части отъ българската земя, наричайкия „Стара Сърбия“. Нечуваното безсрамие на сърбитѣ се простира до тамъ, че безъ да се стесняватъ ни най-малко, лъжатъ предъ цѣлия свѣтъ, казвайки: „сърбинъ отъ Нишъ, сърбинъ отъ Пиротъ, отъ Враня, отъ Куманово, отъ Скопье, отъ Воденъ, отъ Велесъ, отъ Дебъръ, отъ Кьостендиль, отъ Самоковъ, отъ Видинъ и пр. Ако населението въ тия мѣста принадлежи и по езикъ на сърбитѣ, тогазъ може да се каже, че на свѣта нѣма българи, (тъй като и останалитѣ въ Търново, Шуменъ, Пловдивъ, Лозенградъ и пр. говорятъ сжщиятъ езикъ) и следов. цѣлиятъ Балкански полуостровъ би трѣбвало да се даде на сърбитѣ. И тогава — нека свободно да посърбяватъ, каквото желаятъ“ ...

И родоначалникътъ на сръбската нова лирика Бранко Радичевичъ въ своята пѣсень „ђачки растанак“, която сърбитѣ съ въодушевление пѣеха преди 40 г., изброява всички сърбохърватски земи: Сърбия, Хърватско, Босна, Херцеговина, Срѣмъ, Црна-гора, Далмация, Словения, Банатъ, Бачва, Дубровникъ, но за Македония ни поменъ нѣма. Ето и самата пѣсень:

Брже, браћо амо, амо
Да се скупо поиграмо!
Србијанче, огњу живи
Ко се теби још не диви!
Хрваћане, не од лане
Од увек си ти без мане!
Ој Басанче, стара славо
Ао, Еро (херцеговче), тврда веро
Ао, Сремче, гујо љута,
Црногорче, царе мали,
Ој соколе Далматинче,
Ој ти красни Дубровчане,
Ој Славонче танани,
Банаћане лагани,
Ој Бачвани, здраво, здраво
И ви други дуж Дунава
И ви други где је Драва ...

Въ отговоръ на Старчевича, водитель на хърватската партия, която не признавала отдѣленъ сръбски народъ (както сърбитѣ днесъ не признаватъ отдѣленъ хърватски народъ), сръбскиятъ поетъ **Змай Йов. Йовановичъ** написалъ въ 1866 год. стихотворението „Нема срба!“ Въ него той изброява всички земи, въ които живѣятъ сърби, именно: Черна-гора, Босна, около Дрина и Сава, на истокъ до Неготинъ (на Дунавъ), на северъ до Пеща, на западъ до Загребъ. И той за Македония не споменава. Не е ли, наистина, чудно, че до 1870 год. нито единъ сърбинъ не знае, че въ Македония „живѣятъ прави сърби“? На децата отъ отдѣленията би било простено да не знаятъ това, но на професори и учени като Ст. Новаковичъ, Бошковичъ, Дежарденъ, Давидовичъ, Л. Стояновичъ, Ив. Раичъ, Вукъ Караджичъ, Верковичъ и пр., и пр. не би могло да се прости такъво невежество. Или Македония до 1870 год. е била оградена съ китайска стена, та не сж могли да узнаятъ, че и тамъ има сърби? Дори и

когато М. Милоевичъ въ 1872 год. откри Америка и каза на сърбитѣ, че славянитѣ въ Македония били „прави сърби", и тогава Ст. Новаковичъ, Куюнджичъ и всички членове на сръбското научно дружество (днесъ Академия на наукитѣ) се изсмѣли на това **откритие**. И изведнъжъ следъ Санъ-Стефанския договоръ сърбитѣ проглеждатъ и виждатъ, че „наистина въ Македония имало сърби". И за да не бждатъ въ противоречие съ свидетелствата на всички писатели въ миналото, тѣ ги фалшифицираха и отрекоха. Отрекоха не само чуждитѣ, а и своитѣ писатели. Дори мнозина още живи като Ст. Новаковичъ, Гопчевичъ, Каричъ и др. отрекоха това, що сами бѣха писали по-рано. Отрекоха историята и въобще науката на цѣлото човѣчество, поправиха учебницитѣ по история и география изковаха нова, **сръбска наука.** За сърбитѣ това не бѣше мжчна работа: тѣ знаеха, че лъжитѣ имъ ще минатъ, защото проститѣ и чужденцитѣ, които нѣматъ достатъчно познания за Македония, можеха лесно да се измамятъ и заблудятъ. Дори и най-фантастичнитѣ „аргументи" намираха дебъръ приемъ у неосведоменитѣ. И за да иматъ тежина тѣхнитѣ извъртания на историята, науката и фактитѣ, за да бждатъ повѣрвани, тѣ намѣриха и чужди учени како Д-ръ Рейсъ, Венделъ, Ернестъ Дени, Анселнъ и др., на които добре платиха и плащатъ, за да имъ станатъ адвокати.

Български писатели.

Ето най-после и свидетелства отъ български писатели — всички родомъ отъ Македония.

Първитѣ просвѣтители, **Кирилъ и Методий,** които измислиха и дадоха азбука на всички славяни да четатъ и пишатъ, бѣха родомъ отъ Солунъ — отъ столицата на Македония. Тѣ първи преведоха евангелието на славянски езикъ —на който сж говорѣли и самитѣ братя. Той не е могълъ да бжде нито словенски, нито сръбски, нито чешки, нито руски. нито полски, защото светитѣ братя не сж могли да знаятъ нито единъ отъ тия славянски езици и защото този езикъ е запазенъ въ писменитѣ паметници отъ онова време. Сравненъ този езикъ съ всички славянски езици, намѣри се отъ ученитѣ слависти, че той прилича само на българския езикъ и го нарекоха **старобългарски езикъ.** Днесъ само сърбитѣ не признаватъ това общо мнение на славиститѣ.

Св. Климентъ, първиятъ български епископъ, първиятъ български учитель и първиятъ български писатель отъ края на 9 в., ученикъ на св. братя, продължи и закрепи тѣхното дѣло съ своята дейность като учитель и писатель. А той живѣ и работи въ западна Македония.

Презъ втората половина на 18 в. (1762 г.), когато бъл-

гарскиятъ народъ бѣ на изчезване, пръвъ, който викна и пробуди у него народна свѣсть, бѣше о. **Паисий**, род. отъ Македония (самоковско). Той пръвъ написа своята малка история на българския народъ съ огненитѣ думи: **„Болгарине**, знай свой родъ и іазыкъ! Азъ излиха (премного) поревновахъ по рода и по отечество **болгарское**. О неразумне і юроде, поради что се срамишъ да се наречешъ **болгаринъ** и не четишъ по свой іазыкъ и не думашъ."

Хаджи Якимъ Кърчовски е пръвиятъ, който напечата въ Будинѣ книги на **„простѣйши іазыкъ, болгарскій"** въ 1814 г. Той бѣ родомъ отъ Кичево (Македония). Неговиятъ ученикъ, **Кирилъ Пейчиновичъ**, който сѫщо напечата въ Будинѣ 1816 год. своето **„Огледало"** на „препростѣйшымъ и не книжнымъ іазикомъ **Болгарскимъ"** и въ 1840 г. своето „Утѣшеніе грѣшнымъ", печатано въ **първата българска** печатница въ Солунъ, „на прости ѕыкъ **болгарскій** долнія мислій Скóпскій и Тетовскіи да ѫ четатъ и простію народъ" — бѣ родомъ отъ с. Теарце (Тетовско въ Македония).

Борбата съ гърцитѣ почна най-напредъ въ Скопье. Отъ 1828—1833 год. се промѣнили четирима гръцки владици: Ананий, Гедеонъ, Генадий и Неофитъ. Българитѣ отъ Скопье искали за владика попъ Димитра, овдовѣлъ и р. отъ Скопье, протосингелъ на гръцкия владика. Патриаршията имъ пратила Гаврила, ужъ българинъ. Той говорѣлъ на Скопьани: „Дзанамъ, и я сумъ бугаринъ, майка ми е бугарка." Той поукротилъ народа; челъ по български и по гръцки въ черква, обнасялъ се добре и взелъ епископъ българина Софроний, родомъ отъ София. (Вж. Пен. LX—LVI, стр. 110 **„Приятелскоіе писмо"** отъ **Н(атанаилъ) Богданъ**, 1852 г., родомъ отъ с. Кучевища (Скопско).

За монастиръ Трескавецъ, 2 ч. отъ Прилепъ, въ едно слово за св. Богородица е писано: „1883 ап(рилиіа) 18 **болгарцки** монасиръ Трескавецъ".

Надписъ на една плоча въ сѫщия монастиръ гласи: „иждивеніемъ **Болгарскїотъ** терзійски еснафъ." (Вж. Мсб. XVI до XVII).

Въ 1833 год. терзиитѣ въ Солунъ помолили единъ руски монахъ, Исаия, да имъ учи децата. „Оче, молимъ те, учини нама мило(сть), како знаешъ кніга нашинска сиречъ славянска или ти на просто **бугарска**, научи ни тия наши дечица." Отъ 1861—67 г. си отворили малко девическо училище въ кѫщата на Динко Дръмиловъ. Учителка била дъщеря му Славка. Съставили си и община отъ 12 души. Поискали и една отъ цръквитѣ, но гръцкия владика имъ отказалъ. Въ 1873 год., 25 юний тѣ си открили „параклисче" и купили училището на Панагуда (махала). Срв. А. Шоповъ **„Изъ новата история на българитѣ въ Турция"**, Пловдивь, 1895 г.

Неофитъ Рилски, бащата на **българскитѣ** педагози, е родомъ отъ с. Банско (Македония). Той напечаталъ **„Болгарска граматіка“** 1835 год. въ Крагуевацъ (Сърбия). Въ нея той пише: „А вы, о любезній **единоплеменни болгари** пріимите малый сей мой трудъ со усердіемъ и подражайте другите народи въ науки те“.

Първата **българска** печатница е открита въ 1838—1843 год. въ Солунъ (Македония) отъ **архимандрита Теодосий Синаитски,** роденъ отъ Дойранъ (Македония). Училищното настоятелство въ Велесъ (Македонія) има кржгълъ печатъ съ надписъ: **„Велеското Българско училище“**, въ срѣдата пѣтелъ, подъ него датата 1845 год. Подчертавамъ тая дата, за да видятъ сърбитѣ, че още тогава, **25 год. преди учредяването на Българската Екзархия,** въ Македония е имало наредени български училища, съ печатъ и дори търговско училище въ Велесъ, каквото едва ли е имало тогава въ отдавна освободената вече Сърбия.

Такъвъ печатъ иматъ дори и училищата по селата като този въ с. Башино (Велешко) презъ 1845 г. Въ това село се открило и девическо училище презъ това време. Въ 1847 г. месецъ априлъ 23, на тефтера, който е водилъ **Ангелко Палашовъ** като настоятель на училището, пише: „Янко Христовъ и другари бысть 4 г. епитропи на училището **Славено-Болгарско** Перцоречкой светаго ђеоргия самописца“... Той е училъ въ Землинъ на нѣмска и сръбска книга, затова употрѣбява сръбскитѣ букви ћ и ђ.

Архимандритъ Антимъ Ризовъ, родомъ отъ Струмица, (Македония) училъ се до 1846 год. въ Гърция въ гимназия и университетъ. „Отъ тамъ имахъ намѣреніе да си идя въ отечестрото ны, не гръчки, но Български Българитѣ какъ Българинъ по силѣ моей да уча“—пише той на В. Априловъ въ 1847 година.

Въ „Цариградски вестникъ“ бр. 44 отъ 1851 год. има печатано едно писмо отъ **Юрданъ х. Константиновъ,** род. отъ Велесъ: „Ради това азъ самъ **Болгаринъ,** разпаленъ самъ подобно Етна и Хекла, и Вулканъ (митично гръцко божество) Діамандовъ венецъ ми кова . . . **Болгаринъ,** който родо свой хули имя-то му е ни день ни нощь. Азъ сомъ **Болгаринъ,** плачемъ за нашитѣ изгубени **болгаре,** които сѫ во долныя Мужія (Мисія) за това должни сме да ся жертвуваме за бракята наши **пресладкий болгари.**“

Въ бр. 95 отъ 1852 год. въ сѫщия вестникъ пакъ той пише: „Азъ сумъ прошеталъ низъ сви овїи градове, села и паланки отъ 1846 г. 12 августъ до 8 септември. Во Дорянъ архіерея чу и ме призва сос овїи речи ме изгони: „Бенъ бакаіръмъ ничинъ сенъ гельмишънъ, на анакатóнисъ бу **Булгарларъ,** бу геже ръзънленъ гидесунъ.“ И гръцкия вла-

дика нарича своитѣ пасоми **българи.** „Затова сладки брате, мучно е **западна Българія** (разбира Македония) за много години да ся просвети.

Презъ 1852 г. е печатано въ Солунъ недѣлно евангелие по говора на с. **Кониково** (Енидже-Вардарско): „новотипосано на **богарско йезикъ**“ съ гръцки букви „отъ Павелъ йеромонахъ, р. отъ с. Коникоао. Щампа Кирякова Държиленъ“. Братова му дъщеря (на Киряка) Славка отворила първото българско училище въ Солунъ 1865 г.

Стоянъ Костовъ, р. отъ Враня, житель на гр- Скопйе, пише на Н. Геровъ въ Пловдивъ на 29 май 1860 г.: „гръцитѣ зеха прьвнинѫ и начнаха да връшятъ по воліятѫ си: а откакъ учинихме празника на св-ти Кирила и Методія, злобата что имаха върху мене порастна много. Англіискый консулъ дума, че, ако **бол(гари)ты** добиіѫтъ своія іерархія щѫтъ учинятъ бунтъ верху Отоманскя държавѫ и пр. („Изъ архивата на Н. Геровъ“ отъ Т. Панчевъ).

Сѫщиятъ Ст. Костовъ на 24 мартъ 1868 год. пише: „Нашій владыка се помина. Нѣколцина отъ по-прьвыты наши, като размыслихѫ, че безъ владыкѫ не щѫтъ могѫтъ да ся управляватъ, днесъ явяватъ на Вселенскѫтѫ цръквѫ, така, чтото само Русчюкскій митрополитъ Г-на Паисія (днесъ у Враніѫ сѣди) да не опредѣлява; другиго, когото иска, нека опредѣли, тъкмо да знае да извръшва архіерейскыты си длъжности по матерный ни **славяно-блъгарскій** языкъ“. (ів.).

Въ едно писмо отъ **Д. Миладиновъ,** (отъ Битоля, 20 августъ 1852 г.) до Александъръ Стоиловъ Екзархъ въ Цариградъ, печатано въ сп. „Минало“, кн. I е казано: „Шесть осмини отъ Македония, които сѫ населени отъ **едноезични българе,** всички се учатъ на елинска книга и отъ елинитѣ се наричатъ елини. Като преподавахъ веднъжъ въ Охридъ Тукидида, Григоровичъ (руски пѫтешественикъ) съ очудване възкликна: „Не ли наши братя сте?“ Това писмо е писано на гръцки, а Григоровичъ е билъ въ Струга въ 1845 год.

Павелъ х. Василковъ—Партени (1820—1875), родомъ отъ с. Галичникъ (Македония) презъ 1859 г. кукушки епископъ, презъ 1869 г. нишавски митрополитъ въ Пиротъ. Той дѣли **българския ез.** на две наречия: едното се говори въ България и Тракия, **другото въ Македония.** (Л. Димитровъ въ известия на семинара по славянска филология за 1904 и 1905 г.).

Македония, която роди св. братя Кирила и Методия, които съ своята азбука дадоха писменость на българския народъ и съ това закрепиха на вѣчни времена националното сѫществуване на българския народъ; Македония, която даде първия учитель, епископъ и учителъ — Климента, който съ своята дейность (учителска и писателска) разпространи писменостьта между българитѣ и осигури дѣлото на св. братя;

Македония, която роди въ ново време о. Паисия, който съ своята малка история тури начало на възраждането и спаси българския народъ отъ изчезване; Македония, чиито синове: Якимъ Кърчовски и Кирилъ Пейчиновичъ който първи почнаха да печататъ български книги на простъ български езикъ; Македония, която даде и първата печатница въ Солунъ на дойранчанина Теодосий; Македония, която пакъ първа издигна гласъ за борба съ фанариотското духовенство, резултатътъ на която борба бѣше учредяването на Българската Екзархия и пр. и пр.—тая сѫщата Македония роди и първитѣ бележити фолклористи, бр. Дим. и Кост. **Миладинови** отъ Струга и пламенни борци за черковно-училищна свобода на цѣлия български народъ. Наклеветени отъ гръцкия владика въ Охридъ и арестувани въ Цариградъ, сѫ били отровени отъ гърцитѣ въ деня, когато е излѣзла заповѣдь да бѫдатъ освободени. Тия двама братя въ 1861 г. напечатиха своя сборникъ отъ „**Български народни пѣсни**“, Загребъ. За напечатването на сборника е помогналъ съ средства великиятъ апостолъ на идеята за обединение на всички южни славяни — хърватскиятъ архиепископъ Щросмайеръ.

Въ Македония е роденъ — въ гр. Велесъ — и поетътъ **Райко Жинзифовъ.** Той се училъ въ Москва и тамъ умрѣлъ. За братя Миладитови той написа елегия, въ която оплаква голѣмата загуба съ тѣхната смърть.

„Запалени свѣкы държейки,
На **бугари** нать тѣ свѣтейки“ и пр.

Въ друго стихотворение възторжено той брани своята родина (Македония) отъ гърцитѣ.

„Македония, чудна страна,
Нема да быдитъ гръчка она;
Шума и гора и планина
Самый каменъ на тая страна,
Птица и рыба въ Вардаръ рѣка,
Живо и мрътво на свои крака —
Ке станятъ, ке даджтъ отвѣтъ:
Я **Българка** сумъ, **Българинъ** сумъ я,
българе живѣятъ въ таія странж!

(„**Братски Трудъ**“ Москва).

Отъ сърбитѣ не я брани, защото още сърбитѣ не бѣха помислили да търсятъ „свои еднородци“ въ Македония.

Въ 1863 год. е преписано и друго евангелие съ гръцки букви въ с. **Колакия** (Солунско) на български езикъ „Евангелие на **бугарцко езѝкь** тувашно збо̀ръ на Вардарія. Са̀ писало утъ Евста̀тио Киприади уфъ село̀то Колакѝя на 30 ноемврѝио 1863 год.“

Константинъ Анастасовъ, роденъ отъ Шипъ, презъ 1866 год. въ Цариградъ издалъ: „Кратко описаніе на свя-

тытѣ двадесять монастьри въ Атонскѫѫ горѫ“ той пише: „Въ Хилендарь живѣятъ само **Българи** калугери и отъ тѣхъ мнозина сѫ послужили за възражданіето на българскѫѫ книжнинѫ и народность“.

Дописникъ отъ с. **Бобишча** (Костурско — най-южниятъ край на Македония) пише въ в. „Македония“ отъ 1867 год. „Бързаме да ви пишеме кратко за състояніето и безпокойствіята отъ гьрцьизмытѣ на тукашнытѣ **Богари** и отъ слуховетѣ, които се раздаватъ по свѣто за нашата чиста **Богарска** Костурска околія.

„Като ни се давае многоважны причины отъ безисторическытѣ и безосновнытѣ зборове на нѣкои интересанты и погьрчены людиніе най-повике даскалчета, шчо кажве, оти нишата епархіа дека има синка (сегинка) грьцкы владика, грьцкы училища и грьцко по цьрквитѣ пѣеніе, а не по майкиный ни **сладокъ Богарски язикъ** да отъ тука заключве малоумнытѣ и неопитнытѣ оти е била и треба да быди гьрска, и затова требало да не се извьрли гьрскіо язикъ отъ нашитѣ мѣста, ама да се уварди и да се разшыря ошче повике за да не се донеси и введи майкиный ни говоримъ и мѣстни Богарскы язикъ“.

Въ в. **„Македония“**, бр. 48 отъ 1869 год. е помѣстена дописка отъ с. Загоричани за гръцко-българскитѣ разпри въ Костурско. Ето що се пише въ тая дописка: „Некни на недѣля 5-й т. м. (октомврий) у Костуръ на митрополіѫ станали две голѣми патѫрдіи, едната была отъ **българитѣ** жители на тойзи градъ противъ митрополитътъ имъ Никифоръ. Причината е было затварянето на 9 цркви въ тойзи градъ за полза на останалитѣ двѣ, кое митрополитътъ бѣше направилъ съгласно со волята на четиримина самозваны общинары гърчоліи. Митрополіята бучѣла отъ выкътъ на 400 души еснафліи и махаленскы мухтары противъ тѫзи мѣркѫ и владыкѫѫ сѫ принуди да легне (излегне) предъ народътъ велещицъ, „отепайте ме ето ме.“ А народътъ „те некиме за владыка: ные сме **Бугари** и кѣ си найдиме чаарето, ако не ни слѣдувашъ поповетѣ.“ (Ден се те́ломе диа̀ деспо̀тин имúсъ ѝмета вулгари та ѐвромен де тро̀пон ан ден мас аколутúсун и иерíс мас . . .)

Втората патѫрдія была отъ страна на Загоричани, кои канети отъ владыкѫѫ три пѫти писменно, за да отведѫтъ въ митрополіята учительтъ си Георгія Динковъ, нехтѣли да го направатъ. Па заради панаиртъ като слѣзнали въ тойзи день и учительтъ съ съпругата му бѣше слѣзналъ и по обычаю следъ отпускътъ на божественѫѫ литургія, той съ другы овдѣ нему познаници гьрци и българи отишли при митрополитътъ за визита. Па тамо совѣтъ отъ общината Костурска и елинскытѣ учители петмина, като бѣше составенъ, почнали да осѫдуватъ Загоричанскыйтъ учитель за

непокорливъ на митрополіята и защо нѫтрѣ во училището преподавалъ Еллинскый языкъ со толкованіе на говоримый **българскый.** Г-нъ учительтъ Георгій Динка оправдалъ ся доказателствено противнѣ . . . . Колкото за методата на преподаванієто была най-сгодна за да направи **българчетата** да изучатъ елинскый языкъ въ двегодишно разстояніе а не както машиналнята на десетгодишно разстояніе."

Най-после, следъ 40 годишна непрекъсната борба по всички градове и села въ България, Тракия и Македония, противъ гръцкитѣ владици и противъ богослужението на гръцки езикъ, борбата се увѣнча съ пъленъ успѣхъ за цѣлия български народъ. На 28 февруарий 1870 год. турското правителство вржчи на българскитѣ делегати фермана за основаването на отдѣлна **българска църковна управа** — наречена **Българска Екзархия.** На нея да сѫ подчинени всички епархии, въ които **българитѣ** съставятъ поне $^{2}/_{3}$ отъ цѣлото население. Ето и чл. 10 отъ фермана: „Църковниятъ окржгъ на тази **българска Екзархия** състои отъ епархиитѣ: Русчушка, Силистренска, Шуменска, Търновска, Софийска, Врачанска, Ловчанска, Видинска, Нишка, Пиротска, Кьостендилска, Самоковска, Велешка, Пловдивска, Сливенския санджакъ и каазата Созополи, освенъ около 20 села между Варна и Кьостенджа по крайморието на които жителитѣ не сѫ българи и освенъ градоветѣ: Варна, Анхиало и Месемврия.

„Освенъ тѣзи изчислени и поименувани мѣста, ако православнитѣ жители на другитѣ мѣста **всичкитѣ или най-малко дветѣ третини** поискатъ въ духовнитѣ си работи да се подчиняватъ на Българската Екзархия, и това като се изпита, ако се потвърди и докаже ще имъ се позволява"...

По този случай сѫ били изпратени поздрави до Българския народенъ съборъ въ Цариградъ отъ всички кѫтове на българското отечество. За примѣръ привѣждаме единъ поздравъ отъ най-далечния край на българската земя, именно отъ **с. Косинецъ,** (Костурско), дето гърцизъмътъ бѣше най-силенъ.

Поздравътъ е написанъ съ гръцки букки на български езикъ и печатанъ въ в. „Македония" отъ 25 априлъ 1870 г. Ето само нѣколко реда отъ тоя поздравъ: „Господине сочинителе! Несказаема е радостьта, която осетихме, когато се научихме за решението на **българския въпросъ,** който отъ десеть години насамъ бѣше висящъ, а най-паче когато видохме и фермано".

Поради силнитѣ настоявания на гръцката Патриаршия, че „въ Македония нѣма епархия, дето мнозинството да сѫ българи", цѣла почти Македония е била оставена подъ ведомството на гръцката Патриаршия. Ферманътъ, обаче, даваше право да се произведе плебисцитъ и следъ 2 год. тур-

ското правителство биде принудено отъ постояннитѣ протести на населението въ Македония да направи преброяване въ Охридската и Скопската епархии. Резултатътъ бѣ съкрушителенъ за гръцката Патриаршия. И презъ 1872 год. бидоха издадени берати на Натанаила за Охридски митрополитъ и на Доротеа за Скопски митрополитъ.

Сърбитѣ, следъ като завладѣха по-голѣмата честь отъ Македония, се видѣха принудени не само да увѣряватъ „**славянитѣ**“ тамъ, че сж сърби, а и да обявятъ всички събития културни и политически ценности и придобивки на тия славяни за придобивки и ценности на цѣлия сръбски народъ. И безъ срамъ тѣ нарекоха св. братя Кирилъ и Методия сръбски светии и почнаха заедно съ народа въ Македония да ги празднуватъ. Народътъ се подсмива на това сръбско безсрамие, защото знае, че преди войната отъ 1912—13 година сърбитѣ още не бѣха се сетили да празднуватъ тоя български праздникъ на Кирила и Методия, за да покажатъ, че и по праздници и по обичаи тѣ не се различаватъ отъ славянитѣ въ Македония. Тѣ безсрамно увѣряватъ народа въ Македоняя, че и Даме Груевъ билъ сърбинъ, и полковникъ Янковъ и, разбира се, всички революционери и илинденци, па и самото възстаиие презъ 1903 год. било сръбско; безъ да чувствуватъ, че ставатъ смѣшни предъ тоя народъ — съвременникъ и участникъ въ това възстание — който много добре знае, че нито единъ сърбинъ не взе участие, защото тогава въ Македония още нѣмаше сърби, а официална Сърбия, както и Гърция сж били винаги противъ автономията, за която се борѣше и лѣеше своята кръвь този народъ. Присвоиха най-после и Самуила, макаръ да знаеха, че и детето може да ги изобличи въ безсрамие, като имъ каже: „Защо Василий, гръцкиятъ императоръ, се нарече **„българоубиецъ“?** Ако царството на Самуила е било, наистина, сърбско и поданицитѣ на Самуила — сърби, какво му е пречело да се нарече „сърбоубиецъ“? Или и гърцитѣ, както и турцитѣ сж треперѣли отъ страхъ предъ страшното име на сърбитѣ, макаръ че тогава сърбитѣ бѣха още въ пеленитѣ на своето историчестко развитие“? Сръбското безсрамие стигна до своя връхъ, когато почнаха да твърдятъ и пишатъ: „Године 1870. уз потпору Турака , који су већ почели мрзити Грке, завршена је борба између Словена и Грка. **Словени су, а не само Бугари, добили свој Екзарха, а то ће рећи своју патријаршију у Цариграду“.** (Вж. **„Срби и Бугари у прошлости и садашности“** отъ М. Р. С. Београд, 1913 г., стр. 25). Четири реда пълни съ лъжи и извъртания. Турцитѣ, които почнали (защо?) да мразятъ гърцитѣ, помогнали на ... (не на българитѣ, които били винаги мирна рая, а не бунтовници като сърбитѣ и гърцитѣ (sic), макаръ че 2 години преди фермана х. Димитъръ и Ст. Караджата минаха Дунава съ чета отъ 200

—300 души, носители на бунть и революция) — помогнали на **„славянитѣ** и имъ дали Екзархия. Пита се: на кои славяни? На всички ли славяни или само на славянитѣ въ Турция? Разбира се само на славянитѣ въ Турция т. е. на българитѣ и... и на „сърбитѣ," защото други славяни въ Турция нѣмаше. А защо въ фермана Екзархията се нарича само българска, а не и сръбска или общо **славянска?**—Защото цѣлъ свѣтъ знаеше, че само българитѣ въ България, Тракия и Македония водиха борба противъ фанариотското иго, а сърбитѣ въ Стара (Косовска) Сърбия си мируваха. И славянитѣ въ Македония, ако се чувствуваха сърби, сѫщо щѣха да мируватъ. И ония въ Моравско (въ Враня, Нишъ и Пиротъ), ако бѣха сърби, щѣха сѫщо да мируватъ. Затова въ фермана македонскитѣ: Нишавска, Пиротска, Велешка, Кьостендилска и Самоковска епархии, които взеха участие въ борбата, бидоха включени подъ ведомството на Екзархията, а сръбскитѣ: Печската и Призренската понеже не взеха участие, бидохаа оставени вънъ отъ границитѣ на Екзархийската власть. Изключени бѣха и македонскитѣ епархии: Охридската и Скопската, макаръ сигналътъ за борба съ гърцитѣ да се даде отъ Скопье, но затова следъ издаването на фермана тѣ съ още по-голѣмъ ентусиазъмъ продължиха борбата и принудиха турското правителство да произведе плебисцитъ (преброяване), резултатътъ на който бѣше, че и тия две македонски епархии бидоха включени подъ ведомството на българската Екзархия. Защо и сърбитѣ въ Печъ, Призренъ, Сѣница, Дяково, Митровица, Нови-Пазаръ, Вучи-трънъ и Прищина не се възползуваха отъ правото, което имъ даваше фермана и не заявиха, че желаятъ да иматъ „славянски" владици и да бѫдатъ подъ ведомството на „славянската" Екзархия? — Защото не се чувствуваха само славяни, а и сърби, и защото предпочитаха гръцката Патриаршията предъ „славянската" Екзархия. Подъ думата „словени" (вм. българи) авторътъ на брошурата разбира славянитѣ въ Македония. Но защо не ги нарича сърби, а „словени"? Това вече издава неговото смущение и смѣшение на понятията . . .

Нека подчертаемъ тукъ факта, че следъ 500 годишно двойно робство—политическо подъ турцитѣ и духовно подъ гърцитѣ — цѣлиятъ български народъ въ Мизия, Тракия и Македония се пробужда и като единъ човѣкъ съ една душа води борба за освобождение отъ фанариотското духовно робство. **И въ тая борба се очертаха етнографичнитѣ граници на тоя народъ и неговото национално единство.**

Заедно съ възстанието на българитѣ въ Панагюрище, Копривщица и пр. на 19 априлъ 1876 год. (вмѣсто на 1 май сѫщата година) и българитѣ въ Македония (въ Малешево и Пиянечко) обявиха възстание на 8 май сѫщата година. То е първото македонско възстание отъ ново време. Знамето на

главния войвода **Димитъръ попъ Георгиевъ** отъ с. Берово (Малешевско) е било приготвено въ Солунъ отъ **Станислава,** дъщеря на македонската българска учителка **баба Недѣля.** На това знаме, което се пази у сина на войводата Станимира, въ Кьостендиль, е изобразенъ лъвъ съ надписъ: **Македония на 8 май 1876 год. Станете. Да ви освободя.**

Сѫщата Станислава, по случай тръгването на войводата, е написала едно много ценно за времето стихотворение.

Ето нѣколко стиха отъ него:

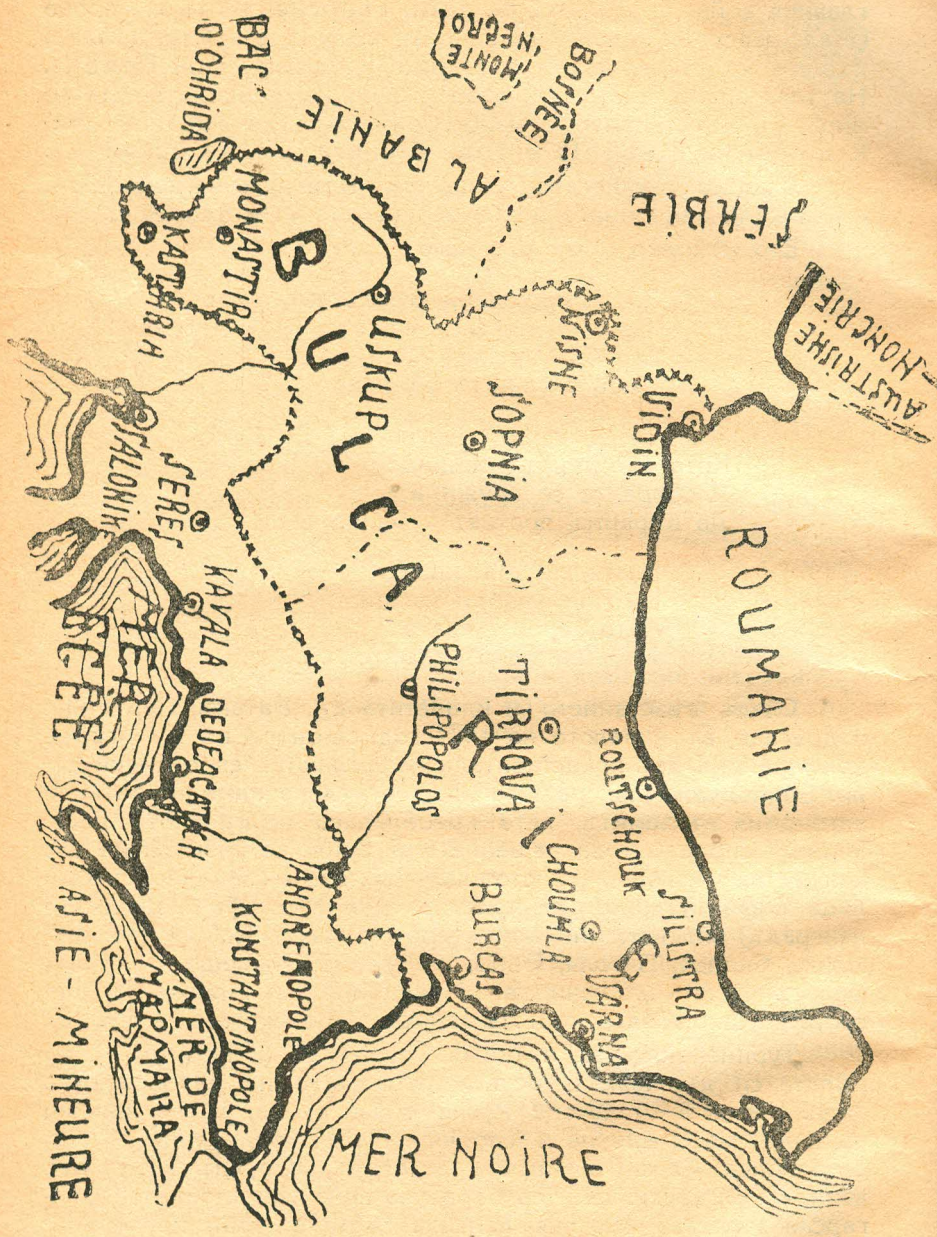
За то прощавай **българко,**
Народна ми сестричко
Ето български юнаци
Съсъ славнытѣ байряци.

Лъвътъ ся гордо издигна
Кога Димитъръ извикна:
Я сбирайте се дружина
Да вървимъ противъ турчина.

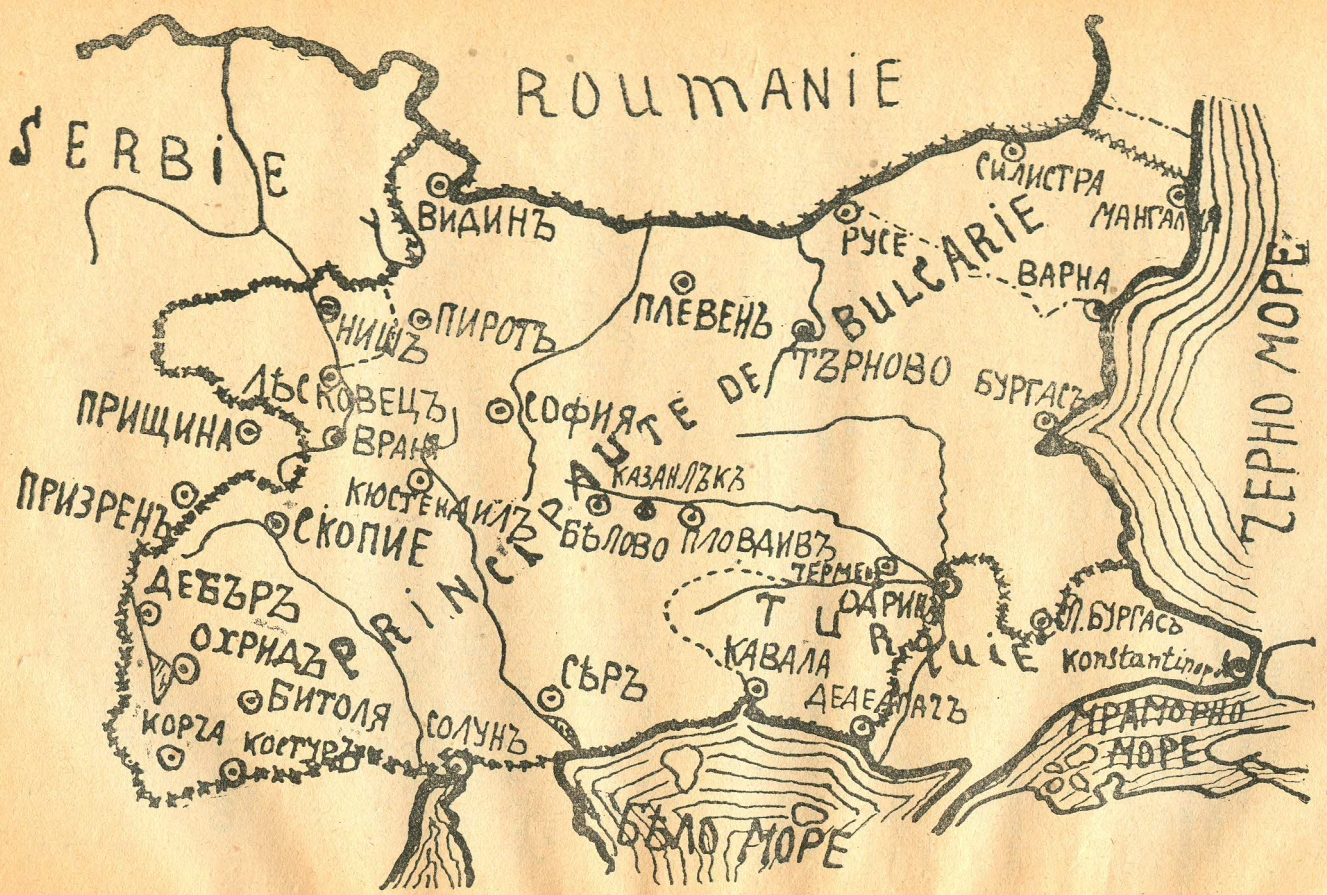
Елате вiи Малешевци
Ви мои храбри юнаци,
Като герои бѫдете
И ся на Бога надѣйте . . . .

Следъ възстанието и кланетата въ Батакъ, Перущица и другаде, въ началото на 1877 год. се събра въ Цариградъ конференция отъ представители на великитѣ европейски сили. Единодушно тѣ решиха „да се въведе административна автономия въ земитѣ, дето преобладава българското население." Споредъ това решение България се раздѣля на две княжества: източно съ столица Търново и западно съ столица София. Първото се простира до Мустафа-паша (Свиленградъ) включително, а въ второто влизатъ София, Видинъ, Нишъ, Скопье, Битоля, Сѣръ, Струмица, Тиквешъ, Охридъ, Велесъ и Костуръ. Значи, цѣла Македония безъ Енидже-Вардарско, Кукушко, Солунско и Лягадинско. (Вж. картата на стр. 46).

Турция побърза и обяви „хуриетъ" (конституция) въ цѣлата си държава и осуети решението на европейскитѣ сили. Следъ 3—4 месеца Русия обяви война, за да наложи съ сила това решение и сполучи. На 19 февруарий 1878 г. се подписа Санъ-Стефанския договоръ, споредъ който отъ всички български земи се образува една самостоятелна българска държава. Въ нея влизаха сѫщитѣ земи, които влизаха и въ решението на конференцията. Разширена бѣше границата само на югъ до Кавала включително, но пакъ безъ Солунъ и безъ Деде-агачъ. Енидже-Вардаръ влизаше въ българската държава. (Вж. картата на стр. 47).

Bulgarie d'apres la conference de Constantinople 1876—1877, отъ проф. Й. Ивановъ.

Карта приложена при Санъ-Стефанския договоръ 1878 год., отъ проф. И. Ивановъ,

Европейскитѣ сили се изплашиха отъ успѣха на Русия — да не би тая нова държава да послужи като етапъ за превземането на Цариградъ съ Дарданелитѣ и да заплаши пѫтя на Англия къмъ Индия. Събраха се тѣ въ Берлинъ и разкѫсаха българския народъ.[1])

Сръбско вѣроломство и българско кѫсогледство.

Ето нѣкои цитати и отъ книгата на Хр. Герчевъ: **„Сръбски признания за Македония"**—София, 1918 год.

М. Милојевић: „Српство", књижевни листи у Београду, 1886 г. бр. 7 пише: „Тако исто у наводећих се 32 села Јамболске нахије као и у самом **Јамболу живѣ чисти срби**, који до данашњег дана **славе**, не мешају се и не ораћавају се с бугарина".

„Сливен, са 6000 кућа, од којих је 2500 **срба**, 400 армена, 100 евреја, 180 цигана и 2820 разних мохамеданаца." (Българи, значи, нѣма?)

„Котелъ, са 4000 кућа сами **чистих срба**; Карнобат са 600 кућа, од којих је 100 мохамеданаца, 100 срба" и пр.

Значи, още преди 45 години сърбитѣ сѫ намислили да заграбятъ не само Македония, а и цѣла северна и южна България съ Сливенъ, Ямболъ, Карнобатъ и пр. Страшното е, че сърбитѣ не само замислюватъ, а и съ всички сили системно, търпеливо и съ всички непростени средства сѫ действували и действуватъ неуморно за реализиране на замисленото. И що виждаме днесъ? — Днесъ тѣ сѫ господари на по-голѣмата часть отъ Македония и откѫснаха дори и отъ България западнитѣ покрайнини: Царибродъ и Босилеградъ и все повече и повече, бавно и постепенно се разширяватъ и приближаватъ днесъ до София, утре до Търново и т. н. А като се обърнемъ и погледнемъ още по-назадъ въ миналото, виждаме, че тоя пристѫпъ на сърбитѣ къмъ българскитѣ земи е много по отдавна.

Споредъ фермана отъ 1830 год. на Сърбия сѫ били обещани следнитѣ окрѫзи: Тимошки, Парачински, Крушевацки, Крайнски, Старовлашки и Дунавски, но Портата (Турция) е отлагала да отстѫпи всички изведнъжъ. За да добие отстѫпената на книга територия, сръбскиятъ тогава князъ Милошъ не престаналъ да си служи съ измама, вѣроломство, подкупъ и рушвети. Подкупва Хаджи Киана, началникътъ на разграничителната комисия и заграбва Старовлашкия окрѫгъ

[1]) Всички приведени до тукъ свидетелства за българщината на славянитѣ въ Македония сѫ взети отъ книгата на проф. Ив. Ивановъ: **„Българитѣ въ Македония."**

въ Босна.[1]) Като използувалъ трудното положение на Турция поради възстанията въ Египетъ, Албания, Епиръ, Босна и Видинския пашалъкъ и често пѫти самъ създавалъ и подклаждалъ тия възстания. Той изпратилъ 200000 пиастра на Мустафа паша въ Скутари (Шкодра), но пратеникътъ съ паритѣ билъ заловенъ въ Нишъ отъ турцитѣ. За да изглади предъ Портата това вѣроломство, той предложилъ на Босненския Хюсеинъ Капитанъ да се покори на султана, въ противенъ случай ще се дигне самъ той противъ него. Великиятъ везиръ съ помощьта на това ново вѣроломство на Милоша сполучилъ да потуши възстанието въ Албания и Босна. И за награда му отстѫпилъ не само Старовлашкия, а и Ядърския и Радевинския окрѫзи въ Босна. Останалитѣ окрѫзи откъмъ България, които принадлежели къмъ Видинския пашалъкъ, той заграбилъ пакъ съ вѣроломство. Подбуждалъ, подклаждалъ и подпомагалъ възстанически движения въ тия окрѫзи и следъ това се явявалъ укротитель, помощникъ и вѣренъ приятелъ на турцитѣ. Напр., въ началото на 1833 год. двамата братя Френгевичи, спахии, задигнали и завлѣкли въ харемитѣ си две хубави **българки** въ гр. Крушевацъ. Населението на Крушевацкия и Паракинския окрѫзи възстанало. Милошъ, който дебнѣлъ такива случаи, предписалъ на пограничнитѣ войски да влѣзатъ въ сношение съ възстанницитѣ, да ги снабдятъ съ орѫжие и да ги подбуждатъ срещу турцитѣ. Възстанието се разпалило и разширило, турцитѣ избѣгали въ Нишъ и Лѣсковецъ. Тогазъ Милошъ предложилъ на двамата паши, дошли да потушватъ възстанието, миръ съ условие, възстаналитѣ окрѫзи да се управляватъ самостойно, по примѣра на Старовлашкия окрѫгъ, докато дойде отговоръ отъ Портата. Пашитѣ се съгласили, а Милошъ изпратилъ подаръци и подкупи въ Цариградъ и сполучилъ да присъедини и тия два окрѫга къмъ Сърбия. Това е първата стѫпка на разширяване сръбскитѣ граници въ български земи. По сѫщия начинъ, използувайки пакъ трудното положение на Турция поради възстанието (въ Египетъ) на Али паша, който заплашилъ и Цариградъ, Милошъ сполучилъ да изтръгне отъ султана въ 1833 год. ферманъ, съ който му се отстѫпили и окрѫзитѣ въ Крайна: Неготински, Зайчарски, Алексиначки и Княжевачки. Сърбия не престава да си служи съ сѫщитѣ похвати за разширение на истокъ—въ български земи. Скоро тя почна да подбужда населението въ Поморавия (Нишъ, Пиротъ и Видинъ). Въ 1835 год. възстанаха 16 села въ Нишкия окрѫгъ и още кръвьта на тия възстаници димѣше, Милошъ подбуди въ 1841 год. голѣмото Нишко възстание, което сѫщо тъй

1) Вж. Cunlbert „Essai historique“ p. 307—308 въ книгата на Ив. Мих. Минчевъ; „Сръбскитѣ ламтежи“—София, 1917 г.

бѣ потушено отъ турцитѣ съ поголовно (масово) клане. И до днесъ близо до Нишъ се издига така нареченото по турски **„Келе-Куле“** т. е. кула отъ човѣшки черепи. **Нилъ Поповъ** („Въ Россіи и Сербіи“, ч. II, стр. 122—128) като разказва историята на това **първо българско революционно движение**, добавя, че у възстанницитѣ се намерили писма отъ Милоша, съ които ги подбуждалъ къмъ възстание. И кръвьта на възстаницитѣ биде продадена за единъ бератъ, съ който Турция признаваше династията на Александра Карагеоргевича. Изпратенитѣ делегати отъ Руското правителство Кодинецъ и отъ френското—Бланки наричатъ това възстание **българско.** (Вж. **M. Blanqui**„Voyage en Bulgarie“—Paris, 1843, p. 177 и рапорта на **Кодинецъ** у Д-ръ Романски: „Австрайски документи“.) Дори и най-шовинистичниятъ сръбски вестникъ „Видов дан“ отъ 31 декемврий 1866 год. (бр. 244) пише: „Бугари су се дизали да извојују свои права још док није изашао хати-хумајун. Године 1840 у нишком, године 1848 у видинском округу били су изобиљни устанци па се угушише у крви“. По-късно сърбитѣ почнаха да пишатъ, че българитѣ били „бостанции“, че тѣ били „покорна рая“, че никога не се бунтували и затова турцитѣ не ги мразѣли и преследвали, а сърбитѣ, които въ началото на 19 в. дигнали възстание, си навлѣкли вѣчната омраза на турцитѣ и ужъ, за да избѣгнатъ преследването и гнѣва на турцитѣ, останалитѣ въ робство „сърби“ въ Македония, оттогава почнали да се **наричатъ българи**.

Още по-подло и коварно е поведението на Сърбия презъ Видинското възстание въ 1851 г., подбудено пакъ отъ нея. Ето що пише Cyprien Robert въ „Les slaves de la Turquie“ — Paris, 1852, t. II, p. 36—37: „Несъмнѣнно е, че сръбското княжество е играло главна роля въ **българското** възстание (въ Видинско). Щомъ то се обявило, маса възстанници отишли на сръбската граница да искатъ срещу злато да купятъ оржжие и патрони. Но границата се затворила херметически и не била пропусната нито една пушка. Всички викове на **българитѣ** за помощь останали беъ отзвузкъ“. Нѣщо повече възстанието било издадено отъ сръбското правителство, като предало на турското правителство писмото, което кметоветѣ отъ Видинската, Бѣлоградчишката и Ломската околии писали на князь Ал. Карагеоргевичъ, за да го молятъ да имъ даде барутъ и пушки.

Въ 1860 год. идва на престола князь Михаилъ, който си бѣ турилъ за задача да направи отъ Сърбия **„Пиемонтъ“** за южнитѣ славяни. За тая цель приема на обучение въ народното опълчение доброволци отъ българскитѣ земи. Тѣ съставиха наречената **„българска легия“**, подъ водителството на патриарха на българската революция, Сава Раковски. На 1862 г. стана сблъскването на сърбитѣ съ турския гарни-

зонъ въ Бѣлградъ. Въ превземането на крепостьта се отличи българската легия и за благодарность сърбитѣ следъ като изтръгнаха отъ Турция известни отстжпки, разоржжиха и разгониха легията, тъкмо, когато тя се готвѣше да влѣзе въ България и да дигне възстание съ надежда, че сърбитѣ ще имъ помогнатъ. Следъ 4 год. (1867) князъ Михаилъ реши да тури основитѣ на **„югославянската федерация"**, подъ хегемония на Сърбия. За тая цель той влѣзна въ преговори съ основания вече отъ Раковски революционенъ комитетъ въ Букурещъ. Идеята бѣше тъй примамлива, че, колкото и да бѣше голѣмо разочарованието на Раковски отъ вѣроломството на сърбитѣ следъ изпжждането на „легионеритѣ" отъ Бѣлградъ, той прие предложението. На 14 януарий 1867 година комитетътъ изработи **„програма за сърдечно споразумение на Сърбо-Българитѣ (Българо-Сърбитѣ")**. И Гарашанинъ, първиятъ Министъръ на Сърбия, не остана доволенъ отъ представената му **„програма"** на комитета. Той поиска тая програма да бжде одобрена и подписана отъ представители на цѣлия български народъ. Презъ априлъ 1867 г. комитетътъ свика въ Букурещъ съборъ на „делегатитѣ отъ разни крайща на България." Тоя съборъ преработи програмата на комитета и избра „управа" отъ седемь души, които да се грижатъ по-нататъкъ за постигане на цельта. Втората точка отъ тая нова програма (протоколъ) гласи: **„Югославянското царство ще се съставлява отъ Сърбско и отъ Българско** (Българското обема областитѣ: **България, Тракия, Македония).**" И този протоколъ не задоволи Гарашанина: първо, защото сърбитѣ бѣха почнали да претендиратъ за Македония и второ, защото имаше друго течение между българскитѣ революционни кржгове за **„дуализъмъ"** съ Турция. И, за да не бжде изпреваренъ, той предаде протокола на турцитѣ и злепостави предъ тѣхъ българитѣ. Така и князъ Михаилъ се подигра и продаде вѣроломно собствения си проектъ за споразумение като грѣхъ и вѣроломство на българитѣ, за което плати съ главата си. (Вж. **Ив. Ев. Гешовъ:** „Евлогий Георгиевъ и документи изъ архивата му." Псп. LXI, 1900 г. Сравни и **П. Милюковъ:** „Сербско-болгарскія отношенія по македонскому вопросу", 1899 г. и Fr. Damé: „Histoire de la Roumanie contemporaine." Paris, 1900 г.).

За да бжде картината на сръбското вѣроломство пълна, ще припомнимъ на кжсо и вѣроломствата отъ ново време.

По черковния въпросъ сръбскиятъ дипломат. агентъ въ Цариградъ пише на сръбското правителство: „Ние би трѣбвало да признаемъ **българската** църква: това го изискватъ нашитѣ собствени интереси и интереситѣ на тоя сроденъ намъ народъ, **съ който сме длъжни да живѣемъ въ миръ, любовь и съгласие заради нашето общо бждаще . . . .** Съ признаването на българската цръква ние

ще се покажемъ последователни сами на себе си, понеже **всѣкога сме увѣрявали, че българитѣ иматъ право.** Съ тая постѫпка ние бихме парализирали и маневритѣ на нашитѣ неприятели, които сѫ увѣрени, че ние, въ случай че българитѣ успѣятъ, ще се отдѣлимъ отъ тѣхъ (отъ балгаритѣ"). Вж. П. Милюковъ, стр. 266. Не се мина много и сърбитѣ, наистина, следъ преброяването въ Охридската и Скопска епархии (1872 г.), отидоха на страната на гърцитѣ. Тоя плебисцитъ бѣше съкрушителенъ ударъ за мегалъ идеитѣ на гърци и сърби.

Въ надвечерието на руско-турската война князъ Миланъ отива въ Плоещъ при Александра II, Освободителя, да уговаря условията за своята въоръжена намѣса. Рускиятъ императоръ му отговаря: „Je ne vous engagé pas, je ne vous force pas, mais vous pouvez, si vous voulez". Войната се обяви и се затегна при Плѣвенъ. Сърбитѣ чакаха тоя моментъ, за да изтръгнатъ по-голѣми компенсации за своята намѣса. Положението при Плѣвенъ става критическо за руситѣ. Александъръ II заявява на сърбския посредникъ, Катарджиу, че Сърбия ще загуби симпатиитѣ на цѣла Русия, ако продължава да бездействува. Миланъ иска парична помощь. Императорътъ заповѣдва да му се изпратятъ единъ милионъ рубли. И въпрѣки това сърбитѣ продължаватъ да отлагатъ и да се бавятъ, за да изнудятъ императора. Дава имъ се срокъ отъ 12 деня, ала срокътъ изтича, а тѣ продължаватъ да се гънзатъ. На 28 ноември 1878 г. Плѣвенъ падна и сърбитѣ побързаха да се намѣсятъ на 1 декември и безъ съпротива окупирватъ Нишъ, Враня, Лѣсковецъ и Пиротъ. Споредъ Санъ-Стефанския договоръ сърбитѣ трѣбваше да изпразнятъ и освободятъ тия български крайща, но тѣ останаха и съ най-грозенъ тероръ и бѣсилки отмъстиха на ония българи тамъ, които бѣха изпратили до руския императоръ молба да не ги оставя подъ властьта на сърбитѣ. Подлостьта бѣ увѣнчана съ успѣхъ отъ слѣпото щастие. Свика се Берлинскиятъ конгресъ, който остави на сърбитѣ окупиранитѣ отъ тѣхъ български покрайнини.

Презъ 1885 год. сърбитѣ вѣроломно нападнаха младото българско княжество, (което противъ волята на Русия направи **съединение** съ Източна Румелия) и то, когато всички български войски бѣха концентрирани въ Пловдивъ и по турската граница, готови да се биятъ съ турцитѣ. И вмѣсто да бѫдатъ нападнати отъ турцитѣ, „братята" сърби минаха българската граница и „побѣдоносно" маршируватъ по оставенитѣ безъ защита български земи. Желанието на краль Милана бѣше да разграби Видинъ, Цариброд, Брѣзникъ, Кьостендиль, па, ако може, и София и по този начинъ да възстанови нарушеното „равновесие". Обаче, българскитѣ войски съ бързъ походъ (тогава нѣмаше желѣзница отъ Плов-

дивъ до София) пресрещнаха сърбитѣ, разбиха ги при Сливница, изгониха ги отъ предѣлитѣ на България и на сръбска територия ги гониха до Нишъ. Тукъ австрийскиятъ пратеникъ **Кевенхюлеръ** ги спрѣ и имъ заяви, че ако не се върнатъ, ще срещнатъ австрийска войска. България отстжпи: оставена отъ Русия, заплашена отъ Австрия и Турция, тя напустна поробенитѣ отъ Сърбия български земи (Нишъ и Пиротъ) и се задоволи, че спаси **съединението.**

Въ 1889 г. Миланъ поднови договорътъ между Австрия и Сърбия отъ 1881 год. Споредъ този договоръ Австрия се задължаваше да **„помага на сръбското разширение по Вардарската долина."** Една година следъ този договоръ (1890 г.) Миланъ абдикира, Сърбия анулира договора начело съ радикалната партия и пустна своя държавенъ корабъ по водитѣ на разсърдената на България „матушка Русия."

И въ 1904 г. бѣха водени преговори за нападателенъ и отбранителенъ съюзъ на базата да се сключи Скопския санджакъ въ границитѣ на „Стара Сърбия", но българитѣ се възпротивиха на всѣка подѣлба на Македония и следъ тридневни спорове, сключиха само таенъ отбранителенъ и митнически съюзъ. Сърбитѣ, за да изтръгнатъ по-добри условия за своята износна търговия, **издадоха** на Австрия тоя договоръ и принудиха България да иска извинение отъ последната.

Следъ „хуриета" на младотурцитѣ въ 1908 год. сръбскиятъ министъръ Миловановичъ пакъ се опита съ съдействието на рускитѣ дипломати да изтръгне Скопье и Куманово, но напраздно: демократическата партия, на чело съ Малиновъ не се подаде на сръбскитѣ и руски искания презъ цѣлия периодъ на нейното управление (отъ 1908 до 1911 г.) (ср. „Карнегиевата анкета", стр. 23—24).

Трѣбваше да дойдатъ пакъ русофилитѣ на власть (1911 г.) (които заявяваха на всеуслишание, че съ Русия тѣ не правили политика и че ключоветѣ на външната политика на България трѣбвало да стоятъ въ Петроградъ), за да се хванатъ на вждицата на сърбитѣ и руситѣ. Тѣ се съгласиха да сключатъ съюзъ съ сърбитѣ и то на базата — **да бжде подѣлена Македония.** Гешевъ се извинява, че не е знаялъ за воденитѣ по-рано преговори отъ либерали и демократи и че последнитѣ отхвърлили предложението за дѣлежъ на Македония. Трѣбвало да му кажатъ, че има българи, които не желаятъ да търгуватъ съ народнитѣ завети, та и той да си спомни, че е българинъ.

Отъ 1885—1912 год. (когато България сключи съюзъ съ вѣроломна Сърбия) последната не преставаше да прави сондажи за **„споразумение"** съ първата на базата — да си раздѣлятъ Македония. Тя дебнѣше, когато въ България идваха на власть русофилитѣ (народняци и цанковисти) да прокарва своитѣ планове съ помощьта и моралното влияние на

Русия. Презъ 1897 год., когато народняцитѣ начело съ Стоиловъ управляваха въ България, князъ Фердинандъ, за да бѫде признатъ отъ Русия, се съгласи да заведе преговори за споразумение съ сърбитѣ, като прие **базата за подѣлба на Македония.** На другата година народняцитѣ бидоха замѣстени отъ либералитѣ и преговоритѣ бѣха прекратени. Презъ 1902 г. идва на власть друго русофилско правителство начело съ Даневъ. То даде съгласието си за ржкополагането на Фирмилияна за скопски (сръбски) митрополитъ. И не е за чудене, че сѫщитѣ тия държавни мѫже: Гешевъ и Даневъ на 29 февруарий 1912 год. сключиха съюзенъ договоръ съ вѣроломната Сърбия, безъ да се страхуватъ, че тя пакъ ще изневѣри. Споредъ този договоръ Македония биде подѣлена на **„Спорна и безспорна“**. Гешевъ и Даневъ — ето дветѣ имена, които трѣбва да бѫдатъ покрити съ вѣченъ позоръ! Тѣ съ своето слѣпо русофилство не сѫ давали никакво значение на уроцитѣ отъ историята, нито на народната мѫдрость: **„вълкътъ козината си мѣнява, но зѫбитѣ — не“.** Първото имъ престѫпление е, че тѣ се съгласиха да сключатъ съюзъ съ единъ вѣроломникъ, който толкова пѫти бѣ далъ вече доказателства за своето вѣроломство. Второто имъ престѫпление е, че приеха базата за подѣлба на Македония. Третото —, че не взеха поне мѣрки да се предпазятъ отъ доказаното вѣроломство на „съюзника си“. Четвъртото — , че дори до 16 юний 1912 г. тѣ съ детинска наивность вѣрваха въ своята „матушка Русия“—, че тя нѣма да „позволи“ на сърбитѣ да измѣнятъ на сключения съ благословията на царь Николай II договоръ и че тя не е въ таенъ заговоръ съ сърбитѣ. Петото —, че и презъ време на войната съ турцитѣ не даваха значение на фактитѣ, които най-флагрантно доказаха, че сърбитѣ нѣма да останатъ лоялни съюзници; че тѣ още отъ началото на войната дадоха да се разбере, че не мислятъ да изпълнятъ договора и при все това „епитропитѣ“ на-време, още при Люле-Бургасъ, не приеха предложението на турцитѣ за автономия на Македония. Тѣ предпочитаха до край да останатъ **вѣрни съюзници** дори и когато опасностьть бѣше явна и за децата. Тѣ съ своя епитропски умъ не можаха да разбератъ, че ако бѣха приели автономията на Македония, сърбитѣ и гърцитѣ не биха могли да се противятъ, защото биха опълчили противъ своята завоевателна политика не само съединенитѣ сили на българи и турци, а и цѣлото обществено мнение въ Европа. Шестото и най-голѣмо престѫпление е, че прехвърлиха войскитѣ на фронтъ противъ „съюзницитѣ“ и на 16 юний предизвикаха желаната отъ съюзенитѣ вече сърби и гърци „съюзническа война“ и оставиха задъ гърба на България вражески настроенитѣ Ромъния и Турция. Непростителна и непроходима глупость на „държавни мѫже“! Тѣ си въобра-

зяваха, че Русия ще ги пази отъ Ромъния, а Лондонския миренъ договоръ — отъ Турция и че съ изтощенитѣ и изморени сили България за 5 деня ще изгони „вѣроломнитѣ съюзници“ отъ Македония. До последния часъ (до 16 юний) тѣ държаха въ тайна съюзническия договоръ и не даваха дума да се каже противъ „вѣрностьта“ на съюзницитѣ. Никой не знаеше, че Македония е подѣлена на „спорна и безспорна зона“ и междусъюзническата война не бѣше популярна — не бѣше подготвена. Всичко това изкопа гроба на Македония и лиши България отъ всички придобивки презъ войната съ турцитѣ.

Но най-страшното е, че и днесъ, следъ толкова горчиви опити, въ България се говори за разбирателство и **„братско споразрмение“** съ вѣроломницитѣ — за **„Интегрална Югославия“.** Ние скоро забравяме уроцитѣ на миналото: днесъ е шовинизъмъ да кажемъ, че Крушевецъ и Паракинъ сѫ били български крайща преди 100 г.; че Зайчаръ, Княжевецъ, Неготинъ и Алексинецъ сѫщо преди 100 год. сѫ били земи, населени съ българи, които и до днесъ говорятъ български; че Нишъ, Враня, Лѣсковецъ и Пиротъ до Берлинския конгрссъ бѣха чисти български градове, че тѣ взеха участие въ борбота противъ фанариотитѣ и съ ферманъ бѣха признати за безспорни български крайща и включени подъ ведомството на Екзархията; че тѣ бѣха признати за български и отъ конференцията въ Цариградъ презъ 1877 год. и отъ Санъ-Стефанския договоръ. И както днесъ се прощаваме леко съ тия български земи, така и утре ще се простимъ и ще забравимъ, че Македония е люлката на българската писменость, на българското възраждане, че тя е класическата българска земя, че Добруджа е люлката на българската държавна идея, че Тракия е обетованата българска земя съ своето Бѣло море и че Цариброд и Босилеградъ сѫ кѫсове отъ нашата плъть и кръвь отъ нашата кръвь. Едно време германскиятъ историкъ Волфъ бѣ писалъ, че славянското племе е торъ за германската нива. Това днесъ важи само за българското племе — съ тая разлика, че то е било торъ не за германската нива, а за нивитѣ на сърби, гърци, ромъни и турци. И, ако не вземемъ поука отъ миналото, вѣроломнитѣ съседи ще продължаватъ и за напредъ да си торятъ нивитѣ съ кръвьта на нашитѣ братя.

Че не сѫ били искрени сърбитѣ и при сключването на съюзния договоръ отъ 1912 г. и нито сѫ мислѣли да го изпълнятъ, свидетелствува фактътъ, че преди още да почне войната съ Турция, тѣ или по-добре — Пашичъ — тоя посърбенъ българинъ — разпрати тайната инструкция отъ 15 септемврий 1912 г. № 5669 до сръбскитѣ дипломатически представители въ странство — да действуватъ, щото и Прилепъ и Охридъ да влизатъ въ границитѣ на „спорната зона.“ Въ

в. „Рѣчь“ отъ 6 септемврий 1914 год. **Милюковъ** пише: „Страшниятъ смисълъ на тая инструкция се състои въ това, че подиръ 6½ месеци отъ подписването на съюзния договоръ и три седмици преди да започне войната противъ Турция, сръбската дипломация почна да подготвя европейскитѣ държави за готвеното отъ сърбитѣ нарушение на договора.“ (Вж. „Сръбскитѣ ламтежи“ отъ Ив. М. Минчевъ). И наистина, още първитѣ дни следъ окупирането на по-голѣмата часть отъ Македония, сърбитѣ почнаха да наричатъ тая часть „Нова Сърбия“, а въ нея влизаше не само „спорната“, но и „безспорната“ зона отъ Македония. Обаче, и това вѣроломство на сърбитѣ не бѣ достатъчно да стресне помрачената отъ русофилство съвесть на Гешевъ и Даневъ.

Нѣщо повече: Преди да падне Одринъ, самъ гръцкиятъ краль Константинъ идва въ София и предлага споразумение за Солунъ и Южна Македония, която бѣ окупирала Гърция, но третиятъ „държавникъ“ Т. Тодоровъ високомѣрно отхвърля това предложение и накара гърцитѣ да приематъ предложението на сърбитѣ за съюзъ противъ българитѣ. За тая цель сръбскиятъ главнокомандуващъ е отишелъ на 9 мартъ 1912 г. въ Солунъ. Русофилитѣ треперѣха предъ мисъльта — да не би съ нѣщо да дадатъ поводъ да се помисли и каже, че България първа наруши договора. И до като се пазѣха отъ това като отъ огънь, допуснаха на 16 юний България да предизвика междусъюзническата война. Така всичкото вѣроломство на сърбитѣ се стовари върху България и цѣлиятъ свѣтъ се отврати отъ нея. Сърбия, която систематично и съ коварство е гледала да загради български земи и въ 1885 год. хишнически нападна малката славянска сестра, България, за да я ограби още единъ пѫть, и която заслужено си навлѣче порицанието **измѣнница на славянството,** можа на 16 юний да стовари и тоя голѣмъ грѣхъ върху непосилнитѣ плещи на България. Малцина като **Вл. Викторовъ Тодоровъ** сѫ прозирали намѣрението на сърбитѣ. „Още въ началото на 1913 год., — пише той въ „Руская Мысль“, — въ Бѣлградъ, Атина и Букурещъ войната противъ България бѣше решена и **азъ знамъ положително,** че, ако на 16 юний българитѣ не бѣха нападнали сърбитѣ, следъ нѣколко дни сърбитѣ и гърцитѣ щѣха да нападнатъ българитѣ. Това щѣше да стане, даже ако делегатитѣ на България и Сърбия бѣха успѣли да отидатъ въ Петроградъ на конференция и арбитражъ.“

А **Франсизъ де-Пренансе** писа въ „Courrier Europèen“, отъ 22.XI.1913 г.: „България носи само техническата грѣшка за една привидна офанзива (le tort techniqye de l'ofensive apparante), съ която падна въ примката, устроена отъ сърби и гърци“. (ів.)

И тия грѣшки и престѫпления на русофилитѣ днесъ България изплаща — окастрена и унижена, а Македония по-

дѣлена и разпъната, както и Добруджа, и Тракия, и Западнитѣ покрайнини. Ако и тия нови тегла не послужатъ за урокъ на българскитѣ държавни мѫже; ако и тѣ се укажатъ недостатъчни да се разбере, че колкото е осѫдително сами да бѫдемъ вѣроломни, толкова е и необходимо да се пазимъ отъ вѣроломството на другитѣ, българскиятъ народъ въ своята цѣлость е осѫденъ да стане плячка на своитѣ хищни и вѣроломни съседи ... Знаятъ ли всичко това апологетитѣ на **„Интегрална Югославия“ ?**

Сръбски писатели до 1885 год.

Но нека продължимъ — нека видимъ, какво още сѫ писали сами сърбитѣ за Македония до 1885 год. и малко по-после. „Извесно је, да су претенсије срба на Македонију тек од неколико год. До Берлинског конгреса срби су говорили само у Босни и Херцеговини. Нихове се тражбине увећавају и док је пре граница шла до Кара-Дага (до Шаръ-планина), сада иде на југу од њега“. („Дело“ 1894 г., кн. 1 Вој. Симоновић.) Проф. **К. Ф. Ковачевић** пише: „Зна се, шта је Стара Србија, а Македонија остоје Македонија“ (Вж. Хр. Герчевъ).

„У Бугарској, Тракији и Македонији, **које су области, насељене већином Бугарима,** народ избегава сваког сукоба с Турцима, и обрања силе своје противу фанаријота“. (Вж. „Станъ Бугарске цркве“, в. „Српске новине“, Београд, 1860 год, бр, 1—4.)

„**Бугари** у Штипу послали су Порти тужбу са многим подписима против свога фанаријотског владике, који чини велика безделия.“ (Вж. в. „**Српски дневник**“, Нови-сад, 3 юлий 1860, бр. 52: „Из Бугарске“, 17 юний.)

„У Бугарскоји и у великом дијелу Маћедонији говори се **бугарски језик**“. (Вж. „Јужни словенски језици и дијалекти,“ **Ст. Новаковић**, и Београд, 1867 г.). Той е сѫщиятъ Ст. Новаковић, който по-късно плю на това, що е писалъ и влѣзе въ хора на Милоевича, когото осѫждаха.

„Бугарска заузима највећи део старе Мизије, Трације и Македонију. **Бугарско** наречије говори се од ушћа (отъ устието) Дунава до Солуна и Костурског језера, од Железграда до Охрида,“ (Вж. „Нешто о Бугарској и Бугарима“, отъ Д. Туминскиј, Бѣлградъ, 1868 год. въ в. **„Видов-дан“**, бр. 33—34).

„У Бугарској, Тракији и Македонији живе 5,875,000 **бугара**. У опите, моћи ћемо на западу као границу **бугарском** племену узети реку Тимок, која је међа и кнежевини Србији, па Бугар-Мораву, па Шар-Планину, горњи Вардар и језеро од Орида.“ (Вж. „Млада Србадија“, Нови-Сад, 1870 год. бр. 6 отъ **А. Хаджичъ**).

„Стара Србија граничи се са јуча Шаром и Карадагом". (скопска Црна-гора) — **Г. Карић**, „Српство, 1886 год. Този сжщия Г. Каричъ, основенъ членъ на дружество „Св. Сава", 2—3 год. по-късно сжщо измѣни това, що бѣ писалъ порано и се отрече отъ истинската наука. (Вж. Хр. Герчевъ).

Името „Стара Сърбия" не е историческо име на земитѣ на северъ отъ Шаръ (Косовско и Метохия). То е ново име — отъ втората половина на 19 в. за разлика отъ нова Сърбия, както наричаха освободенитѣ сръбски земи въ началото на 19 вѣкъ. Останалитѣ неосвободени (Призренъ, Прищина, Дяково, Печъ, Сѣница, Нови-пазаръ и пр.) ги нарекоха „Стара Сърбия". Но скоро нейнитѣ граници почватъ да се мѣстятъ на югъ въ Македония. Отъ първо само Скопско влизаше въ Стара Сърбия. Следъ това обсебиха и градоветѣ по на югъ и най-после Стара-Сърбия глътна цѣла Македония съ Солунъ и Сѣръ.

„Строго узевши Стара Србија није чисто ни географски, ни чисто административни, па ни чисто историјски појам. Стара историја српска не зна „Стару Србију"—пише **Ч. Миятовичъ**, дълги години пълномощенъ министъръ въ Лондонъ. Јер је по неки патриотизам (преди Берлински конгресъ) задовољан (границе Старе Србије) да остане до Призрену док се други једва може у Солуну да заустави". (Вж. „Пад Старе Србије под туркс власт" сп. Јавор, 1879 год. Но и той скоро взе да приглася на Милојевича и Сретковича. Той забрави, че бѣ превелъ на сръбски съчинението на англичанкитѣ: Мекензи и Ербн: „Пѫтуване по славяскитѣ области на Европейска Турция" презъ 1863 г. А тамъ се казва: „Населението на Охридъ, Битоля, Велесъ, Прилепъ, Енидже-Вардаръ и пр. е **българско.** На северо-изтокъ отъ Скопье се издига низка планинска верига, наричана отъ турцитѣ Карадагъ или Черна-гора, а отъ славянитѣ се нарича **Българско** църногорие. Стражаритѣ ни казаха, че тия планини сж населени отъ албанци и **българи**". За никакви сърби не пишатъ тѣ да е имало тогава (1863 г.) въ Македония. И Чед. Миятовичъ отъ желание да запознае сърбитѣ съ това, що сж писали Мекензи и Ербн за Македония, е превелъ съчинението имъ въ 1868 год. на сръбски. Ако Ч. Миятовичъ не одобряваше тогава писаното, би ли го превелъ на сръбски? Днесъ Стара Сърбия и Македония нѣма: следъ свѣтовната война тоя сапуненъ мехуръ (Стара-Сърбия), който надуваха сърбитѣ и отъ Призренъ разшириха до Солунъ, се пукна. Днесъ нѣма ни Стара-Сърбия, ни Македония: днесъ тѣ се наричатъ „Нова Сърбия", а бившата „Нова Сърбия" или кралство Сърбия до 1912 г. стана „Стара Сърбия". Такъво убъркване на думитѣ и понятията, може да става само въ сръбския езикъ и въ размѫтения отъ шовинизъмъ мозъкъ на сърбитѣ. (Вж. Хр. Герчевъ).

А ето що пише и първиятъ сръбски апостолъ на социализма, разпопения архимандритъ **Васа Пелагичъ**, р. отъ Босна, въ своето съчинение: „Борба за ослобођене“ Београд, 1879 г., пише: „По Сан-стефанском миру Богарска је била сва **ујединена** у једну државу и захватила землише од Дунава до Солуна и од Црног море до охрида“. Той съжалява и осѫжда дипломатитѣ на Берлинския конгресъ, че разкѫсаха **обединения** български народъ.

Но и този апостолъ на правдата и истината, на мира, братството и равенството между народитѣ—и този социалистъ, който отричаше отечеството и народностьта — „тия искуствени граници между народитѣ“ — и той презъ 1890 г. си показа вълчитѣ зѫби. Дошелъ въ София да насърдчи българскитѣ **неофити** въ социализма — студентитѣ: Рачо Косоя, Бойкиновъ, Д. Груевъ, Д. Мирчевъ и др., между другото каза, че населението въ Македония било и българско, и сръбско. Това възмути младитѣ студенти отъ Македония, които въ социализъма намираха отзвукъ на своя стремежъ къмъ правда, братство и свобода. Тѣ тогава разбраха, че и социализъмътъ е маска за сърбитѣ — примка, която тѣ поставиха на младитѣ българчета, за да разрушатъ по-лесно прегради-тѣ (отечество и народность) между сърби и българи и да подготвятъ почва за сръбския империализъмъ. Тогава тѣ се замислиха, какво трѣбва да правятъ, за да могатъ да бранятъ своето отечество (Македония) отъ пристѫпитѣ на сръбския шовинизъмъ и решиха да основатъ революционенъ комитетъ, на който Д. Груевъ стана първиятъ най-вдъхновенъ апостолъ.

Ето що пише и **Спиридонъ Гопчевичъ** презъ 1886 г. въ съчинението си **„Bulgarien und Ostrumelien“** — Leipzig: „Сърбия може да претендира само за Стара Сърбия (Косово и Метохия) . . . Ако говоримъ за България въ етнографиченъ смисълъ т. е. ако вземемъ предъ видъ всички области, въ които живѣятъ българи, ще трѣбва въ понятието „България“ да включимъ и **западна България**, т. е. **Македония**, понеже етнографичната граница между България и Албания, минава отъ Егри-Паланка надъ Скопье къмъ Шаръ-планина, после се обръща на югъ, минава надъ Охридъ къмъ Костуръ, отъ тамъ извива източно надъ Солунъ къмъ Сѣресъ и достига при Кавала на Егейското море, което чакъ при устието на Марица напуща“.

За тоя голѣмъ грѣхъ той биде нареченъ отъ шовиниститѣ въ дружество „Св. Сава“ **„предатель на сръбството“** за да се реабилитира—за да не го мразятъ и наричатъ предатель — въ 1889 год. той издаде пакъ на нѣмски езикъ съчинението: „Makedonien und Altserbien“ — Wien. Въ него той отрече всичко, що бѣ писалъ преди три години и пръвъ отъ всички сърби лансира предъ външния свѣтъ **откритието,**

че славянитѣ въ Македония били **„прави сърби“.** (Вж. Хр. Герчевъ). И като слънчевъ лжчъ презъ облаци истината се провира между шовинистичнитѣ съчинения на сърбитѣ. Безъ да искатъ тѣ си противоречатъ и неволно пускатъ лжча на свѣтлината да разпръсне мъглата, която тѣ сѣятъ. Така, **Ал. Й. Стояновичъ** е издалъ **„Мемоари“**, писани въ форма на писма, ржкописитѣ на които се пазятъ въ Соф. Народна Библиотека. Това сж спомени отъ войната презъ 1912—1913 г. Въ X-то писмо отъ 22 октомврий 1912 г. Щипъ той пише: „Упитали једног грађанина: „Бре братко, чи је овај град“? **(градъ** на сръбски значи **крепость.** Думата е за щипскитѣ „Крали-Маркови кули или за Хисара).

— На Марка кралева, отговори он.

— Па шта је тај Марко био, упитамъ га опет, знајући да они тврде да је он био Бугарин.

— Па, бил је највећи **„бугарски јунак“,** отговори он, а ја само продужих одмеравати га погледом.

Въ I писмо отъ 20. V. 1913 год. у Кратово той пише: „Овде (у Кратову) се осећа **буг(арски) дух. Бугараши** су већи део становништва“. (Вж. Хр. Герчевъ).

Ако въ Щипъ и Кратово мнозинството отъ жителитѣ въ 1912 год. били българи или „бугараши“, както казватъ сърбитѣ, що остава за населението въ другитѣ градове на Македония, която тѣ вѣроломно завладѣха?

Считамъ за излишно да привеждамъ останалитѣ сръбски признания и свидетелства за истинската национална принадлежность на славянитѣ въ Македония. Ще помена само имената на нѣкои отъ тѣхъ и на нѣкои отъ старитѣ и нови (чужди) писатели, защото тѣ сж съ хиляди и невъзможно е да се изброятъ само имената имъ, камо ли да се приведатъ и цитати отъ съчиненията имъ. Д-ръ Ник. В. Миховъ въ книгата си: **„Населението на Турция и България презъ 18 и 19 вѣкъ“** томъ II, 1924 г. съобщава за 834 съчинения и 467 статии или всичко за 1304 съчинения, въ които се пише, че славянитѣ въ Македония сж **българи.**

И други чужди писатели презъ 19 в.

Ето още нѣколко свидетелства на чужди пжтешественици изъ Македония презъ 19 в., извадени отъ книгата на Д-ръ Н. В. Миховъ: „Населението въ Турция и България“, т. II, София 1915 год. (Вж. „Македонски прегледъ“ год. I кн. 5 и 6).

Известниятъ славянски историкъ и етнографъ Павелъ Й. Шаварикъ още на 1825 год. твърди, че **българскиятъ езикъ се говори въ България и Македония“.** По-сетне Шафарикъ вече по-обстоятелно опредѣля разпространението

на българщината въ Македония и въ своята етнографическа карта (1842 год.), споредъ която **цѣла почти Македония е българска**: западната българска граница се тегли западно отъ Костуръ — Охридъ — Дебъръ — Тетово и по рѣка Българска Морава и Тимокъ до Дунава. (съобщава проф. Л. Милетичъ) **Е. М. Кузинери** въ 1831 год. пише: „Азъ вече споменахъ, че хората отъ тази (българска) народность твърде лесно се отождествяватъ съ гърцитѣ (касае се за българитѣ въ Воденъ), когато живѣятъ въ градове, гдето има владици и гдето поради туй има и училища: изглежда, че тѣ се смѣтатъ за по-важни хора, когато сж следвали гръцки училища и сж получили образование, което чисто българското училище не може да имъ даде. Всичкитѣ архиепископи, които се редятъ въ Воденъ, ако и да сж гърци по народность, **принудени сж да научатъ българския езикъ**; тѣхната епархия състои повече отъ сто села, чиито жители **говорятъ само този езикъ**, а сжщевременно знаятъ и турски. Женитѣ българки говорятъ само майчиния си езикъ. Така че, ако владиката не би знаелъ да говори освенъ гръцки и турски, въ своитѣ годишни обиколки той би получавалъ по-малко публични почитания и неговитѣ приходи биха били много но-незначителни". (ів.)

А. Гризебахъ въ 1841 год. пише: „Българскиятъ езикъ обхваща южната и източната часть на областьта (на истокъ отъ Албания), а сръбскиятъ — северната и западната часть. Ала раздѣлната граница на дветѣ дъщери на славянското племе не можа точно да се установи. Напротивъ, твърдѣше се, че тѣ въ едно постепенно смѣсване на думитѣ чрезъ една преходна зона сж слѣти помежду си .... Чухъ да твърдятъ, че най-хубавъ албански езикъ се говорѣлъ въ Елбасанъ, а пъкъ **най-чистъ български** — въ македонската околия **Тиквешъ**". (ів.)

А. Листъ въ 1867 год. пише: „**Българскиятъ народъ** се простира днесъ далечъ задъ границитѣ на нѣкогашното българско царство, защото **българскиятъ езикъ**, ако и съ гръцки примѣси, се говори и въ Пловдивъ, при изворитѣ на Марица, па изобщо въ севернитѣ части на Румелия, както и въ североизточнитѣ околии на **Македония**. Къмъ западъ **българитѣ достигатъ и сега още до изворитѣ на Вардаръ и до широката равнина на исторически прославеното Косово поле.** При Прищина (първоначално населявана отъ сърби) на брѣговетѣ на рѣка Топлица, на източна Морава и изобщо въ Нишкия пашалъкъ албанскиятъ елементъ, който изтласка **българския**, тъй далечъ е напредналъ, че много нѣкогашни **български** села сега сж съвсемъ или частично поалбанчени". (ів.)

Робертъ Киприянъ въ 1847 год. пише: „На границитѣ на Европа живѣе заробенъ и нещастенъ народъ—днесъ

едвамъ по име известенъ и при все това достоенъ за нашето внимание. Този народъ е българскиятъ. Въ най-тежко робство той е запазилъ старитѣ си нрави, своята вѣра жива, благородния си характеръ и следъ като е ималъ едно славно минало, той изглежда, че пакъ е повиканъ поради своето географическо положение да играе важна роля въ бѫдаще .... Този народъ се смѣта до 4,500,000 души .... **Българскиятъ народъ образува дори главната ядка на населението въ Македония.** Ако се обърнемъ къмъ източна Албания, още намираме цѣли околии, дето единственіятъ простонароденъ езикъ е **българскиятъ .... И въпреки обичьта имъ да странствуватъ, българитѣ изпитватъ най-голѣмо отвращение да се смѣсватъ съ нѣкой другъ народъ**". Той нарича Македония „**макѣдонска България**" („Bulgarie macedonienne"). (ів).

Г. Ф. Бовенъ въ 1852 г. пише: „Християнитѣ славяни въ Тракия и Македония тъй сѫщо говорятъ **български езикъ** и обикновено се наричатъ **българи**". (ів.)

Фр. Брадашка въ 1869 г. пише: „Въ Македония славянитѣ **сѫ само българи**". А въ 1878 год. прибавя: **Отъ Гиляни и Враня къмъ Лѣсковецъ и Нишъ изобщо се говори български.** Българи живѣятъ и въ Сърбия дори къмъ Паракинъ и Кюприя на Морава. Най-много сѫ въ околиитѣ на Неготинъ и Алексинацъ. Въ цѣлата область между Нишъ, Пиротъ, Варна, Одринъ, Солунъ и Охридъ **владѣе единъ и сѫщъ български езикъ.**" (ів.)

С. Ф. Поайе въ 1860 год. пише: „Българскиятъ народъ въпрѣки дългото си робство, което е потиснало и заличило неговото социално и политическо сѫществуване, той си е останалъ особенъ народъ, силенъ съ своята еднородность, съ своитѣ стремежи и съ своя чисто националенъ духъ. Той сега образува най-голѣмата часть отъ населението въ европейска Турция—народъ деятеленъ, трудолюбивъ, които има условия за жизненость. България не е вече земята между Дунава и Балкана: **България означава сѫщо тъй и Тракия и Македония** — съ една дума, четиритѣ пети отъ Румелия (европейска Турция), гдето живѣе единъ народъ **съ своя особенъ езикъ,** съ свои особени нрави, който отблъсва съ енергия всѣки стремежъ да бѫде присъединенъ къмъ другъ народъ". (ів.)

Карлсъ Саксъ въ 1869 год. пише: **Българитѣ** освенъ въ Дунавския вилиятъ живѣятъ и въ съседнитѣ турски провинции най-малко още $1^1/_2$ милионъ на брой. Тѣ образуватъ почти $^2/_3$ отъ населението на Одринския виляетъ и **мнозинство въ Солунския, особено въ скопския санджакъ.** Тѣ се простиратъ югозападно до **Охридското езеро, южно— до устието на Вардаръ** и югоизточно до Цариградския полуостровъ .... Западната граница на българитѣ е прибли-

зително: Черни Дринъ, Шаръ планина, западниятъ край на долината на българска Морава и на Тимокъ, а северната граница е рѣка Дунавъ". (ів.)

Едвинъ Рокстро въ 1874 г. пише: „Скопье има 22,000 жители. По народность $^2/_3$ отъ мохамеданитѣ сѫ османлии (турци), а $^1/_3$ — албанци. **Християнитѣ—най-вече българи** и малко гърци и власи. **Селата въ скопското поле сѫ изключително населени съ българи.** Тетово—съ приблизително 1600 кѫщи по население е смѣсено—албанци и **българи**. Още въ 1843 год., когато Гризебахъ е споходилъ Тетово, жителитѣ му сѫ били предимно (повече) българи. Това се е промѣнило: както на северъ, източно отъ Прищина и тукъ албанскиятъ елементъ напредва. Българитѣ и тукъ найсетне ще бѫдатъ изтласкани". (ів.)

Е. Реклю въ 1876 г. пише: „Ако и официално да се отнася името България само къмъ областьта между Балкана и Дунавъ, сѫщинската България се простира по територия най-малко два пѫти по-голѣма. **Отъ бреговетѣ на долния Дунавъ до политѣ на Пиндъ, цѣлата земя на Полуострова принадлежи на българитѣ,** съ изключение само на островитѣ и Архипелага, дето живѣятъ турци, гърци и власи. Въ срѣднитѣ вѣкове българитѣ сѫ завземали още по-голѣма територия, цѣла Албания се е намирала въ границитѣ на тѣхното царство". (ів.)

Авг. Дозонъ, френски консулъ въ Янина, който знаелъ не само български, но и сръбски, което се вижда отъ заглавието, въ което се нарича „преводачъ на сръбска поезия" — следов. никой не може каза, че не е билъ способенъ да различи сръбски отъ български, въ предговора къмъ сборника си: „Български народни пѣсни „неиздадени" казва въ 1875 год.: **„Българскиятъ езикъ е господствующъ не само въ България, но и въ по-голѣмата часть на Тракия и Македония.** Неговитѣ западни граници сѫ Битолската околия, Охридското езеро и околностьта на Дебъръ, дето съперничи съ албанския езикъ. Българскиятъ езикъ се дѣли на множество наречия, които могатъ да се сведатъ на три типа: източни или наречия на България и Тракия, западни или южно-македонски и северо-македонски, къмъ които спадатъ и говори отъ Стара Сърбия: последнитѣ се доближаватъ и до сръбския езикъ, поради нѣкои граматични форми". (ів).

Е. Ж. Блунтъ, англичанка, прекарала 20 години между българи, гърци, албанци, турци и арменци, въ 1878 г. пише: „Въ Тракия и Македония, въпрѣки голѣмото елинско влияние, жителитѣ наричатъ себе си **тракийци и македонци,** но предпочитатъ името **българи.** Въпреки отбелезаната склонность на народа къмъ елинизма, езикътъ въ Воденъ и въ други мѣста е **български".** (ів).

Освенъ приведенитѣ до тукъ свидетелства има още хиляда и повече и всички до единъ пишатъ и твърдятъ, че славянитѣ въ Македония се наричатъ **българи** не отъ учредяването на българската Екзархия насамъ, нито отъ началото на 19 в., когато сърбитѣ въ Шумадия подигнали възстание и следствие на това турцитѣ ги намразили и почнали да преследватъ останалитѣ въ Турция сърби. Тия последнитѣ, за да избѣгнатъ това преследване, почнали да се наричатъ **бугари,** понеже българитѣ били „рая покорна“ и турцитѣ не ги преследвали. Ние видѣхме, че тия сръбски „аргументи“ сж чисти басни: Нѣма нито единъ писатель преди учредяването на Екзархията да е писалъ, че славянитѣ въ Македония сж се наричали преди това **сърби.** Но за славянитѣ на сев. отъ Призренъ, Прищина, българска Морава и на северъ отъ Нишъ всички пишатъ, че тѣ само се наричатъ **сърби** — дори и спедъ възстанието на сърбитѣ въ Шумадия тѣ продължавали да се наричатъ **сърби,** безъ да се страхуватъ отъ измисленото и въображаемо преследване на турцитѣ. А славянитѣ въ Македония, които се наричали българи, разбира се, че нѣмало защо да се страхуватъ и отказватъ отъ името си. Въ южна Македония, както и въ Тракия, подъ влиянието на Патриаршията и на гръцкитѣ владици много отъ българитѣ не само въ градоветѣ, но и по селата, като ги питали за народностьта имъ, отговаряли, че сж „ромеи“ т. е. гърци, а пъкъ си говорили български. (Вж. Кузинери стр. 76).

J. Baker въ 1878 г. пише: „Българитѣ въ Македония граничатъ непосрѣдствено съ гръцкото население и поради това намираме, че тѣ предъ гърци говорятъ гръцки, а у дома си—**български.** Попитахъ нѣколцина български селяни въ Македония за тѣхната народность, и тѣ бързо отговориха: „румъ“. Така обикновено наричатъ гърцитѣ въ Мала Азия. Тѣ настояваха да ни увѣряватъ, че сж гърци. „Добре, попитахъ ги, защо у дома си приказвате български?“ — Защото тъй сж говорили и нашитѣ бащи, отговориха, като прибавиха: „Ние доста сме си изпатили поради това, че ни наричатъ българи, когато ние сме въ сжщность гърци“. Съ това искаха да кажатъ, че тѣ въпреки че признаватъ гръцката черква, сж били подлагани на много преследвания, когато сж искали да отстоявятъ своята българска народность противъ домогванията на гърцитѣ“. Отъ горното се вижда, че не нѣкакви сърби, а българи сж били преследвани и клеветени на турцитѣ отъ гърцитѣ; че българитѣ въ Воденъ, Енидже Вардаръ, Костуръ и по селата на тия околии сж били принудени да се казватъ „румъ“ (гърци), за да се запазятъ отъ гръцкитѣ интриги и клевети. Възстание сж правили и гърцитѣ въ Пелопонесъ въ първата половина на 19 в. и въпреки това, тѣхнитѣ еднородци — гърцитѣ въ Турция,

си останали гърци — не се побългарили отъ страхъ, както направили измисленитѣ сърби въ Македония. Не сж малко и свидетелствата на писатели още отъ 10 в. до началото на 19 вѣкъ, че славянитѣ въ Македония се наричатъ **българи** още отъ 10 вѣкъ (Вж. приведенитѣ цитати отъ византийски писатели, лѣтописи, грамоти и пр.). И не е ли странно, че **нито единъ** отъ толкова много писатели—стари и нови до 1885 г. — не пише да е имало нѣкога сърби въ Македония? Презъ 14 вѣкъ сж се явили сърби въ Македония, но тѣ сж дошли отъ Сърбия като завоеватели на страната и следъ 20—30 години, както дошли, така си и отишли. И не само чужди—византийски, латински, турски, но и всички сръбски писатели до 1885 год. пишатъ само за **българи,** а не и за сърби въ Македония.

Най-видни писатели-езиковедци.

Нека призовемъ за свидетели и ученитѣ слависти (филолози), за да чуемъ, какво казватъ тѣ за езика на славянитѣ въ Македония — български ли е или сръбски. И тѣ до единъ—**славянски и неславянски учени** — подържатъ, че говоритѣ въ Македония сж **диалетки на българския езикъ,** а не на сръбския.

По този въпросъ сърбитѣ иматъ „по-сериозни аргументи", за оборване на които е нуждно специално образование по филология. Безъ това лесно би могълъ да се излъже всѣкой и да повѣрва, че сръбскитѣ **„научни доводи"** сж неопровержими. Въ началото на този трудъ ние изтъкнахме, какъ сърбитѣ се ползуватъ отъ близостьта между българския и сръбския езикъ за да заблуждаватъ незнаещитѣ, че говоритѣ на славянитѣ въ Македония сж диалекти на Сръбския езикъ. И доказватъ: „Словарно говоритѣ въ Македония сж почти еднакви съ говоритѣ въ Сърбия, понеже всѣкой сърбинъ разбира това, що приказва македонскиятъ славянинъ и обратно." Това е истина, както е истина и това, че всѣкой сърбинъ разбира всичко, що говори единъ българинъ и обратно. Нѣщо повече: Сърбинътъ разбира така лесно и русина и обратно. Значи, сърбитѣ, българитѣ, руситѣ и др. славяни се разбиратъ помежду си лесно, а причината е, че всички си служатъ почти съ едни и сжщи думи. Тогазъ, де се крие разликата между тия езици? — **Въ граматиката:** въ звуковетѣ, въ склонението, въ спрежението и въ другитѣ промѣни на думитѣ въ живия говоръ. И ако искаме да познаемъ разликата между сръбския езикъ и говоритѣ въ Македония, трѣбва да ги сравнимъ не по словарь, а по граматика (фонетика, морфология и синтаксисъ). Такъво сравнение сж правили ученитѣ слависти — чужди и славянски — и всички въ унисонъ твърдятъ, че македонскитѣ говори сж

български. Дори и сръбскитѣ учени до 1885 г. като бащата на сръбския езикъ Вукъ Ст. Караджичъ, Ст. Новаковичъ и пр. сѫ признавали и твърдили това. За увѣрение ще приведемъ мнението на най-бележититѣ слависти, които сѫ доказали и установили известни научни истини въ славянското езикознание—истини, задължителни за всички, както сѫ задължителни и законитѣ на природата, на правосѫдието, морала и пр. Обаче, сръбскитѣ **„учени"** следъ 1885 г. почнаха да правятъ отклонения, за да подкрепятъ новия хищнически курсъ на сръбската политика и създадоха нова, **„сръбска наука"**.

Проф. Лескинъ (нѣмецъ), най-тънкиятъ познавачъ на старобългарския езикъ и не по-малъкъ специалистъ по сърбохърватския езикъ, въ своята **„сърбо-хърватска граматика"** пише за границитѣ между бълг. и сърбо-хърв. езици: „На истокъ и западъ граничната линия се тегли отъ устието на р. Тимокъ (на Дунава) и върви по рѣката на югъ до Зайчаръ, отъ тукъ до Сталачъ презъ Прокуплье и Куршумлия до с. Янево (на юго-изт. отъ Прищина), презъ Призренъ до сливането на Бѣлия съ Черния Дринъ и отъ тукъ по южната граница на Черна Гора до устието на р. Бояна на Адриатическо море". (Вж. „Мак. Прегледъ", год. I, кн. 3, стр. 122).

Единъ анонименъ авторъ (сигурно сърбинъ) въ една брошура, подъ заглавие **„Българитѣ и Югославянитѣ"**, писана на френски езикъ, печатана въ Бѣлградъ, 1928 год., въ желанието си да заблуди своитѣ читатели и да спечели повече привърженици на сръбската „нова наука", си е позволилъ чисто по сръбски да изопачи мнението на много именити и първокласни учени и слависти. Нашиятъ реномиранъ ученъ проф. Л. Милетичъ въ своята брошура: **„Македонскитѣ българи и сърбитѣ"** писана на френски оборва по редъ всички извъртания на сръбския „ученъ". Ето нѣкой пасажи отъ рецензията на тая брошура, печатана въ „Македонски прегледъ" год. 5, кн. 4: „Сръбскиятъ авторъ е злоупотрѣбилъ и съ името на известния славянски етнографъ и историкъ **П. Шафарикъ**. Той ужъ считалъ българския и сръбския езикъ за единъ и сѫщъ езикъ и този езикъ го наричалъ сръбски. Но той премълчава да каже, че това е било въ 1826 г., когато славянското езиковедение бѣше още въ пелени, а за българитѣ и за тѣхния езикъ не се знаеше още нищо. Едвамъ когато сърбинътъ Вукъ Караджичъ издаде нѣколко български пѣсни въ 1822 год.—едвамъ тогава Шафарикъ и всички другн узнаха, че има и български езикъ. Отначало Шафарикъ помислилъ, че е нѣкакъвъ сръбски диалектъ, но още тогава той е знаелъ, че македонцитѣ говорятъ **български**, защото въ сѫщото съчинение той пише: „Българскиятъ езикъ се говори въ България и Македония". Това сърбитѣ премълчаватъ да кажатъ, защото не имъ отър-

ва. По-късно (въ 1842 год.) Шафарикъ е билъ вече добре освѣтленъ и е можалъ въ съчинението си да разграничи сръбското отъ българското наречие. Въ картата, приложена къмъ това съчинение, Македония е означена почти цѣла населена съ българи. Западната българска граница обема Костуръ, Охридъ, Дебъръ, Тетово и оттамъ върви на северъ отъ Шаръ по р. българска Морава, по р. Тимокъ до Дунавъ. А ето що е писалъ най-първиятъ славянски филологъ **Ягичъ,** по народность хърватинъ, въ писмо № 6 отъ 1906 год. до проф. Милетичъ: „Проф. Цвиичъ (сръбски географъ) пише и печата голѣмо антропогеографско съчинение за балканскитѣ земи и къмъ края той е засегналъ и етнографския въпросъ за Македония. Иска той да му кажа мнението си. Азъ се придържамъ о поговорката: **„Кажи на бобо бобъ, а на попа попъ“.** Казахъ му, че всичко туй е недостойно за неговата научна висота, че той, като е отминалъ главното нѣщо сиречъ езика, взелъ да се залавя о неважни нѣща като напримѣръ, че македонскитѣ славяни нѣмали опредѣлено народносно съзнание, че тѣ лесно можели да се спечелятъ и за панбългарска, и за пансръбска идея и пр. Може би той да се е обидилъ отъ моята искреность, но нищо отъ това. Азъ на друго сърдце бихъ се съгласилъ, ако Сърбия би поставила въ програмата си, че ѝ е потрѣбенъ излазъ на море и че желае да има каквато и да е власть надъ единъ дѣлъ отъ Македония, който води къмъ морето. Това би билъ въпросъ на политическа нужда, но не бива политиката да смѣсваме съ науката, сиречъ съ езикознанието не бива да доказваме нѣщо, което съ почтени доказателства не може да се докаже“.

По-нататъкъ Милетичъ пише: „Авторътъ на брошурата не дава значение на морфологията и синтаксиса. Той придава особено значение само на фонетичнитѣ признаци, **к’, г’** отъ праславянското **тj, дj** въ севернитѣ македонски говори вмѣсто правилното българско **Щ, жд.** Сръбскиятъ авторъ намира, че **к’. г** сж еднакви съ сръбскитѣ ћ, ђ, но той не знае или се преструва и премълчава да каже, че въ всички македонски говори покрай **к’, г’** има и запазени думи съ по-стария изговоръ **Щ, жд.** Напримѣръ покрай гак’и, мег’я, свекя, вег’и има и плешка. дож и пр. И колкото се слиза по-на югъ въ Македония, толкова **к’, г’** ставатъ по рѣдки, а **Щ, жд**—по-чести. По-този въпросъ всички слависти сж на едно мнение, а именно, че **нѣма нито единъ македонски говоръ,** който да нѣма остатъци отъ по-старитѣ **Щ, жд** и че звукофизиоложки **к’, г’** не сж еднакви съ сръбскитѣ ћ, ђ. Покойниятъ словенски ученъ, В. Облакъ, който отиде въ самата Македония (1892 г.) и изследва тия звукове **(к’, г’),** се произнесе, че тѣ сж **„чужди натрапници“,** докато **Щ, жд** той счита за стари домашни рефлексии.

А тъкмо тия запазени рефлексии и въ всички македонски говори сѫ най-важниятъ белегъ за тѣсна родствена връзка на тия говори съ всички други български говори. П. Шафарикъ (вж. по-горе) още въ 1833 г. въ своята книжка **„Сръбски избрани зрънца“** пише: „Българинътъ е между всички славяни единственъ, който изговаря **Щ, жд** така, както се е говорѣло и въ времето на Кирила и Методия“. А Ягичъ счита **Щ, жд** като доказателство за **българо-македонски** произходъ на старобългарския езикъ, защото и днесъ въ Македония сѫ живи тия звукове въ езика на македонскитѣ българи.

Ето що пише **Облакъ** (словенецъ) за **к' г'** въ своето съчинение **„Macedonische studien“**: „Ако се вземе въ внимание, че **к', г'** най-много сѫ разпространени въ северо-македонскитѣ говори — следв. близо до сръбската езикова граница, и още, че тѣзи звукове сѫ чужди на югоизточна Македония и че тъкмо севернитѣ области се намирали подъ сръбска власть презъ времето на Милутина II и Душана, разбира се, защо въ говора на Охридъ **к', г'** сѫ значително порѣдки, отколкото въ севернитѣ и въ източнитѣ отъ него съседни говори на Прилепъ и Дебъръ.

Авторътъ на брошурата не дава значение на морфологичнитѣ и синтактични особености, защото — по тѣхъ македонскитѣ говори сѫ напълно еднакви съ другитѣ български говори отъ изт. България и Тракия. Българскиятъ ез. е изгубилъ правилното склонение, а е развилъ **задпоставенъ членъ.** Само тия два белега, които ги има и въ всички македонски говори, сѫ достатъчни да покажатъ, че историческото развитие на македонскитѣ говори е вървѣло въ еднаква посока съ всички български говори.

Въ сръбския езикъ нѣма нито членъ, нито аналитично склонение — следов. сръбскиятъ езикъ и по своята морфология се отдѣля отъ македонскитѣ говори. И, за да подцени предъ несведущитѣ си читатели тая характерна черта, сръбскиятъ авторъ прибѣгналъ до измишльотината, че тая морфологична разлика се считала за несъстоятелна отъ най-голѣмитѣ слависти: Ягичъ, Бодуенъ де-Куртене, Щепкинъ и отъ най-голѣмия сръбски ученъ, Беличъ, безъ да посочва, где, какъ и кога тѣзи слависти сѫ изказвали подобно мнение. Това го казва само сръбския славистъ Беличъ, който отъ шовинизъмъ си позволява да извърта научнитѣ истини, установени и поддържани отъ всички безпристрастни учени.

Ягичъ въ едно отъ писмата си (вж. 19 писмо) до Милетичъ ето, що пише: „Беличъ **изнасилва** науката като говори за три наречия: сръбско, македонско и българско, и че ужъ чрезъ смѣсване се образували сръбско-македонско и македоно-българско наречие. **Това сѫ филологически трици!**“....

Сѫщо и **Кочубински** въ статията си „**Науката не е политика**“ (печатана въ Одеса 1890 год.) осѫжда второто издание отъ картата на Зарянко. (Въ първото издание на тая карта Македония бѣше включена съ една боя заедно съ България, Добруджа и Тракия, но руското правителство, за до утеши сърбитѣ, конфискува това издание и заповѣда да се издаде второ, въ което Македония е означена съ особена боя — ни зелена, ни синья т. е. ни българска, ни сръбска). По тоя поводъ Кочубински пише, че лично той симпатизира на сърбитѣ, цени тѣхнитѣ добри качества, „но предъ истината трѣбва да отстѫпи всѣко чувство“. Той доказва, че **въ Македония има само българи.** Той, когато въ 1886 г. билъ въ Св. Гора, разговарялъ съ македонски работници, неграмотни, които му казвали, че сѫ отъ разни „български села“ въ Македония, а сами себе си считали българи. Той решително отхвърля **„новото откритие“** на сърбитѣ, че ужъ македонскитѣ славяни били за науката **„нещо неизвестно“.**

„Друго е, ако оставимъ (пише Кочубински) на страна доводитѣ на науката и застанемъ на почвата на политически смѣтки — тогава може, ако искаме и цѣла Македония да заселимъ съ сърби и да основаваме върху този желанъ фактъ своята политика. Така постѫпватъ сърбитѣ, **понеже тѣ се стремятъ къмъ Солунъ** като излазъ на море. Затова тѣ търсятъ да намѣрятъ нѣкои черти въ езика и въ обичаитѣ на македонцитѣ, за да подкрепятъ съ ужъ научни доводи своитѣ стремежи къмъ море. Стари обичаи и обреди (каквато е сръбската „слава“, българската „служба или курбанъ“) нѣматъ по въпроса за принадлежностьта къмъ едно или друго славянско племе никаква убедителна сила, защото известни обичаи, **нѣкога общи,** могатъ да бѫдатъ у едни славяни забравени, а у други — запазени .... Сърбитѣ се хващатъ и за русия типъ (руси коси и сини очи), който преобладава въ Македония, когато между източнитѣ българи (въ България придунавска) се срѣща и другъ типъ, който подсѣща на турско-татарски племена. Но такива търсени (съ свѣщь) доводи стоятъ далечъ отъ науката. Новата карта изгони българитѣ отъ Македония, но не пуска вѫтре сърбитѣ. **Славянската наука,** обаче, не може да направи такъва отстѫпка на сърбитѣ: до сега се знаеше, че **въ Македония славянитѣ съ българи и никога не сѫ били сърби.** Съ това се съгласяватъ и всички чужденци, които сѫ пѫтували и изследвали Македония“.

„Въ сѫщата брошура (продължава Милетичъ) авторътъ —сърбинъ е злоупотрѣбилъ и съ името на проф. **А. Лавровъ** въ Петербургъ, за да покаже, че има и реномирани руски учени, които подържатъ сръбската теза. Въ дисертацията на Лавровъ върху звуковетѣ и формитѣ въ българския езикъ

сърбинътъ едвамъ можалъ да намѣри една фраза, за да докаже, че и Лавровъ подържа лъжливото мнение на сърбитѣ. Тая фраза е: „На всѣкждe по Македония единъ сърбинъ разбира, че думитѣ (на македонцитѣ) сѫ твърде близки на неговия майчинъ езикъ — сѫщо, както и единъ българинъ отъ западна България". Съ това Лавровъ е искалъ само да покаже, колко сѫ близки по словарь българскиятъ и сръбскиятъ езикъ, но сърбитѣ съзнателно изопачаватъ мисъльта му и премълчаватъ да кажатъ, че въ цѣлото си съчинение Лавровъ разглежда особеноститѣ на българскитѣ говори заедно съ говоритѣ въ Македония, които той третира за български. Между славянскитѣ езици, особено между съсѣднитѣ, има много словарни еднаквости, но отъ това никакъ не следва, че тѣ преставатъ да сѫ отдѣлни езици. Словарна близость не означава еднакъвъ граматиченъ строежъ, който главно е мѣродавенъ за понятието „**езикъ**". Словарьтъ на македонскитѣ говори е български и доколкото въ словаря на българския езикъ има еднаквость съ словаря на сръбския езикъ, толкова еднаквость има и между македонскитѣ говори и сръбския езикъ.

Въ тая анонимна брошура нѣколко пѫти се споменува и името на руския ученъ **Н. П. Кондаковъ** и неговото бележито съчинение „**Македония**" (стр. 17, 18, 19 на брошурата), че ужъ той е писалъ нѣщо въ полза на сръбската теза. За да блесне наглата лъжа на автора на тая брошура, ще приведемъ нѣколко пасажа отъ крупното съчинение на Кондаковъ, който заедно съ професоритѣ: П. Милюковъ и П. А. Лавровъ пропѫтуваха Македония въ 1906 год. и на самото мѣсто извършиха анкета върху народностьта на славянското население въ Македония.

„Етнографическото изследване на Македония—пише Кондаковъ — напълно ясно ни убеждава, че България съ широка етнографска граница се простира въ Македония до Охридъ включително. Само въ периода отъ 1345 до 1389 год. Македония е била владѣние на сръбската държава.

На всички е известно, че сръбскитѣ политици сѫ предлагали на българитѣ взаимно да си подѣлятъ Македония и, съ право българитѣ забелезватъ, че сърбитѣ сѫ били въ ролята на лъжливатз майка въ Соломоновия сѫдъ. Предъ невъзможностьта да се докаже, че македонцитѣ принадлежатъ къмъ сръбската народиость, сърбитѣ се мѫчатъ поне да заплетатъ този въпросъ, та да се представи Македония като населена отъ всевъзможни раси. Напротивъ, едно просто пѫтуване изъ Македония напълно убеждава, че въ лицето на македонскитѣ славяни ние имаме опредѣлена национално група, съвършено принадлежаща на народностьта, която населява сѫщинска България. По цѣлото пространство, което ние изходихме отъ Охридъ до Скопье и Куманово живѣе

единъ народъ, който и въ 9 вѣкъ се наричалъ българи, кого въ 11 вѣкъ гърцитѣ сѫщо така сѫ наричали българи и който самъ пакъ така се нарича и предъ първитѣ европейски пѫтешественици, посѣтили страната, както и предъ нашия (руски пѫтешественикъ) Григоровичъ."

Досежно македонскитѣ носии Кондаковъ пише: „Западнитѣ области на Македония и самиятъ гр. Охридъ и сега откъмъ народни носии **сѫ по-български, отколкото самата България**. Основната боя на общо-българската носия (женска и мѫжка) е черната, украсена съ бѣли звѣздици по пурпурно поле или пурпурни звѣздици по бѣло поле. Напротивъ, у сърбитѣ преобладава червената боя или жълто-оранжевата".

Авторътъ на сръбската брошура, за да остаие вѣренъ на своята извратлива наука, не е забравилъ и Охридската патриаршия, която била сѫщо сръбска. И за доказателство подъ линия се изброяватъ, пакъ само за лице, имената на видни учени. Между тѣхъ е и известниятъ нѣмски ученъ, **Х. Гелзеръ**, авторъ на съчинението „Das Patriarcat von Ochrida", 1902. Нека видимъ, що пише той. Пѫтувалъ по Македония и лично посетилъ въ 1902 год. Св. Гора, а следъ това Битоля, Ресенъ, Охридъ, Корча и Костуръ. Въ съчинението си **„Отъ Св. Гора и изъ Македония"**, 1904 г., което авторътъ на сръбската брошура премълчава, Гелзеръ пише въ главата: **„Въ българска Македония"** следното: „Въ ранното срѣдновѣковно време Охридъ бѣше блѣскавъ центъръ на старобългарското царство . . . Следъ падането на изт. България подъ византийцитѣ, задържа се едно национално и черковно независимо царство още само въ западна България (Македония и Албания). Следъ 1018 г. (следъ Самуила) изчезва и Охридъ изъ политическата история, но толоква поголѣмо е неговото царковно значение . . . Че **българитѣ въ Македония иматъ решително надмощие, е очевидно** . . . Св. Наумъ е предимно **български** националенъ светия, до като у албанцитѣ той не се ползува съ толкова голѣма слава".

Въ гр. Костуръ Гелзеръ намира българско население. „Градътъ Костуръ има 1762 кѫщи, отъ които 800 сѫ български, 800 турски, 12 ромънски и 30 цигански".

Въ тая брошура е изнесено и куриозното сръбско обяснение на името **българинъ**. „Името **сърбинъ** е било зле гледано (пише сръбскиятъ авторъ) и преследвано отъ турцитѣ следъ сръбското възстание въ 1804 г. Сърбинъ е означавало бунтовникъ (**сербезъ***) по турски), а българинъ озна-

*) Вж. **„Срби и бугари"** отъ М. Р. С., Београд, 1913 год. Ако, наистина, името **сърби** излиза отъ турската дума **сърб-ез** (свободенъ), защото въ 1804 г. сърбитѣ възстанали, пита се, по-рано какъ сѫ се наричали сърбитѣ — въ 14, 15, 16, 17 и 18 в., когато още турцитѣ не бѣха дошли на Балкана ?

Ето що пише византийскиятъ писатель Константинъ Порфирогенетъ отъ 9 вѣкъ т. е. преди 1000 години: **сърби** по латински

чавало рая т. е. стадо покорно. И за туй славянитѣ въ Македония почнали да се наричатъ „**бугари**“, за да избѣгнатъ преследването на турцитѣ. За това и всички пѫтешественици презъ 19 в. пишатъ, че тѣ се наричали „**бугари**“. Преди 19 в. това име „бугари“ **почти** не бѣше известно въ Македония, а сърбинъ е било въ общо употрѣбление“.

Това обяснение е плоска измислица, въ която никой просвѣтенъ човѣкъ нѣма да повѣрва. **Всички ржкописни източници:** византийски и латински още отъ най-старо време до идването на турцитѣ на Балканския пол-въ пишатъ **само за българи** въ Македония **и нито единъ за сърби.** И турцитѣ, и гърцитѣ, и албанцитѣ сѫ наричали и преди 19 в. своитѣ съжители въ Македония **българи.** (Вж. приведенитѣ по-рано свидетелства, извадени отъ книгата „Българитѣ въ Македония“ отъ Йорданъ Ивановъ). Сръбскиятъ авторъ не се ни сѣща, че фонетиката на името „бугаринъ“ въ Македония доказва противното — именно, че тъкмо сърбитѣ презъ 14 в., когато сѫ завладѣли Македония, сѫ наричали българитѣ (тамъ) споредъ своята фонетика (и отъ тогазъ и самитѣ мадонски българи почнали да се наричатъ „бугари“ вм. българи. Останалитѣ българи въ изт. България и Тракия, които не сѫ паднали подъ властьта на сърбитѣ, запазили името си непромѣнено, както и българитѣ въ южна Македония, дето сърбитѣ сѫ по-малко време владѣли. Тамъ славянитѣ се наричатъ „болгари“, „богàри“, а езика си наричатъ „богàрски“).

Авторътъ на тая брошура отрича българскиятъ характеръ и на западното българско царство на царь Самуила, въпрѣки че всички историци заедно съ голѣмия историкъ Иречекъ наричатъ царството на Самуила **„Западно българско царство“**, (а Василий II, който разби войскитѣ на Самуила, се нарече **„българоубиецъ“**, а не сърбоубиецъ. Или и тогава името сърбииъ е било страшно, та сърбитѣ въ Македония се отрекли отъ него и се наричали българи? Но отъ историята се знае, че тогава сърбитѣ сѫ били още раздробени на жупании, нѣмали сѫ още своя държива и сѫ били подъ властьта ту на гърци, ту на българи). Най-после, безименията авторъ (съзнавайки, че лъже, е скрилъ името си, за да не се срамува предъ френцитѣ) на брошурата отрича да има „югославянско малцинство“ въ Югославия. „Македонцитѣ сѫ югославяни (пише той), тѣ говорятъ съ малки различия, сърбо-хърватски езикъ. Тѣ сѫ православни, както и сърбитѣ и иматъ сѫщото народно съзнание“.

---

servi т. е. **роби** (дули). Отъ тукъ и **„сервуля“** — така се наричатъ обувкитѣ, които носятъ робитѣ т. е. сърбитѣ а **цървулановци** се наричатъ беднитѣ. които носятъ **цървули** (сервуля)“. И наистина, и до днесъ цървулитѣ сѫ любима сърбска носия. Студентитѣ-патриоти съ гордость носятъ цървули.

На тая плитка лъжа Милетичъ възразява: „Народность „**югославяни**“ нѣма, както нѣма и югославянски ез. Държава Югославия (самозванна) има и въ нея живѣятъ много народи: сърби, хървати, словенци, черногорци, унгарци, нѣмци, ромъни и българи. Всички, освенъ сърбитѣ, сж югославянски малцинства. Защо словенцитѣ, които говорятъ свой особенъ езикъ, както и македонскитѣ българи, различенъ отъ сръбския, си говорятъ на своя езикъ и се учатъ на него, а македонскитѣ българи да нѣматъ това право?

„Защото македонски въпросъ нѣма (пише сръбскиятъ авторъ). Войнитѣ го решиха еднъжъ за винаги. Той не е въпросъ между две различни култури, а между две държавни идеи. Той е въпросъ политически“.

— Разбира се, че е въпросъ политически (отвръща Милетичъ), а не културенъ или наученъ, защото за историята и филологията т. е. за науката етнографиченъ въпросъ за македонскитѣ славяни не сжществува — той е отдавна решенъ въ смисълъ, че тѣ сж **български** славяни. Сърбитѣ подигнаха този „**наученъ**“ споръ съ нечестивата цель — да оправдаятъ своитѣ домогвания — да заграбятъ чуждата земя, която имъ прѣчи да излѣзатъ на море.

Д-ръ Густавъ Вайгандъ, професоръ въ Лайпцигъ пише: „Българитѣ заематъ по численость първо мѣсто измежду всички други населения въ Македония, до като сърбитѣ идватъ на **осмо** мѣсто и то подиръ евреитѣ и циганитѣ и се срещатъ само въ северна Македония до Скопье. (Вж. „Ethnographie von Macedonien“ — „Мак. Прегл.“ г. I, кн, 3). Македония презъ царуването на Симеона и Самуила била напълно побългарена и то тъй, че българското народно съзнание на населението тамъ до ново време се е запазило по-добре, отколкото въ България.

Българскиятъ народенъ езикъ, както се е говорѣлъ въ Македония (преди 1000 год.), образувалъ основата на старобългарския книжовенъ езикъ.

Сръбскиятъ народностенъ елементъ проникналъ въ времето на Стефанъ Душанъ (презъ 14 в.) тукъ-тамъ въ сев. Македния, а единични езиковни явления се разпространили отъ тукъ и на югъ, безъ обаче дв промѣнятъ въ нѣщо характера на езика.

За мене самия българщината въ Македония е фактъ отъ четириезичника на Данаила и отъ мой собственъ опитъ. Презъ 1887 г. и 1889—90 год. прекарахъ въ Македония и се запознахъ, ща не ща, съ тамошния славянски диалектъ единствено отъ слушане.

Следъ връщането ми въ Липиска (Германия), запознахъ се и съ българския книжовенъ езикъ и забележихъ, че азъ съмъ билъ вече научилъ въ сжщность български, а сръбски трѣбваше още да уча, понеже въ всички сжществени точки

се отклоняваше отъ македонския, макаръ въ словаря и да се схождаше често, което е напълно естествено за два езика, които иматъ общъ произходъ. Въ българския езикъ има редица думи, които не се срѣщатъ въ сръбския, а сѫ обикновени въ македонскитѣ говори. Напр. желѣзо (сръски гвожђе), градъ (срб. варош), планина (сръбски брдо), брашно (срб. мука), хубав (срб. леп), лош (срб. рђав) и пр."

Въ края на съчинението си Вайгандъ пише: „Македония е една историческа, стопанска, съобщително-политическа и географска цѣлость. Една автономна Македония отъ Бистрица и Дринъ на западъ и Места на изтокъ, до Шаръ-Планина и Карадагъ на северъ би била най-щастливото разрешение за задоволяването и благоденствието на македонцитѣ и за избѣгване на кървави възстания въ бѫдаще".

рецензира С. Романски.

Въ Битоля Вайгандъ чулъ: свек'а и свешник, въ Влахо-Клисура (южна Македония) чулъ: свеща и гак'и покрай гашник. „Въ Струга, Охридъ и Дебъръ преобладаватъ **шт** и **жд**, пише той. Свек'а, гак'и и пр. сѫ по-нови пришелци (донесени отъ сърбитѣ презъ 14 в.). Погрѣшно е, следователно, възъ основа на такъво единично явление, което не е нито старо, нито общопроникнало, тъй като на югъ и югозападъ (Струга, Охридъ и Дебъръ) господствуватъ **шт** и **жд**, да се вади заключение, че македонскиятъ говоръ е сръбски диалектъ. „Формата на името „бугарин", както се наричатъ самитѣ македонци (въ турски, гръцки, влашки и албански е позната само старата форма съ **л**: булгар милет, вулгарос и пр.) е могла да излезе само отъ сръбска уста: македонски трѣбваше да бѫде **българин** или **болгарин**. Сравни: вълна, волна, вълк, волк и подобни. Това именно доказва и потвърждава оспорваната българска народность на македонцитѣ отъ страна на сърбитѣ". (Вж. Макед, прегл. год. I, кн. 3).

A. Mazon, славистъ, проф. въ Страсбургъ, а сега преемникъ на покойния Луи Леже въ „Collège de France" въ Парижъ, презъ последната война е билъ въ Костурско и Леринско, дето събралъ нѣколко македонски приказки „Contes slaves de la Macedoine". Той пише, че по езикъ тия приказки сѫ **български**. И, за да не бѫде обвиненъ въ българофилство, той гледалъ лицата, отъ които искалъ да запише нѣщо, да не сѫ българи екзархисти, а патриаршисти, които не сѫ учили въ българско училище. На такива той вѣрвалъ, че ще му говорятъ чистъ народенъ говоръ. И затова той поразии всички „докази" и извъртания на научната истина отъ сръбскитѣ „учени". (Вж. Макед. прегледъ год. I., кн. 1).

Д-ръ Алфонсъ Маргулиесъ, приватъ-доцентъ по славянска филология въ Мюнхенския университетъ, написалъ статията: **„Исторически основи на южнославянското езиково раздѣление"**, печатана въ Ягичевия **„Архивъ"**

1926 год. Той пише: „Историята сама не може да опредѣли принадлежностьта на македонцитѣ: последната дума се пада на езика. Той е—това трѣбва да се каже съ всичката решителность — отъ основа **български.** Не сѫществува никаква езикова черта, която би ни оправдала да счетемъ македонскитѣ говори за сръбски диалектъ. Македонскитѣ **к', г'** могатъ да приличатъ на сръбскитѣ ћ, ђ, но тѣ би могли да се получатъ и направо отъ **tj, dj.** (Вж. Македонски прегледъ год. II, кн. 4).

В. Григоровичъ, руски ученъ, пѫтувалъ по Македония презъ 1844 г., като говори за учебното дѣло на българитѣ въ Македония, пише: „Учреждението на българскитѣ училища може да се вземе за най-забележително явление въ просвѣщението на Европейска Турция. Въ сравнение съ другитѣ съседни племена българитѣ притежаватъ тая заслуга, че тѣ безъ външно, чуждо съдействие си туриха основа на своето образование". (Вж. „Очеркъ путешествія по Европейской Турціи".)

А. М. Селищевъ, професоръ въ Москва, пѫтувалъ изъ Македония три пѫти: презъ 1914 год., когато се задържалъ въ Тетово нѣколко месеца, за да се запознае и изучи подробно живота и езика на населението въ „Пологъ" (Тетовско); презъ 1918 год. и презъ 1929 г. Този младъ и ученолюбивъ руски славистъ написа крупни съчинения по етнографията на Македония като: **„Пологъ и неговото българско население",** София, 1929 год. **„Очерки по Македонской діалектологіи",** Казанъ, 1918 г. и **„Говоры области Скопья."**

Въ второто отъ тия съчинения той пише: „Единството на народния духъ особено се явява въ единството на езика". Той изброява 32 езикови характерни особености, еднакво свойствени на говоритѣ въ Македония и на онія въ източна България. „Процеситѣ, преживѣни въ македонскитѣ говори (заключава той), сѫ преживѣни и въ говоритѣ въ България. Тѣзи процеси сѫ ставали или едновременно, или въ различно време, но сѫ произлизали отъ една обща причина".

Взети македонскитѣ говори като отдѣлна цѣлость, въ тѣхъ Селищевъ изброява 47 особености. Той раздѣля македонскитѣ говори на две групи: западни (на западъ отъ Вардаръ и Черна) и южноизточни (на югъ отъ Прѣспанското и Охридско езеро до Бистрица и областьта между Вардаръ и Струма). (Вж. Македон. прегледъ год. I, кн. 4).

Въ съчинението си **„Говори области скопья"** той изтъква всички характерни особености на говоритѣ въ скопския край. Между многото фонетични примѣри, той е записалъ и следнитѣ думи, въ които староб. **ъ** и **ь** сѫ замѣстени съ **о** и **е,** а не съ **а,** както е въ сръбския езикъ: боз (бозиль-Sambucus-зѫмбакъ), дош, дȍждои, сон, сос, ден, дѐнот, дѐнеска, чес, лѐсно, тѐмен, пѐтел, ȍрел, ȍвес, свѐтец, ȍтец, стȁ-

рецъ, чѐсен, пò̀сен, мѝрен, сѝлен, бóлен, пò̀арен, еден. Срѣщу съчетението **tlt = tolt** той е записалъ думитѣ: вуна, с. Солн'е, волк, жолтица, волна, солнце, Долги Рит, јболки, с. Јаболце, Волчи дол, слзи, жлти; лични имена: Влъка и Вълка; гьлтни, подълго, кълка. Въ всички тия думи и подобнитѣ на тѣхъ въ сръбския езикъ вм. **ъл** се изговаря **у**.

Покрай думитѣ съ **у** вм. **ж**: врук', врук'ина, гуска, гус(т), дуп, зуби, јузел, јуток, кудела, кук'а, купина, лукаф, оружје, пружам, пудам, пут, рука, преступиш, субота, сут, труба, туга, тупан, унутра той е чулъ да се говори и: сув-гъс риба не јаде, куче не къса, гасеница, капина, пајак, мадро (седи мадро, да не носиш модро) каде, јазик, јатрва, јачмен, зајакъ и имена на мѣстности: Дапче, кај два Даба, на Дибица, Капина, Лака, Четири пата, Воденички пат, Падарница.

Вмѣсто **tj (кт')**, **dj** въ скопскитѣ говори преобладаватъ замѣстницитѣ **к',г'**: кук'а, врук'ина, свек'а, фак'ам, доог'ам, виг'ам и пр. Но покрай тѣхъ той е записалъ и думи, въ които е запазенъ по-стария изговоръ съ **шт** и **жд**: ништи, плешка, мошно, виш, дош, дождои и въ имената на мѣстности: Пещерица, Побжжда вм. Побужда (с. Побужје). И заключава: „Много промѣни въ говоритѣ на Македония и България сж резултатъ на общобългарски процесъ, преживѣнъ въ 12—13 в., както свидетелствуватъ срѣдно-българскитѣ паметници. Топонимията на Скопския край свидетелствува, че **к', г'** отъ **tj, dj, у** отъ **ж** и отъ **ъл** не сж сжществували въ по-старо време (по-рано отъ отъ идването на сърбитѣ въ 14 в.). Тѣ се появили подъ влияние на чуждъ езикъ—на сръбския. Това влияние се вижда въ думи съ административно значение, черковни, културни и търговски... Въ втората половина на 19 в. Скопье става привлекателенъ пунктъ за сръбската пропаганда. Още въ 60 год. (отъ 19 в.) въ Цариградския в. „Македония" е печатана дописка отъ Скопье, въ която дописникътъ се оплаквя отъ чуждитѣ домогвания. „Мы Болгарскій народъ сме свекому како-глогъ или тьрнь въ очи; всички отъ насъ си триятъ очитѣ, си чешатъ носоветѣ, си гълтатъ брадитѣ, си гмечатъ раменициптѣ, си криватъ вилицитѣ, мигатъ съ очитѣ, тресатъ си главытѣ и соликизатъ съ язычытѣ. На всички некъ имъ е просто, защо се далече отъ нашата харта, ами сърбытѣ! Сърбытѣ, които сж по-виликы и по-страшны затрители Болгарства; хулители на езыка нашъ, гонители на нашитѣ училища въ Македонія. Но азъ привтасахъ петь дни напредъ въ Скопія, и вразумихъ ученицытѣ и по-първитѣ (граждани), та отразихме и истикахме сърбскытѣ агенты които бѣ гы разпратилъ Симо Андреевъ одескы тютюнджія. Той Симо съ Сърбія се е споразумѣлъ, чрезъ негово име да испраща сърбски учители безплатно низъ Македонія, щото да я посърбятъ и прочая. Но азъ побудихъ нашытѣ болгары, щото да се чуватъ отъ сърбската пораза,

коя ище да опропасти Болгарытѣ Македонскы . . ." (Вж. „Македония", 1859 г., № 15).

Въ заключение Селищевъ пише: „Скопскиятъ говоръ, колкото и да е билъ подъ сръбско влияние въ 14 в., все пъкъ не е преходенъ, нито смѣсенъ — сърбо-български. Той е запазилъ своитѣ характерни особености, които го свързватъ съ всички други македоно-български говори", (Вж. Македонски прегл., год. VII, кн. 1).

Държавни мжже, кореспонденти, консули, офицери, историци, географи, социолози и др.

Не считамъ за излишно да приведа и мнението на видни държавни мжже, консули, офицери презъ войната, кореспонденти, географи, социолози, юристи и икономисти отъ миналия вѣкъ и отъ последнитѣ години.

Гладстонъ, великиятъ английски държавенъ мжжъ и филантропъ, по поводъ решенията на Берлинския конгресъ е далъ изразъ на своето възмущение въ една речь, като е казалъ: „Сега би могло, въ момента на тая криза въ историята на човѣшката сждба, за пръвъ пжть и съ право да се каже, че за дѣлото на справедливостьта и свободата би било отъ полза, ако английскиятъ народъ не бѣ сществувалъ".*)

Масарикъ, председателтъ на Чехската република, е казалъ: „Искаме ли да бждемъ справедливи спрѣмо другитѣ народности, трѣбва да познаваме тѣхнитѣ национални въпроси" — думи, които като за ирония е поставилъ нѣмецътъ Венделъ мото на своето съчинение **„Изъ южнославянскиятъ свѣтъ"**, Берлинъ, 926 год., въ което защищава сърбитѣ не безъ възнаграждение.

Д-ръ Ед. Бенешъ, министъръ на вжтрешнитѣ работи въ Чехо-словашко е казалъ: „Българитѣ ще трѣбва съ пълна решителность да се откажатъ отъ Македония въ замѣна на едно искрено сътрудничество съ югаславянитѣ (съ сърбитѣ) по други въпроси." (Вж. год. II., кн. 1).

Г-нъ Бенешъ много скоро забрави формулата на Крамаржъ (чехъ): **„Не е славянинъ, който други славяни притиска".** Но това се проповѣдваше отъ чехитѣ, когато тѣ пъшкаха подъ гнета на Австро-Унгарската монархия. Освободени отъ тоя гнетъ, днесъ тѣ великодушно препоржчватъ на България да се откаже отъ Македония и съ тая цена да купи приятелството и сътрудничеството на Сърбия. Ние нѣ-

*) Тогава той препоржчи девиза **„Македония за македонцитѣ"**

ма да искаме отъ братята чехи да освободятъ милионитѣ нѣмци и унгарци, които владѣятъ, но ще ги помолимъ да се откажатъ тѣ отъ своитѣ „братя“ **словацитѣ**, па тогава да искатъ отъ насъ да се откажемъ отъ нашитѣ братя въ Македония.

Томсонъ, английски генералъ и бившъ министъръ въ кабинета на лъйбориститѣ, който въ 1923 год. посѣти Македония и се срещна съ Т. Александровъ въ Пиринъ планина, пише, че има само едно разрешение на македонската проблема, а именно, да се образува отъ Македония автономна държава въ федеративна Югославия съ главенъ гр. Солунъ.

Леонъ Ламушъ, френски полковникъ, инструкторъ на джандармерията въ Македония отъ 1904—1908 г. пише въ своето съчинение: **„La Macedoine an temps des turcs“** (Вж. Макед. прегледъ год. I, кн. 5—6). „Въ 1912 год. въ Македония имаше 1141 български училища съ 1884 учители и учителки и 65474 ученика, безъ българскитѣ католически институти въ Битоля, Кукушъ, Солунъ и протестантскитѣ училища. Гимназии, основни училища, професионални училища имаше въ много градове като Битоля, Скопье, Прилепъ, Велесъ и пр. Въ това сѫщото време екзархийското духовенство броеше 7 епископи, 7 епископски намѣстничества и 1132 свещеника, които служеха въ 1293 черкви и параклиси“. Още следъ окупирането на Македония отъ сърбитѣ и гърцитѣ въ 1912 год. всичко това биде унищожено: владицитѣ, свещеницитѣ н учителитѣ бидоха изгонени, черквитѣ, монастиритѣ и училищата обсебени, библиотекитѣ и музеитѣ изкѫсани и изгорени, въ черквитѣ почнаха да служатъ гръцки и сръбски свещеници, а въ училищата да учатъ децата на гръцки и сръбски езикъ. Никой не смѣе да се каже, че е българинъ отъ страхъ да не бѫде убитъ, българитѣ въ Сърбия сѫ принудени да говорятъ сръбски и да се казватъ сърби, а ония подъ гръцка власть (въ южна Македония) да говорятъ гръцки и да се казватъ гърци. Това, което сърби и гърци извършиха и вършатъ въ Македония помрачи славата на вандалитѣ и хунитѣ . . . .

„Невъзможно е да не се признае (продължава Ламушъ), че славянитѣ въ Македония иматъ ясно опредѣлено национално чувство. Когато човѣкъ е живѣлъ срѣдъ това население, когато е видѣлъ горещината на неговитѣ борби, когато е билъ свидетель на усилията му къмъ социаленъ напредъкъ и интелектуално развитие, той не може да се съгласи съ твърдението на известни (сръбскитѣ „учени“ Цвийчъ, Беличъ и пр.) съвременни автори, които искатъ да виждатъ у македонскитѣ славяни само една аморфна маса, едно меко тѣсто, способно да приеме печата, който единъ победитель иска да му даде“.

„Ако българитѣ отъ Македония можаха да се противопоставятъ на еленизма, толкова мощенъ и облегнатъ върху едно безспорно превъзходство — културно и економическо — и на силата на цръквата, както и на авторитета на турската държава (говори се за борбата на българитѣ противъ Патриаршията отъ 1828 г. до учредяването на екзархията въ 1870 г.,); ако тѣ успѣха въпрѣки всички прѣчки да възстановятъ своята националность, да дадатъ на своето учебно дѣло развитието, което видѣхъ съ очитѣ си, — това се дължѣше на факта, че тѣ имаха съзнанието за идеала, за който тѣ работѣха, бориха се, страдаха и мрѣха, когато бѣ необходимо".

Сѫщиятъ Л. Ламушъ въ второто си съчинение „La question macedonienne" — 1927 г. пише: „Азъ, както и всички статистики, говоря за българи (въ Македония), а не за славяни. При все това народностниятъ характеръ на славянитѣ въ Македония **се оспорва изключително само отъ сърбитѣ** отъ 1878 г. (отъ Берлинския конгресъ) и следъ европейската война отъ нѣкои писатели, повечето френци, които по чисто политически причини сѫ принудени да поддържатъ, че македонцитѣ сѫ сърби или най-малко народъ съ неопредѣлена народность. Много е интересно да се отбележи, че главнитѣ противници на българитѣ въ Македоия — гърцитѣ и турцитѣ — (говоря като човѣкъ, който познава въпроса) не сѫ никога отричали характера на тѣхната народность. Бидейки 6 год. въ постояненъ контактъ съ населението, както и съ властитѣ (турски) и съ офицеритѣ, натоварени съ преустройството на жандармерия, (следъ възстанието на българитѣ въ Македония презъ 1903 г.), азъ изучихъ езицитѣ, които се говорятъ въ Македония. Френскитѣ писатели (отъ европейската война насамъ), които поддържатъ сръбската теза, дори и да сѫ вещи по нѣкои области, не познаватъ въпроса отблизо, понеже не сѫ живѣли въ Македония или сѫ престояли много малко време презъ войната, при условия малко благоприятни за безпристрастно изучване на положението. Тѣ възприематъ сръбскитѣ увѣрения, безъ да сѫ имали възможность да ги провѣрятъ. Изключение прави проф. Мазонъ, наследникъ на катедрата на Луи Леже въ френския колежъ (въ Парижъ), който сподѣля моето мнение върху народността и езиковия характеръ на срѣдна Македония. Моятъ непрежалимъ учитель и приятель Л. Леже, който бѣше така добре запознатъ съ историята и езицитѣ на всички славяни, е всѣкога подържалъ, че славянитѣ въ Македония сѫ българи, както и чешкиятъ историкъ и етнографъ Нидерле. И ученията езиковедецъ Ягичъ (хърватинъ), неотдавна починалъ признатъ заслужено за пръвъ между съвременнитѣ слависти, сѫщо признава, безъ никакво колебание, българския характеръ на Македония и на македонцитѣ.

Това потвърждава и езнкътъ на македонскитѣ славяни, макаръ да не е сѫществень белегъ (критерий) за народностьта. Членътъ и липсата на склонение, които сѫ сѫществени отлики на българския езикъ отъ сръбския и отъ всички други славянски езици, ги има и въ всички македонски говори.

Друга характерна отлика е, че въ бѫдаще време сърбитѣ спрѣгатъ спомагателния глаголъ + ifinitiv (ja ћу писати, ти ћеш писати, ми ћемо писати и пр.), а българитѣ спрѣгатъ самия глаголъ и прибавятъ отпредъ спомаг. гл. въ 3 лице (**ще**). Сѫщо тъй употрѣбяватъ глаголитѣ въ бѫдаще време и македонцитѣ, съ тая разлика, че тѣ вм. **ще** изговарятъ **к'е**. Но езикътъ, макаръ да отличава народностьта, не я и налага: има напр. въ Македония и въ Албания хора, които говорятъ български, ромънски и албански, но се наричатъ гърци. Истинскиятъ белегъ на единъ народъ е **народностното чувство.** Това чувство, което сърбитѣ отричатъ, сѫществува въ македонскитѣ българи; и че то е особено силно, азъ съмъ ималъ много пѫти случай да наблюдавамъ отблизо неговата проява. И пробуждането на това чувство не е ново: то почва още въ началото на 19 в. Още отъ 1814 год. се явяватъ македонци отъ Кичево (Даскалъ Я. Кърчовски), отъ Тетово (К. Пейчиновичъ), отъ Дойранъ (архимандритъ Теодосий) да пишатъ и печататъ на простъ български езикъ книги. И първата печатница е отворена пакъ въ Македония — въ Солунъ 1839 г., отъ архим. Теодосий, род. отъ Дойранъ. Български училища monastiques (килийни) и частни има въ Македониия още преди 1800 год. Въ 1810 г. се открива въ Велесъ първото българско училище, поддържано отъ населението на общината. То се открива 25 год. преди първото училище въ България — въ Габрово 1836 год., съ главенъ учитель Неофитъ Рилски, родомъ пъкъ отъ Македония — отъ Разлогъ. Най-характерното въ тази борба (за български черкви и училища и за освобождение отъ ведомството на гръцката Патриаршия) е, че тя почна отъ Скопье (север. Македония) въ 1828 г. и бѣ водена отъ българитѣ въ Македония, когато свободно княжество България още не сѫществуваше, а Русия не даваше своята поддържка, за да се не учреди покрай Вселенската Патриаршия въ Цариградъ и друго църковно началство на православнитѣ въ Турция. Тая борба на българитѣ противъ гръцкото духовенство и схизмата, която последва, имаха чистъ националенъ характеръ. Никаква религиозна разлика не дѣлѣше българитѣ отъ гърцитѣ, ако не смѣтаме славянския езикъ, на който българитѣ искаха да се служи въ черквитѣ имъ, както бѣше въ Русия и Сърбия.

Най-после, следъ 40 год. борба, Високата Порта издаде на 28 февруарий 1870 г. ферманъ, съ който се учреди бъл-

гарска независима Екзархия. И само една епархия въ Македония — Велешката — влизаше подъ ведомството на Екзарвията. Членъ 10 отъ фермана даваше, обаче, право за владика и на други епархии въ Македония, ако следъ единъ плебисцитъ се укажеха $^2/_3$ въ полза на това. Следъ 2 години се произведе плебисцитъ въ Скопската и Охридска епархии и резултатътъ бѣше съкрушителенъ за Патриаршията. Въ народния съборъ, свиканъ въ Цариградъ, за да изработи екзархийския устамъ, взеха участие и представители отъ всички македонски епархии. Всичко това не е ли достатъчно да покаже, че българското съзнание на македонцитѣ не е било създадено отъ Екзархията, която бѣ създадена едвамъ следъ като християнското население въ Скопската и Охридската епархии прояви така непринудено своята народность? Напраздно сърбитѣ се мжчатъ сега да изопачатъ истината, като казватъ, че Екзархията е била „славянско учреждение", а не чисто българско. Тя би била такъва, ако за нея водѣха борба не само българитѣ отъ Мизия, Тракия и Македония, а и Сърбитѣ въ Турция (въ Косово и Босна) и изявѣха желание да бждатъ подъ ведовството на Екзархията. Споредъ фермана Нишката епархия, която взе участие въ борбата, сжщо бѣ включена подъ ведомството на Екзархията, понеже до тогава тая Епархия се считаше българска и географски, и административно, но Берлинскиятъ конгресъ я откжсна и я даде на Сърбия.

Тая борба за черковна независимость подчерта националното единство на българитѣ въ Мизия, Тракия, Македония, Добруджа и Поморавия, защото всички като единъ човѣкъ взеха участие въ нея. Тя очерта етнографскитѣ граници на пробудилия се български народъ. Тия граници бѣха признати и отъ конференцията на посланицитѣ въ Цариградъ (1876 г.) и отъ Сан-Стефанския договоръ (1878 год.), но Берлинския конгресъ разкжса живото тѣло на българския народъ на 5 части: княжество България, Източна Румелия (автономна), Добруджа даде на Ромъния, Поморавия — на Сърбия, а Македония остави пакъ да влачи робскитѣ вериги подъ игото на турцитѣ. Отъ тогава почва новъ периодъ въ историята на тая страна, периодъ на нови кървави борби и героизъмъ.

23 чл. отъ Берлинския конгресъ предвиждаше областно самоуправление въ Македония, подобно на онова, дадено на о. Критъ въ 1868 год., но то остана само на книга дадено. Управлението презъ царуването на Абдулъ Хамидъ не позволяваше да се очаква нѣкакво подобрение въ участьта на населението съ легална борба. Революционнитѣ действия на въоржженитѣ чети бѣха необходими. Тѣ бѣха станали необходими и противъ пропагандитѣ — гръцка на югъ и сръбска на северъ — които се мжчеха да принудятъ (съ по-

мощьта на озлобенитѣ турци и на щедро пръсканото злато) селата да се обявятъ сърби или патриаршисти т. е. гърци.

Това извика на животъ Вѫтр. Мак.-Одр. Революционна Организация съ задача — да организира населението, да подигне и развие борчески духъ у поробенитѣ, да закрепи националното чувство и да го защищава отъ произволитѣ на властьта и на беговетѣ. Тя, В. М. Р. О., имаше за девизъ: **„Македония за македонцитѣ“** и канѣше подъ това знаме всичкото население въ стрвната, безъ разлика на вѣра, народность и убеждение. Цельта на организацията бѣше — да се извоюва **автономия**, която да осигури живота, свободата и правата на всички жители. Въпросъ за присъединение къмъ България не се подигаше. Ако единъ день Македония се сдобие съ автономия политическа, населението ще има право да опредѣли при пълна свобода сѫдбата на своето отечество. Само нѣколко власи, освободени отъ гръцко влияние и които бѣха разбрали, че елинизъмътъ е общъ врагъ, взеха участие и помагаха на организацията. Сѫщо и протестантитѣ, и католицитѣ българи показаха горещъ патриотизъмъ, равенъ на оня на тѣхнитѣ братя по народность — православнитѣ.

Въпрѣки всичко, това движение си остана **чисто българско.** Неговитѣ основатели и рѫководители, които бѣха почти всички образовани, мислители и въ сѫщото време борци, не си правѣха илюзии, че В. М. Р. О. ще може сама да победи Турция, но нейната победа би била — да не се остави да бѫде победена, а да продължи борбата, докато принуди европейскитѣ сили да се намѣсятъ ефикасно. Подирнитѣ събития показаха, че тѣ сѫ имали право, защото продължението и разпространението на революционнитѣ акции и възстанието презъ лѣтото на 1903 год., наистина предизвикаха Мюцергскитѣ реформи. Всички прѣчки, всички преследвания, всички чужди пропаганди само възбуждаха още повече националното чувство у македонцитѣ и, който ги е видѣлъ преди турската революция (преди 1908 год.) не може да не потвърди, че тѣ съвсемъ не бѣха индеферентни и нерешителни къмъ своята народность — че тѣ се чувствуваха много по-българи отъ братята си въ свободна България. Струва ми се, че безпристрастното запознаване съ историята на Македония презъ 19 в. изтъква ясно и неоспоримо единството на расата, на езика, на традициитѣ, на националното чувство и на стремежитѣ межлу славянитѣ, които съставятъ грамадната маса отъ населението на Македония и ония на Тракия и придунавската равнина (Мизия), които днесъ образуватъ свободна България. Този фактъ, констатиранъ отъ турцитѣ, отъ великитѣ сили въ 1876 г., отъ Русия на Санстефано (1878 г.) и по-късно отъ самитѣ сърби въ договора (съ България) отъ 29 февруарий 1912 г., най-после

и отъ гърцитѣ въ конвенцията за **„доброволното изселване“** отъ 1919 г., не може да бѫде заличенъ отъ войнитѣ и договоритѣ въ Версайлъ. До когато ще се отрича и нѣма да се държи смѣтка за него, македонскиятъ въпросъ ще стои откритъ и ще бѫде причина на безпокойствие за заинтересуванитѣ и за цѣла Европа, както бѣ за Турция до 1912 год. (Вж. год. III, кн. 4).

Л. Ламушъ приема цифрата 627,397 души македонци въ Югославия, дадени отъ проф. Мейе (сърбофилъ), като добавя, че това сѫ **българи.**

Д. Ярановъ твърди, че въ гръцка Македония има 297000 души българи.

Л. Ламушъ свършва съ думитѣ: „Истината е въ походъ, нищо не може да я спре“. (Вж. год. VI, кн. 4).

Другъ, така сѫщо добре запознатъ съ Македония, е **Алфредъ Рапопортъ,** австро-унгарски консулъ въ Скопье и членъ на реформената Мющергска комисия, отъ 1904—1909 год., пише въ своето съчинение **„Въ страната на мѫченицитѣ“**, Парижъ, 1927 год.: „Борбата на българи, гърци и сърби за надмощие въ Македония е следствие на старъ антагонизмъ — повече отъ хилядагодишна войнствена традиция, манталитетъ, проникналъ въ самата душа на населението, — единъ свирепъ балкански духъ, предаванъ отъ поколѣние на поколѣние.

Сан-Стефанскиятъ миръ има голѣмо значение, не само защото прокламира освобождението на единъ значителенъ балкански народъ, българитѣ, но и защото имъ даде изцѣло земята на тѣхнитѣ бащи безъ Одринъ и хинтерланда. Границитѣ на Санстефанска България, въ която влизаше цѣла Македония безъ Солунъ, откъмъ Сърбия до Нишъ и Враня, а откъмъ Ромъния цѣла Добруджа до Тулча, могатъ да се считатъ справедливи. Но Берлинскиятъ конгресъ разкѫса живото тѣло на българскиятъ народъ и даде на Сърбия Пиротъ, Нишъ и Враня, а на Ромъния — половината Добруджа. Ала най-страшниятъ ударъ, нанесенъ на българското дѣло, бѣше, че Македония, люлката на новобългарския национализъмъ, отечеството на Паисия и на толкова много други борци за възраждане, трѣбваше да остане пакъ подъ властьта на турцитѣ. Обещанието въ 23 чл. на Берлинския договоръ — да се въведе автономно управление въ Македония — остана мъртва буква и Европа никога не би помислила за това обещание, ако македонскитѣ революционери не направиха отъ него знаме, ако не възстанѣха въ 1903 год. и не пролѣха кръвьта си за него. Илинденското възстание е и ще си остане за винаги най-голѣмиятъ активъ, —събитие par exellance въ историята на македонското дѣло. То, ако и да не е първо, нито уви, последно възстание на македонцитѣ, ще бѫде за винаги тѣхната героична епоха,

каквато е за сърбитѣ възстанието съ Кара Георги на чело, за гърцитѣ—съ Колокотронисъ и за българитѣ отъ царство България незабравимото възстание отъ 1876 год.

Излизайки отъ положението, че най-красноречиво свидетелство за героизма е винаги това, което дава неприятелътъ, авторътъ разправя следната покъртителна сцена, разиграла се въ Солунъ по време на атентатитѣ презъ месецъ априлъ 1903 г. Единъ младъ „комитаджия“ се борилъ съвсемъ самъ срещу едно цѣло отдѣление турци. Хвърлялъ той бомби противъ турцитѣ и, когато се свършили бомбитѣ, той си пръсналъ черепа съ своя револверъ. Нѣколко войници (турци) се затичали да измушкатъ съ ножоветѣ си мъртвото тѣло на героя. Тогава единъ турски офицеръ се намѣсилъ и строго забранилъ да се обиждатъ останкитѣ на тоя, който трѣбва да служи за примѣръ, какъ се мре за отечеството. Името на този герой бѣше легионъ, защото **революционната исторня на Македония отъ 1893 год.** (отъ основаването на В. М. Р. О.) **е пълна съ подвизи, каквито не е отбелязала историята нито на единъ другъ народъ.**

Въ една статия, печатана въ **„Берлинско месечно списание“**, 1930 г. сжщиятъ Рапопортъ пише: „Това страшно обезценяване на човѣшкия животъ не може да ни спре да установимъ, че едва ли въ нѣкое друго революционно движение могатъ се намѣри толкова голѣмо отечественолюбие и самопожертвователность, храбрость, издръжливость, геройство и юнашка смѣлость, колкото въ македонското“. (Вж. год. VI, кн. 3).

„Следъ голѣмата (европейска) война, продължава Рапопортъ въ своето съчинение, всички народи възстановиха култа на непознатия воинъ и му издигнаха паметници. Само Македония още не можа да почете паметьта на своитѣ герои и мжченици, които пролѣха кръвьта си за нейната свобода. Нека Климансо, Лойдъ Жоржъ и пр. носятъ грѣхътъ за всички жертви, които Македония е дала въ миналото и ще продължава да дава, кой знае до кога.

До възстанието (1903 год.) сърбитѣ и гърцитѣ се държаха на страна, тѣ нѣмаха революционни организации въ Македония, тѣхнитѣ сънародници тамъ бѣха малцинство и затова тѣ предпочитаха дѣлежа на Македония предъ нейната автономия, за която се борѣха само македонцитѣ отъ българска народность. Въ тѣхнитѣ редове имаше и много патриаршисти (българи — гъркомани) и аромъни. Но, когато дипломититѣ отъ Бѣлградъ и Атина видѣха, че Мюцергската реформена програма се прилага сериозно, тѣ побързаха да и създадатъ мжчнотии. Тѣ пустнаха въоржжени чети въ разнитѣ области на Македония, очевидно, окуражени отъ турцитѣ, които не само не преследваха гръцкитѣ и сръбски чети, но дори заедно съ тѣхъ въюваха противъ българскитѣ.

Почна се страшна борба, която почна да опустошава страната — борба, насочена не срещу турцитѣ, а преди всичко **предназначена насилствено да видоизмѣни етничния образъ на страната или пъкъ да се брани противъ такъво видоизмѣнение.**

Между политическитѣ идеали, въ историята на политическитѣ борби най-голѣма роля е игралъ македонския български **автономизъмъ.** Причината да се появи тая борба за автономията на Македония се корени въ неприложението на чл. 23 отъ Берлинския конгресъ. Основната мисълъ на тия които въ 1893 год. създадоха В. М. Р. О., е била да си присвоятъ атрибутитѣ на държава въ държава. (И тѣ бѣха сполучили да постигнатъ това: имаха сѫдилища за населението, поща, администрация, постоянни чети за всѣки районъ, аграрна и просвѣтна политика, милация и пр.). Не бива да се забравя, че това ставаше въ една страна, която по население **въ грамадното мнозинство бѣше българска** и броеше съвсемъ ограничено число сърби и то само въ Скопския санджакъ. Трѣбва, прочие, да се запомни, че въ основата си действието на българскитѣ чети бѣше **отбранително,** а сръбскитѣ чети бѣха изпращани отвънъ — отъ Кралство Сърбия, както и гръцкитѣ „андарти" — отъ Гърция, които служеха да подготвятъ почва за разширението на Гърция и Сърбия, а не за свободата на тая измѫчена страна.

Спорътъ между гърци и българи еималъ църковенъ и политически характеръ: гърцитѣ не сѫ отричали, че въ Македония населението говори български ез., но не сѫ признавали, че то е отъ българска народность. Споредъ гърцитѣ българитѣ въ Македония сѫ елини вулгарофони (българогласни), аромънитѣ — ромъногласни, албанцитѣ — албаногласни или съ една дума, всички сѫ **„елини алофони"** (другоезични). Гърцитѣ се държатъ на отживѣли времето си съхващания, а пъкъ българитѣ искатъ това, що имъ се пада, споредъ модерния принципъ на народноститѣ.

Спорътъ между сърби и българи е по-труденъ поради сродството на тия два народа. Всѣкой не може да разбере разликата между сръбския и българския езикъ, та решително да отсѫди македонското наречие на българския или на сръбския ез. повече прилича. Ето защо необходими сѫ исторически аргументи. Между тия последнитѣ най-силно впечатление ми е правилъ фактътъ, че до Берлинския конгресъ жителитѣ отъ Пиротъ (Нишъ и Враня) бѣха известни като българи, па и сами се наричаха българи. Но Берлинския конгресъ ги даде на Сърбия и днесъ тѣ сѫ посърбени. Това окуражи сърбитѣ да изявятъ следъ Берлинския конгресъ претенции и на Македония, надѣвайкй се, ако единъ день имъ помогне щастието да станатъ господари и въ нея, съ насилие и тероръ да могатъ за 10 год. да ги посърбятъ. Така се бѣ

хвалилъ Пашичъ предъ Клемансо и Л. Жоржъ въ Версайлъ и тѣ дали съгласието си Македония да се раздѣли, както е била вече подѣлена въ 1913 год. на Букурещкия миренъ договоръ между балканскитѣ държави.

Ако първоначално етничната граница между българи и сърби се е намирала на северъ отъ Пиротъ, Нишъ и Враня (до Берлин. к-съ 1878 г.), явно безполезно бѣше да сѐ правятъ сложни изучвания, за да се търси сега тая граница въ Скопския санджасъ, па дори и въ Битолския, както тржбѣха сърбитѣ. Сръбскитѣ твърдения за сродство въ езика и обичаитѣ между македоцитѣ и населението въ Враня, Нишъ и Пиротъ сж аргументи повече въ полза на българската теза.

За разрешение на македонския въпросъ има нѣколко проекта. Най-сериозниятъ и най-справедливиятъ е оня на В. М. Р. О., която иска **автономия** за всички жители въ Македония, безъ разлика на вѣра и народность — схващане, което се доближава до модерната идея за покровителство на малцинствата.

Другъ проектъ е оня на отцепницитѣ отъ В. М. Р. О., които искатъ **федерация** за Македония по образеца на Швейцария и Съединенитѣ Щати. Но съ еволюцията на лѣвитѣ партии въ България тая идея стана орждие на болшевишката политика на Балканитѣ. Помирението между тия две течения е много лесно: автономиститѣ не отхвърлятъ идеята за Балканска федерация, на която Македония би била автономенъ и равноправенъ членъ; а федералиститѣ не отхвърлятъ автономията.

Съперницитѣ: Гърция, Сърбия и България осветиха дѣлежа презъ 1912 год., за да направятъ съюзъ за война противъ Турция. Не може да се извини ненаситното домогване на сърбитѣ да заграбятъ повече отъ онова, което по договора, сключенъ между тѣхъ и българитѣ, бѣше максимума на тѣхнитѣ искания, именно, **„спорната зона“.**

Сжщо и гърцитѣ предлагаха да задържатъ само Солунъ съ единъ малъкъ хинтерландъ, а после се съюзиха тайно съ сърбитѣ, за да ограбятъ съюзника си, България, която още се биеше съ турцитѣ при Чаталджа и Булаиръ. И вѣроломството спечели, силата надви на правото. Гърци, сърби, ромъни и турци — всички нападнаха България, ограбиха всичкитѣ й трофеи и я стѣсниха отъ всички страни: Сърбия заграби поголѣмата часть отъ Македония до Гевгели, Гърция — южната часть отъ Леринъ до Скече, Ромъния — Добричъ, Силистра и Балчикъ, а Турция си се насткни пакъ въ Одринъ, Лозенградъ, Мидия и Еносъ.

Безполезно е да се привеждатъ исторични, етнични, културни и икономични аргументи, които всички до единъ говорятъ въ полза на българитѣ, защото, въпрѣки всички

тия аргументи на правото, волята на по-силния се наложи— победениятъ е винаги виновенъ.

Едничката възможность за сега, да се подобри сѫдбата на жителитѣ на тая многострадална земя, е, да се приложи върху българското мнозинство принципътъ за покровителствуване на малцинствата".

На край авторътъ заявява, че дори и Хилми паша се изказалъ предъ него, че „за него е установено, какво само българитѣ могатъ да претендиратъ за наследници на турцитѣ въ Македония". (Вж. Мак. пр. год. III. кн. 2).

Карлъ И. Вопичка (чехъ), пълномощенъ мнистъръ на Съединен.-щати на балканскитѣ държави, е можалъ като дипломатъ седемь год. отблизо да следи живота въ тия държави презъ най-бурния периодъ отъ 1913—1920 г. Въ съчинението си „**Тайни на Балкана**" той пише:

„Презъ 1915 год. посетихъ Скопье и въ разговоръ съ управителя и съ офицеритѣ се изпустнахъ да кажа, че Македония е по население **българска**". Управительтъ и офицеритѣ останали като ударени въ главата, че тѣхниятъ гостъ, въ честь на когото давали този банкетъ (това се случило на банкета), въ знакъ на благодарность имъ изтърсилъ горчивата истина право въ очитѣ. Всички едногласно извикали очудени: „Како је могуће то?" Вопичка имъ обяснилъ: „За основа на своето мнение азъ взимамъ това, що съмъ слушалъ отъ американската здравна мисия въ Велесъ и отъ други, които сѫ ме увѣрили, че тия три окржга (Битолски, Велешки и Щипски) сѫ повече български, отколкото сръбски, гръцки или турски". (Вж. год. III, кн. 4).

Липихъ, австрийски консулъ въ Призренъ, писалъ рапортъ до графъ Андраши въ 1874 г. Между другото пише: „**Българитѣ** въ Тетово, Скопье и Куманово, както и полупобългаренитѣ сърби отъ Враня и Гиляни, сѫ разцепени на две партии: патриаршисти и екзархисти.

Населението въ Нишъ и Призренъ, като сръбско, въ своето мнозинство очаква своето спасение отъ една великосръбска бждаща държава; населението, обаче, на Скопье, колкото и да е още безъ енергия и притиснато, **мисли и чувствува твърде силно по български**, за да може да се усъмни човѣкъ въ това, че то желае да се присъедини къмъ една евентуална автономна България". (Вж. год. I. кн. 5—6).

Жанъ Ж. Фрапа, офицеръ за връзка въ източната армия на съглашението, въ своето съчинение „Македония", Парижъ, 1921 год. пише: „подуправительтъ върши своята полицейска служба **въ тази земя** (въ окупираната отъ сърбитѣ Македония) **на българска раса** съ стотина сръбски жандарми". (Вж. год. I, кн. 5—6).

Н. Суринъ, офицеръ-инструкторъ на жандармерията, пише въ своитѣ „**Спомени отъ Македония**": „Вѣковната гръц-

ко-българска религиозна борба въ Македония се изостри особено следъ Берлинския конгресъ, който обяви Македония за нѣкаква неопредѣлена страна съ смѣсено славянско-гръцко-сръбско-аромънско насение. На тая почва се създадоха отъ заинтересувани политиканствуещи учени научни теории, че македонскитѣ славяни били нито българи, нито сърби, а нѣщо срѣдно между тия два народа, докато гърцитѣ ги представяха за нѣкакви славяногласни гърци. Гръцката пропаганда използува сѫщо и неуспѣха на Илинденското възстание. За да се спасятъ отъ турски преследвания и изтезания, нѣкои български села станаха патриаршисти. Следъ пристигането на европейскитѣ контрольори и офицери — реорганизатори на жандармерията, населението се почувствува по-защитено отъ турцитѣ и можеше свободно да изкаже своитѣ убеждения. Въ течение на нѣколко месеца само въ Солунския вилаетъ повече отъ 100 села преминаха обратно къмъ Екзархията. Но гърцитѣ не искаха да отстѫпятъ и прилагаха всички срѣдства, за да задържатъ подъ своето влияние гърчеещитѣ се българи. Всевъзможни интриги, клевети и оплаквания отъ български чети, които въ тоя периодъ бѣха спрѣли своята дейность и се държаха скрито, бѣха развити най-широко.

Отъ 1905 г. почнаха да действуватъ и гръцки чети. Турскитѣ власти се зарадваха, че гяуритѣ сами помежду си се избиваха и винаги се преструваха, че не могатъ за заловятъ гръцкитѣ андарти и дори че не знаятъ за сѫществуването имъ.

Въ с. Клисели (Солунско) селянинътъ, у когото трѣбваше да нощувамъ, сѫщо ми каза, че не знае „вулгарика". Като влѣзохме въ двора, чухъ, че децата и женитѣ говорятъ български. Азъ се обърнахъ къмъ домакина и му казахъ на турски: „Чудно ми е, че цѣлото ти семейство говори български, а ти и до сега не си научилъ тоя езикъ".

— Аманъ, господине, отговори ми той съ ржце, сложени на гърдитѣ си, българи сме и на гръцки до сега сме научили само **калимера, каланюкта, адио и денъ ксевроменъ вулгарика"**. Имаме страхъ отъ андарти, та казваме, че сме гърци.

Ще разправя тукъ за едно грозно събитие, на което бѣхъ близъкъ свидетель.

Презъ есеньта на 1906 г. живѣехъ въ хубавото градче Катерина при политѣ на Олимпъ. Населението тамъ бѣше гръцко, имаше и власи, които се гърчееха. Българи имаше само кюмурджии по гористата планина. Едно дъждовно есенно утро моятъ гавазинъ ме събуди и съобщи: „Господарю, гърцитѣ изклали кюмурджии въ планината".

Привечерь стигнахме на мѣстото. Около две малки колиби лежаха на земята въ калъта 15 трупа съ отсѣчени глави, извадени очи, обезобразени лица, мушкани съ ятагани.

Върху нѣкои бѣха турени още приживе горещи вѫглища. Каймакамътъ, младъ турчинъ, съ европейско образование, се хвана за коситѣ и извика: „Какъвъ ужасъ! Каква дивотия!"

Азъ направихъ нѣколко фотографии, за да остане вещественъ споменъ отъ срѣдствата, съ които **„схизматицитѣ" се обръщаха въ „истинската православна вѣра"** и съ помощьта на които се доказваше, че македонското население било **чисто елинско"**. (Вж. год. III, кн. 3).

Сѫщиятъ авторъ въ год. III, кн. 4 отъ „Мак. прегледъ" пише: „Цѣлата истина азъ разбрахъ отъ единъ разговоръ съ българи въ Кукушъ. Казахъ имъ азъ: „Тукъ, въ Кукушъ, има сръбско училище, има и ученици. Но какви сърби сѫ тѣ и отъ кѫде ги има тука?"

— Та тѣ сѫ най-сиромаситѣ въ града, ми отговориха.

— Ами защо сърбитѣ сѫ най-сиромаситѣ? Турцитѣ ли ги притискатъ толкова, та тѣ ставатъ най-сиромаси?

— Не, работата е друга: който е най-сиромахъ, той праща своето дете въ сръбско училище, понеже затова му плащатъ една лира месечно.

По-късно отъ моитѣ наблюдения въ Дойранъ, Лагадинско, Солунско, а особено въ Скопско, азъ се убедихъ, че тия „сърби" бѣха наемници (платени), за да работятъ за сръбска кауза. Понеже тѣ почти на всѣкѫде бѣха **„най-сиромаситѣ"**, както и въ Кукушъ, българското население се отнасяше снисходително спрѣмо тѣхъ, като ги извиняваше съ тѣхната сиромашия".

Професоръ **В. Погореловъ**: **„О народности апостоловъ славянства"** — Братислава, 1927 год. Въ това съчинение той доказва мнението на проф. Милетичъ, че св. братя Кирилъ и Методий сѫ били българи, а не гърци, както се подържаше по-рано. Той пише: „Константинъ Порфирогенетъ, византийски писатель, пише, че византийскиятъ императоръ казалъ на св. братя Кирилъ и Методи: **„Та вие сте солуняни, а всички солуняни чисто славянски говорятъ"**. Отъ тия думи е ясно, че Кирилъ и Методи били славяни (българи), че жителитѣ на Солунъ въ онова време били **всички славяни.** И ако е имало гърци, тѣ сѫ били господари и сѫ нѣмали нужда да изучаватъ езика на робитѣ. Напротивъ, славянитѣ, особено мѫжетѣ, сѫ били принудени да изучаватъ гръцки, било въ училище, било въ чаршията или въ казармата. А св. братя като синове на високъ гръцки сановникъ е трѣбвало да се учатъ въ училище и понеже нѣмало българско, тѣ ходили въ гръцко и изучили гръцкия езикъ. Отъ превода на св. евангелие се вижда, че тѣ знаели словенски езикъ по-добре отъ гърцки. А само майчиниятъ езикъ може да се знае по-добре отъ всички други езици. И азбуката сѫщо доказва, че тѣ не сѫ били гърци, защото, ако бѣха гърци, нѣмаше да чувствуватъ нужда да измислятъ особени букви

за особенитѣ звукове въ славянския езикъ: Б, Ж, Ч, Ш, Ъ Ь, Ѣ, Ѫ, Ѧ, Ы, Ѕ". (Вж. год. III, кн. 3).

Вл. Сисъ, чехъ, въ своето съчинение **„Нови Балканъ"** —Прага, 1924 год. пише: „България (въ робство подъ турцитѣ) въ 1836 год. имаше вече 232 училища, а въ свободна тогава Сърбия имаше само 72; въ 1862 г. български училища сж 809, а сръбскитѣ 321; въ 1867 г. български 1063, а сръбски 382; въ 1876 год. българскитѣ училища сж 1479, а сръбски 582. Въ числата на българскитѣ училища не влизатъ училищата въ Македония. Заедно съ тѣхъ въ 1876 год. българскитѣ училища сж 1898, а сръбски (въ свободна сървия) сж 582". Отъ приведенитѣ числа се вижда, че всѣкога **свободна** Сърбия е имала 3 пѫти по-малко училища отъ робска България, а въ 1876 г. робска Македония е имала почти еднакво число училища съ свободна Сърбия. Това показва, че сърбитѣ сж 3 пѫти по-малко ученолюбиви отъ българитѣ.

„Всички чехски историци (продължава Сисъ), етнографи и езиковедци като: П. Шафарикъ, Нидерле, Иречекъ, Первоифъ, Гайтлеръ, Вондракъ и пр. смѣтатъ Македония за българска земя". (Вж. год. I, кн. 4).

Фр. Хиблъ, проф. по история, по народность чехъ, е написалъ **„История на българския народъ"** — Прага, 1930 год. Въ II часть той е по-решителенъ досежно българскиятъ характеръ на македонското славянско население. „Сръбскиятъ доводъ, (пише той), че езикътъ на македонцитѣ ималъ сродни черти съ сръбския езикъ, би ималъ нѣкакво значение, ако не сѫществуваше **още по-голѣмо езиково средство между македонския и българския езикъ.** (Вж. г. VI, кн. 3).

Проф. **С. Р. Щаймецъ** е държалъ 4 сказки на темата **„Народноститѣ въ Европа"** — Берлинъ, 1927 год. Този амстердамски географъ прави разграничение между **народъ, нация и народность.** Споредъ него **народъ** (Volk-сбирщина, тълпа) е множество хора, които живѣятъ въ една опредѣлена область. **Нация** (Nation-народъ) е народъ, който самъ съзнателно желае да бѫде въ една държава съ всички свои съотечественици. **Народность** (Nationalité) е една зависима часть отъ цѣлия народъ, която съзнавайки своята особеность, се стреми къмъ отдѣляне и желае самостоятелность или присъединение къмъ държавата, въ която сж станали нация.

„Общностьта на езика е причина за общность и въ мисъльта, и за това народностьта (малцинството) съ всички сили се противопоставя на чуждия езикъ. Собственията езикъ е символъ на отдѣлно сѫществуване, на запазеното единство и за запазване живота на народностьта (малцинството въ чужда държава). Но по-дълбокитѣ опори на народностьта сж общата традиция и история, еднаквостьта на нравитѣ и

на цѣлия начинъ на животъ, съгласието въ убежденията и въ нѣкои идеали, и отрицателното отношение къмъ потисническата нация. Последенъ, решителенъ признакъ на народностьта той счита **волята** за самостоятелность и за присъединение къмъ сѫществуващата държава, съ която се чувствува едно или въ една федерация като своводенъ членъ. Нѣма ли тая воля, нѣма и народность".

Той изтъква. че още сръбскитѣ патриоти В. Караджичъ (1814 г.) и Ст. Верковичъ (1860 г.) били убедени, че македонскитѣ славяни сѫ българи. „Това признава и авторътъ на Карнегиевото съчинение, и англичанинътъ Бъкстонъ, и американецътъ Доминиянъ. Споредъ присѫдата на най-компетентния изследвачъ (Вайгандъ), главната маса на населението въ Македония се образува отъ българитѣ, **а сърбитѣ идатъ на осмо мѣсто и то само въ север. Македония**. Затова най-голѣмиятъ дѣлъ отъ Македония трѣбваше да се даде на България.

Самостоятелна Македония съ признаване пълно равенство на всички народности би било едничкото разрешение на въпроса". (Вж. год. III. кн. 1)

Д-ръ Леонардъ Шулце, проф. по география въ Марбургския университетъ, билъ войникъ въ Македония отъ априлъ 1916 — до юний 1918 год. въ XI германска армия. Пѫтувалъ следъ войната въ южна Македония презъ 1922 г. отъ априлъ до августъ. Въ своето съчинение **„Македония"** — 1927 год. той пише:

„Езиковото развитие въ България и въ славянска Македония въ главни черти се развива еднакво. Въ езиково отношение Македония изцѣло се присъединява къмъ България; въ единични случаи се разпознава и сръбско влияние. При все това, не може да се отрече, че езикътъ на македонскитѣ славяни въ основния си строежъ е български. Народностното съзнание се е особено засилило въ борбитѣ за освобождение отъ Турция. Семейнитѣ названия въ с. Конско, с. Серменинъ и с. Хума (Гевгелийско) сѫ отъ чисто български характеръ. Сѫщо и въ названията на народната носия, сравнени съ българскитѣ и сръбскитѣ преобладава българския имъ характеръ.

Населението въ Битолско, преди да настѫпятъ смутоветѣ презъ второто десетилѣтие отъ сегашния вѣкъ, които го разбъркаха, въ най-голѣмата си часть се е състояло отъ славяни, говорещи български и съ българското съзнание. Южната граница на Македония е горна Бистрица — на 7—8 км. южно отъ Костурското езеро, отдѣто почва гръцкото население. Костуръ е издаденъ постъ на българското население.

Селянитѣ въ чифляка Паликура (Скопско), чувствувайки се българи, отъ страхъ предъ сръбскитѣ войници (следъ поражението на турцитѣ при Куманово 1912 год.) взели да си

копаятъ скривалища подъ кѫщитѣ си. И действително, много скоро се изостриле отношенията на победителитѣ — сърби спрѣмо мѣстното християнско население.

Селянитѣ заявяватъ, че сѫ отъ българско потекло, но ударитѣ камшицитѣ ги научватъ да се казватъ само „**македонци**". По въпроса: какъвъ дѣлъ иматъ българитѣ въ насалението на Македония, проф. Шулце е на мнение, че не бива да се решава само възъ основа на езикови данни. Необходимо е да се вземе подъ внимание само свободно проявеното народностно съзнание — самоопредѣлението на народната маса, което може и да не води смѣтка при дадени условия (прекарали дълго подъ сръбски режимъ!) нито за етничния произходъ, нито за установени отъ ученитѣ езиковедци особености на говора, нито за нѣкакви праздници, като сръбската „**слава**", която нигде въ Македония не се празднува.

Доказателства за българския характеръ на Македония сѫ тритѣ факта: 1) готовностьта на Сърбия (по договора отъ 1912 год.) да отстѫпи на България следъ победата надъ турцитѣ цѣла Македония безъ Скопье и Куманово, за принадлежностьта на които трѣбваше да се произнесе рускиятъ царь; 2) стичането на македонскитѣ доброволци подъ българскитѣ знамена и 3) мнението на **всички учени филолози, че македонскитѣ славяни по езикъ сѫ българи.**

Кѫщитѣ сѫ бѣдни, нехигиенични и неудобни, но стига да влѣзе човѣкъ вѫтре и той остава поразенъ отъ приличието, особено на женитѣ, фино въ израза и въ жестоветѣ, каквито въ никоя нѣмска селска хижа не познаваме". (Вж. год. III. кн. 2).

Споредъ френския **историкъ Рамбо** „Македонска България се показала по-войнствена, по-феодална и по-антигръцка отъ Велико-Преславска България". (Вж. „Острово и неговата околность" отъ Г. Вештитолея, Мак. Пр. г. III, кн. 2).

Gabriel Millet, бележитъ френски византиологъ и отличенъ познавачъ на балканското искуство (живописъ), твърдо и непоколебимо отдѣля македонскитѣ стенописки паметници въ една особна група, която той нарече **македонска школа.**

Сѫщо и **Андрей Грабаръ** говори за особено македонско изкуство и **македонска школа.**

Сръбскиятъ художникъ Вл. Р. Петковичъ е включилъ въ рамкитѣ на сръбското искуство презъ 13 и 14 в. и стенописитѣ въ Охридската цръква Св. Климентъ, която е построена и зографисана около 40 г. преди завладяването на Охридъ отъ Ст. Душана въ 1334 год. Преди това никакви сърби е нѣмало въ Македония, нито живописци,нито майстори.

Д-ръ Герардъ Шахеръ, въ своето съчинение: „**Балканитѣ и неговитѣ стопански сили**" — Стутгардъ, 1930 год. въ 13 глава пише за Македония, описва нейнитѣ изобилни стопански блага, нейното благоприятно географско положе-

ние за стопански благодатенъ и културенъ напредъкъ, нейната стопанска немощь и мизеренъ животъ поради политически недоразумения и грѣшки. Македонскитѣ славяни, споредъ него, съставятъ ядката и мнозинството отъ населението на Македония **и сж българи, съ силно национално съзнание**, което крепи у него надеждата за по-добро бждеще.

Той осжжда Берлинския конгресъ и се спира на още по-несправедливия Ньойски догогоръ, който още по-безжалостно разкжса българското племе и постави македонскитѣ българи въ чудовищно по своята жестокость въ историята на народитѣ положение. „Ако се цели едно, наистина, справедливо разрешение на въпроса, (пише той), трѣбва да се създаде една **автономна Македония**, ако не може да се присъедини къмъ България. И ако днесъ въ Европа се говори за некултурни отношения въ Балканатѣ, това важи най-вече за тази страна, която като никоя друга има всичкитѣ условия да даде едно богато и щастливо сжществуване на своето население". (Вж. год. VI. кн. 4).

Arnold von Gennep, прочутъ социологъ, въ своето съчинение „**Traité comparatif des Nationalités**" — Парижъ, 1922 г., досежно „**славата**" на сърбитѣ пише: „Славата нѣма стойность на научен аргументъ за никого, тъй като тя е една всесвѣтска форма на култа на героитѣ и юнацитѣ, която се среща толкова у европейцитѣ, колкото и мусюлманитѣ на Индия и сев. Африка, колкото и у малокултурнитѣ племена.

Нѣма съмнение, че **езикътъ** е най-очебийниятъ и най-упоритиятъ белегъ за опредѣление на народностьта на едно население. Следъ него идатъ обичаитѣ, костюмитѣ и най-сетне расата. **На езиковитѣ граници, спрегнати съ едно народностно самочувство, ще държатъ — и съ право — всички потиснати народи, жадни за държавно самоопредѣление.** (Вж. год. I. кн. 4)

Единъ отъ „безспорнитѣ и най-убедителни" аргументи на сърбигѣ е и тѣхниятъ обичай „**слава**". „**Де је слава ту је србин**", казватъ тѣ и понеже подобенъ на тѣхната "**слава**" е обичаятъ на българитѣ въ Македония — „**службата**" („дигане пресвета" или „курбанъ"), тѣ изведнъжъ решаватъ, че тия българи сж **прави сърби.** Тѣ не искатъ да чуятъ никакво възражение: нито че това е обичай, който се намира и у българитѣ въ България, и у турцитѣ, и у гърцитѣ, и у албанцитѣ, па и у руситѣ, и у ромънцитѣ, и у германцитѣ и у чехитѣ. Следва ли отъ това, че всички тия народи сж сърби? Обичаитѣ нѣматъ народность: тѣ се предаватъ отъ единъ на другъ народъ, а особено между размѣсени и близоседни народи, както и носиитѣ съ модата.

Ето що пише проф. А. Селищевъ досежно „славата" въ „Мак. прегл." год. VI. кн. 4 подъ заглавие: „К изучению

служби и слави", „Память" и „служба" въ честь на светитѣ — покровители се извършвала на само у българитѣ, сърбитѣ и източнитѣ славяни (руситѣ), но и у чехитѣ.

Да се пие чаша въ честь на архангела Михаила е дошло отъ изтокъ—отъ византийскитѣ области. Този обичай се е разпространилъ широко по Балканския полуостровъ и дори въ централна Европа. Така у германцитѣ презъ есеньта на задушница, на Михайловъ день пиели **„Mikjailsminni"**.

Сегашниятъ обрѣдъ на сръбската „слава" се е въвелъ презъ 16 и 17 в. въ областьта на Ипекската патриаршия. Въ гръцкия източникъ е отбелязана цѣлата програма на църковния обрѣдъ на сръбск. „слава". Значи, голѣмиятъ шумъ, че „славата" била чистъ сръбски обичай и че по него се познаватъ сърбитѣ, е чиста сръбска шашарма. Отъ горното изследване на Селищевъ се вижда, че въ 16-17 в. сърбитѣ заели цѣлия ритуелъ на „славата" отъ гърцитѣ. Българитѣ въ Македония сѫщо сѫ го заели отъ гърцитѣ и сигурно много по-рано. За туй той никѫде въ Македония не се нарича „слава", а „служба", „кревање пресвета", „курбанъ".

И въ юнашкитѣ пѣсни на българитѣ въ Македония се пѣе: **„Служба служи** Кралевити Марко", а сърбитѣ пѣятъ: „Славу слави Кралевичи Марко". И сърбинътъ Д-ръ Р. Груичъ въ VII и VIII кн. на „Гласник српског научног друштва" признава църковния произходъ на обрѣда. (Вж. „Издигането на кравая" отъ Л. Милетичъ въ Мак. прегл. год. VII. кн. 1).

Проф. Д-ръ Карлъ Щрупъ — бележитъ германски ученъ, професоръ по междунар. право при Франкфуртския университетъ, членъ на междун. институтъ по междунар. право, членъ на Америк. институтъ по междунар. право, професоръ въ Хагската академия по междунар. право, членъ отъ управител. съветъ на германск. дружество за междун. право, издаде въ 1929 год. „La situation juridique des Macedoniens en Yougoslavie" — Paris, съ 20 етнографски карти на Македония.

За да извика ефикасното покровителство на българ. малцинства въ Югославия, той е трѣбвало преди всичко да установи, дали населението въ Македония представя отъ гледна точка на сключения между великитѣ сили и Югославия договоръ отъ 10 септември 1919 г. (влѣзълъ въ сила на 16 юний 1920 г.) **едно малцинство**.

„Презъ първия периодъ (отъ Кирилъ и Методия до идването на турцитѣ) българскиятъ характеръ на Македония (пише той) признаватъ всички учени, известни историци и слависти. Презъ втория периодъ (отъ падането на Македония въ робство подъ турцитѣ до създаването на Екзархията и плебисцита въ 1872 г.) безспорно е паралелното участие на българитѣ отъ Македония въ борбитѣ за политическа и духовна независимость на българитѣ". Най-очебиенъ фактъ за народностното съзнание на македонскитѣ българи той ви-

жда въ плебисцита, който е билъ предвиденъ въ фермана за учредяване на Екзархията. Споредъ чл. 10 отъ тоя ферманъ ония области, които не влизаха подъ ведомството на Екзархията, но желаеха това, трѣбваше поне $^2/_3$ отъ населението да го поиска."

„Извърши се тоя плебисцитъ въ Скопската и Охридската епархии и то: въ Скопската епархия цѣлото християнско население съ изключение на 250 семейства куцовласи, а въ Охридската епархия цѣлото население съ изключение на 4 села е поискало ведомството на Екзархията."

„Презъ третия периодъ (отъ плебисцита до Ньойския договоръ) прави впечатление протокола на Цариградската конференция (1876 г.), споредъ който цѣла Македония е включена въ II автономна область съ столица София. Две години следъ това тя пакъ цѣла влиза въ границитѣ на Санъ-Стефанска България. Най-после, и самата Сърбия е признала по-голѣмата часть отъ Македония за безспорна българска освенъ градоветѣ: Куманово, Скопье, Тетово, Дебъръ, Кичево и Струга, които образуватъ „спорната зона" съ договора, сключенъ между България и Сърбия на 13 мартъ 1912 г.".

Възъ основа на всички данни и мненията на всички видни и съ свѣтовна известность учени, географи, историци и слависти, които сж пѫтували изъ Македония, когато балканскитѣ народи още не бѣха освободени и преди да бѣше се проявилъ **голѣмиятъ македонски въпросъ**, и преди да бѣше се появило съзнанието за облагитѣ отъ подържането на едната или другата теза, проф. Щрупъ заключва: **„Възъ основа на различието на езика на македонското население и езика на сърбитѣ въ Сърбия, както и поради силно развитото му национално съзнание, македонското население представя отъ международна правна гледна точка и по силата на сключения между Югославия и великитѣ сили договоръ за покровителство на малцинствата** (отъ 10 септемврий 1919 г., влѣзълъ въ сила на 16 юлий 1920 г.) **едно малцинство".**

Въ желанието си да бѫде свършено обективенъ, Щрупъ цитира една публикация на американското географско дружество въ Ню-Йоркъ, а именно монографията на Леонъ Доминиянъ отъ 1917 год., споредъ която българското население въ Македония взлиза на 1,172,136 души — съставящи 81·50% отъ цѣлото население, гръцкото 190,047 души или 13·22%, куцовласи 83,897 души или 4·44% и албанци 12,006 души или 0·84%.

Като се има предвидъ, че проф. Щрупъ въ последнитѣ нѣколко години е билъ сезиранъ отъ правителствата на много държави по важни въпроси отъ международенъ характеръ, книгата му ще изиграе голѣма роля при разре-

шение на въпроса за малцинствата въ Югославия. (Вж. год. IV, кн. 4).

Жоржъ Десбонъ, докторъ на правото и адвокатъ при апелативния сѫдъ въ Парижъ, единадесеть години събиралъ материалъ за своето съчинение „**La Bulgarie après le Fraité de Neuilly**" — Paris, 1930 г. Предговорътъ е написанъ отъ Жустенъ Годардъ, известенъ съ необикновената си прямота, доблестенъ синъ на Франция. Той казва: „Книгата на Десбонъ е образецъ на пълна обективность, основана само върху факти, безогледно кому ще бѫдатъ угодни или неугодни". (Вж. год. VI кн. 2).

„Десбонъ вижда спасението (пише Л. Милетичъ въ Мак. прег. год. VI, кн. 2) въ една **истинска** Югославия отъ Адриатическо до Черно море и отъ Дунава до Егейско море, която ще обедини южното славянство. Подъ **истинска** Югославия той не разбира Югославия, подложена на сръбски камшикъ (sous le fèrule serbe — стр. 41). Великитѣ сили отъ школата на Бисмарка, който създаде една Германия, която не бѣ друго освенъ уголѣмена и надмощна Прусия, позволиха да създаде една Югославия, която въ сѫщность е една голѣма Сърбия".

Десбонъ пише: „Македонския въпросъ е мечъ (кама), постоянно потапянъ въ отрова, споредъ думитѣ на (френския министъръ) Ст. Пишонъ. Македонцитѣ, **българи по раса,** продължаватъ да чакатъ своето освобождение — тѣ само промѣниха господаритѣ си. Македонцитѣ, толкова достойни за съчувствие, бидоха хвърлени въ ново робство, подъ гърци и сърби — робство, много по-тежко отъ онова подъ турцитѣ. До 1885 год. Сърбия не е мислила за Македония (ne pensa point á la Macédoine), както се изразилъ самиятъ Миловановичъ (сръбски министъръ на външнитѣ работи и единъ отъ авторитѣ на сключения съюзнически договоръ между България и Сърбия въ началото на 1912 г.). Отъ где произлезе, че Сърбия взе да се домогва за Македония? — Отговорътъ е простъ: Виена, за да отклони Сърбия отъ Адриятическо море, я насочи къмъ Солунъ. Външното министерство въ Бѣлградъ става центъръ на скѫпо плащана пропаганда, за да се покаже на Европа сръбскиятъ характеръ на Македония. За тая цель то дава субсидия на безъ брой брошури съ чисто лъжлива научна основа. Една научна руска мисия начело съ Кондаковъ и Милюковъ установи помрачената отъ сърбитѣ истина — **българщината на Македония.** . . . Следъ това сръбското правителство мобилизира най-добрия сръбски географъ, проф. Йов. Цвийчъ, който постепенно (на етапи) почна да обсебва Македония. Най-напредъ отдѣли Скопье, Куманово и Тетово и ги причисли къмъ Стара Сърбия (Косовска). Следъ това той простре границитѣ на Стара Сърбия по-на югъ, а неговиятъ колега Андоновичъ причисли къмъ

Сърбия и областитѣ до Островското езеро. Най-после идва Никетичъ, който просто заличи Македония и я насели съ сърби та́ до Солунъ.

И гърцитѣ сѫщо си присвояватъ Македония възъ основа на вѣрата: всѣки християнинъ (православенъ) подъ ведомството на цариградската Патриаршия е гръкъ. И въ гръцката конституция отъ 1822 год. е казано: **Всички жители на Гърция, които вѣрватъ въ Исуса Христа, сѫ елени".**

Сръбското господство надъ Македония (презъ 14 в.) е кѫсо: то трае 73 год. въ Скопье, 25 год. въ Велесъ, 21 год. въ Прилепъ, 13 год. въ Струмица и 10 год. въ Сѣръ.

Границитѣ на българскитѣ земи се опредѣлятъ **отъ всички** историци, пѫтешественици, дипломати и духовни началници на католическата черква така: на западъ Морава, Шаръ, Дринъ; на югъ р. Бистрица и Егейско море; на истокъ Черно море, на северъ Дунавъ.

Чрезъ усилията и общностьта на страданията и на сподѣленитѣ надежди и чрезъ общитѣ жертви Македония е интимно свързана съ българския народъ, **отъ който тя съставя часть, на който тя е мозъкътъ.** Македонцитѣ рѫководятъ политическия животъ на България. Чрезъ своитѣ твърде сериозни, неоспорими способности македонцитѣ влияятъ върху общественото мнение въ България. Отъ Бѣлградъ и Атина заблуждаватъ свѣта, че българското правителство подбуждало македонцитѣ къмъ революция, напротивъ, македонцитѣ сѫ, които спъватъ българското правителство.

„Кой не е чулъ да се говори за страшното македонско възстание презъ 1903 год.?" пита Десбонъ и разказва историята му, като дава въ цифри жертвитѣ на възстанието: 5428 турци убити, отъ македонска страна: 198 села разорени, 1200 кѫщи опожарени, 30000 бежанци забѣгнали въ България, 71000 души безъ подслонъ, 4866 души убити, 3000 жени изнасилени, 1500 души политически затворници, 1000 паднали въ сражение, стотици и стотици ранени.

Привежда се за примѣръ ужасното положение на македонскитѣ българи, оставени подъ гръцка и сръбска власть следъ балканската война; припомнюва печалната сѫдба на нещастнитѣ македонски новобранци, които въ надвечерието на втората балканска война бѣха отказали въ Крагуевацъ да се закълнятъ въ вѣрность на сръбския краль. „И сега въ Македония е адъ", казва Десбонъ и дава цитати отъ самия сръбски печатъ, гдето се казва, че тамъ хората ги колятъ, стрелятъ и изгарятъ, че Македония е Сибиръ въ 20 в.

Следь това Десбонъ изброява ужаситѣ, които се вършатъ въ Македония: обѣсване съ главата на долу, стискане пръститѣ между гвоздеи, горене подмишнницитѣ съ горещи яйца, изгаряне съ нажежено желѣзо, изкрътване зѫбитѣ, изтръгване и горене на половитѣ органи, изгаряне брадата,

мустацитѣ и коситѣ, потопване деца въ врѣла вода, пълно изгаряне жени, полѣти съ газь и мн. др. жестокости. Споменато е и за българскитѣ мѫченици въ Търлисъ. И пита: „Има ли другъ народъ на земята, на когото, свързъ всички други страдания, да е забранено да говори на майчиния си езикъ, да носи името на бащитѣ си, а да го измѣнятъ отъ Стоянъ на Стоянидисъ и отъ Петровъ на Петровичъ?

Каквото и да казватъ гърци и сърби—македонецътъ по потелло си е българинъ. Това го твърди етнографията, езикознанието и **всички** пѫтешественици изъ Македония.

Има три предложения за разрешение на македонския въпросъ: анексия, автономия и независима Македония. Последното предложение (независиима Македония) нѣма никакъвъ изгледъ на успѣхъ. Не трѣбва да се правятъ илюзии — Македония нѣма да образува автономна държава съ всички прерогативи на свобода и независимость. Македония по необходимость ще образува въ близко бѫдеще единъ административенъ блокъ, който ще намѣри своето мѣсто било въ една широка Югославия, която ще обгръща всички южни славяни, на равна нога съ Хърватско, Словенско, Босна, Херцеговина, Черна-гора, Сърбия и България, — било подъ видъ на съединително звено въ една Балканска федерация, която голѣмитѣ народи ще се принудятъ, може би, да поискатъ да се образува. **Македонския въпросъ е европейски въпросъ.** Етапи сѫ необходими, но да се върви къмъ разрешение на въпроса, а не да се стои на статуквото. Да се смѣта Македония като лоша смѣсь (амалгама) отъ раси, е заблуда.

Невъзможно е да се иска, българскиятъ народъ да забрави, дори и да се прави, че не знае рефлексията на Бисмарка: **„Никой народъ не смѣе да принесе жертва своето сѫществувание предъ олтаря на единъ договоръ“.**

Ето що пише и единъ сърбинъ, проф. Драголюбъ Йовановичъ въ своя позивъ до сръбската земледѣлска партия: „Нашата естествена съюзница е преди всичко България. Македонскиятъ въпросъ трѣбва да бѫде разгледанъ отново. Въ общата държава Македония да бѫде отдѣлна область, която ще включи цѣла Македония — частьта, която е въ Югославия (Сърбия), частьта, която е въ България, а по-кѫсно и оная, която е въ Гърция“. (Вж. Мак. прегл. год. 8 кн. 1). За тия еретични думи днесъ проф. Д. Йовановичъ лежи въ затворъ. Това показва, че сърбитѣ почватъ да отрезвяватъ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Следъ всички тия свидетелства на стари писатели и на всички пѫтешественици изъ Македония, както и на всички нови писатели, учени и признати отъ цѣлъ свѣтъ предста-

Нар. Библиотека, София

вители на чистата и неподкупна наука, всѣкой отъ читателитѣ би запиталъ: Какъ е възможно сърбитѣ да бѫдатъ толкова безсъвестни и безсрамни, та да се обявяватъ противъ цѣлия свѣтъ, противъ мнението на всички учени и безпристрастни писатели? Невъзможно е да сѫ толкозъ безумни, ако нѣматъ нѣкои сериозни основания. Ако въ политиката нѣма моралъ, ако за сѫществуването на Сърбия е било и е необходимо да има излазъ на море и ако за това на държавнитѣ мѫже е позволено да прибѣгватъ до всички простени и непростени срѣдства, какъ е възможно жрецитѣ на науката, професори като Цвийчъ, Беличъ, Черичъ и пр. да бѫдатъ толкова несериозни, за да отстѫпятъ отъ установенитѣ отъ всички учени научни истини и да прибѣгватъ до толкова плитки и несериозни аргументи, само и само за да подкрепятъ външната, хишническа политика на своето правителство и то като се отрекатъ дори отъ това, що сѫ сами по-рано писали и подържали?"

Отговорътъ е само единъ: „Който се дави и за сламка се хваща." Въ границитѣ, въ които бѣ поставена сръбската държава до 1912 год., тя не би могла да сѫществува и да се развива имономически. За най-малъкъ поводъ Австро-Унгария затваряше границитѣ за износа на Сърбия и я принуждаваше да се помири съ положението на несуверенна държава, да се отрича отъ своята историческа мисия — да освободи и присъедини своитѣ братя въ Косово, Босна и Херцеговина, да суспендира своята конституция, да денонсира подписани договори за икономически съюзъ съ България и да заплашва Русия, че ще се принуди въ края на краищата да влѣзе въ състава на Австро-Унгария, ако Русия не я подкрепи и не ѝ помогне презъ Македония да излѣзе на море. Законътъ на самосъхранението, необузданиятъ патриотизъмъ, самохвалството и грандоманията продиктуваха на всички сърби — прости и учени — заповѣдьта: Сърбия да се разшири на югъ, да съедини Моравската съ Вардарската долина и да излѣзе на Бѣло море. Положението на „болния човѣкъ" — Турция — даваше надежда за успѣхъ. И, за да ги не осѫждатъ, че искатъ да присвоятъ и заграбятъ чужда по население страна,—за да си не лепнатъ петното **измѣнници на славянството**, въпрѣки общото мнение, въпрѣки чистата наука, въпрѣки всички морални и човѣшки принципи, тѣ обявиха, че славянитѣ въ Македония били сърби и на пукъ на цѣлия свѣтъ и на здравия разумъ почнаха да доказватъ своето желание и стремежъ къмъ Бѣло море. Разбира се, че доказателствата имъ сѫ симулативни (иматъ изгледъ на доказателства), но, като не можеха да си послужатъ съ истински, научни аргументи, тѣ не се отказаха и отъ тия, които имъ предлагаше фантазията. Тѣ много добре знаеха, че доказателствата имъ не издържатъ критика, но интересътъ — **сѫ-**

ществуването на Сърбия — стоеше и стои по-горе отъ всички закони на логиката, науката и морала. Така се обясняватъ напъванията на сръбскитѣ „учени“ да измислятъ нѣкакъвъ аргументъ, който да има доказателната сила на наученъ. Тѣ знаеха, че ученитѣ ще имъ се смѣятъ, но тѣ разчитваха на проститѣ и неосведоменитѣ, които, за тѣхно щастие, сѫ хиляди и хиляди пѫти по-вече отъ ученитѣ. И ако не всички, половината да повѣрватъ, ще бѫде по-вече отъ достатъчно. Па ще се намѣрятъ и търговци съ науката и истината, кореспонденти и писатели, които срещу прилично възнаграждение ще пишатъ въ тѣхна полза. Колкото се отнася до историческитѣ свидетелства, до писменнитѣ паметници — нѣкои отъ тѣхъ ще отрекатъ, други ще нарекатъ апокрифни, а трети ще изопачатъ и обяснятъ въ своя полза. Па, който ще, да вѣрва. Нѣщо повече: ще кажатъ, че нѣкои отъ писателитѣ и пѫтешественицитѣ сѫ били некомпетентни, незапознати съ историята и съ езиковедението, че други сѫ били пристрастни или подкупени, а пъкъ за трети ще излъжатъ, че ужъ сѫ писали въ подкрепа на тѣхната теза. Кой ще отиде да провѣри? Така съмнението ще бѫде хвърлено върху всички писатели и учени, които сѫ писали противъ тѣхъ. Па и политиката на Русия бѣ въ тѣхна полза: тя по-рано се съгласяваше да си раздѣлятъ съ Австрия Балканския полуостровъ, но следъ Берлинския конгресъ и особено следъ като тя влѣзе въ съюзъ съ Франция, тя реши да засили Сърбия и да направи отъ нея преграда на Германоавстрийския **„пѫть на изтокъ“** („Drang nach Osten“), считайки, че по този начинъ тя осигурява за себе си не само източн. половина на Балканския полу-овъ, а и западната. Отъ тогава рускитѣ консули въ Македония (които до 1885 год. говорѣха и пишеха, че тя е българска) обърнаха стила, заличиха, каквото бѣха писали и отрѣкоха, каквото бѣха говорили. Но писаното не бѣше писано на пѣсъкъ, за да може да се заличи: то остана писано въ тайнитѣ дипломатически архиви на Външното министарство въ Русия. Типиченъ примѣръ отъ този характеръ е рускиятъ консулъ въ Янина и въ Призренъ до 1884 год., а после въ Солунъ — Ястребовъ. Той пише до директора на Азиятския департаментъ въ Петроградъ (1879 г.): „Мнѣ кажется что гораздо лучше для насъ (за руситѣ), если именно греки займутъ Епиръ и Тесалію при нашей моралной помощи. чѣмъ Итальянци, чуждые намъ совсѣмъ. На востоцѣ (отъ Епиръ и Тесалия), конечно нуждно ограничитъ ети стремленія. Они (гърцитѣ)не должни заявлять претенціи на мѣста, гдѣ уже начинается **болгарское народонаселеніе.**

Агентъ нашъ **въ Македоніи** долженъ заботится объ увеличеніи количества качества школъ въ Македоніи и Дибрѣ; внушать народу надежду на соединеніе съ Болгарію, **котария рано или поздно должна состоятъ изъ тепе-**

решняго Кияжества, Румеліи и Македоніи“ (курс. н.) (Вж. год. VI, кн. 3 „Ястребовъ о Македоніи“ отъ А. М. Селищевъ).

Следъ съединението на княжеството България съ Румелия (1885 г.), Русия се разсърди на България, извика всички свои офицери, скжса сношенията си съ нея и позволи на Сърбия да я нападне. Понеже сърбитѣ бидоха отблъснати при Сливница и не можаха да накажатъ немирната България, руситѣ решиха да помагатъ на сърбитѣ въ Македония. Отъ тогава въ Македония задуха новъ, хладенъ вѣтъръ отъ къмъ северъ. Русия считаше, че България ѝ е въ кърпа вързана и за туй реши да помага на Сърбия, та дано единъ день тури подъ свой кракъ цѣлия Балкански полу-овъ. Веднага консулитѣ въ Македония: Ястребовъ, князь Ростковски, Машковъ и пр. измѣниха отношенията си къмъ българитѣ тамъ. Въ 1886 год. Ястребовъ издаде сборникъ отъ: „**Обічаи и пѣсни турецкихъ сербовъ** (въ Призренѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ)“. Той нарича пѣснитѣ отъ дебърския край заедно съ оная отъ Призренъ и Ипекъ „**пѣсни на сърбитѣ въ Турция**“. П. Ровински въ 10 кн. на „**Извѣстія Слав. Благотв. общества**“ 1886 г. пише по този поводъ: „Езикътъ на Дебърскитѣ пѣсни съвсемъ не е сръбски, а просто български, който е силно примѣсенъ съ сърбизми, както и оня край р. Морава. Това взаимно влияние е особено чувствително на границата между българския и сръбския езикъ, която именно тукъ (въ Дебъръ) минава и разстройството въ езика на сърбитѣ въ стара Сърбия (на Косово) се дължи, сигурно, на това съседство съ българския езикъ“. (Вж. Мак. прегл. год. VI, кн. 3 „И. С. Ястребовъ о Македоніи“ отъ А. М. Селищевъ).

Отъ тогава и сърбитѣ се насърчиха и удариха презъ просото; всичко, което въ Македония приличаше на нѣщо тѣхно, тѣ го нарекоха сръбско. Най-напредъ езикътъ, който безспорно прилича на сръбския, го нарекоха сръбски езикъ, понеже всичко, каквото говорили македонцитѣ, тѣ разбирали много лесно. И веднага заключението: „македонскитѣ славяни сж **прави сърби**“.

Обичаятъ въ Македония „служба“ прилича много на сръбскиятъ „слава“ и веднага заключението: „македонцитѣ сж **прави сърби**“.

Звуковетѣ к', г', замѣстници на старобълг. щ, жд, приличатъ на сръбскитѣ ћ, ђ и хайде пакъ заключението: „македонскитѣ славяни сж **прави сърби**“.

Пѣснитѣ въ Македония приличатъ на сръбскитѣ и тѣ били **чисти сръбски**, макаръ разликата да е толкосъ голѣма, щото всѣки въ Македония познава, когато чуе нѣкоя сръбска мелодия, че е сръбска.

Ако нѣкой въ Македония каже: „бога ми, или тако ми бога“ — той е **прави сърбинъ**.

Ако употрѣби нѣкоя псувня, по името на нѣкой светецъ сърбитѣ възхитени викатъ: „**прави сърбинъ бога ми**!“

За вѫтрешна употрѣба тия аргументи бѣха достатъчни: до 1885-6 год. всички сърби знаеха, че Македония е населена съ българи; но, следъ като чуха, че и учени като Ст. Новаковичъ, Каричъ, Протичъ, Цвийчъ, Беличъ, Андоновичъ, Нушичъ, Никетичъ, Семовичъ и пр. и пр. подържатъ, че славянитѣ въ Македония сѫ „**прави сърби**“, не оставаше и тѣ да си измѣнятъ мнението за Македония.

За външния пазаръ тия аргументи трѣбваше да бѫдатъ изнесени не отъ сърбинъ, а отъ нѣкой европеецъ. Намѣриха се кореспонденти, които срещу скѫпо платенъ трудъ, писаха, че славянитѣ въ Македония били „**прави сърби**“. И, като не можеха да купятъ съвестьта на нѣкой реномиранъ представитель на чистата наука, или на нѣкой виденъ славистъ, тѣ се задоволиха съ услугитѣ, които можеше да имъ даде името на единъ социялистъ като нѣмецътъ Венделъ и швейцарскитѣ професори (французи): В. Куие и Д-ръ Райсъ, разбира се, срѣщу богато възнаграждение. Тукъ следва да подчертаемъ факта, че до всемирната война (до 1915 год.) нѣма нито единъ французинъ, нито единъ германецъ, нито единъ англичанинъ, които да сѫ писали въ полза на сръбската теза. Презъ войната и следъ нея, обаче, се явиха и французитѣ: А. Meillet, А. Veillant, (професори въ Парижъ), Анселъ, Оманъ, Шервенъ, Шерадамъ, Ланиксъ и Ернестъ Дени. Съюзници презъ войната съ сърбитѣ, не можеха и следъ нея да не се чувствуватъ разположени да защитятъ претенциитѣ имъ дори съ пълното съзнание, че насилватъ съвестьта си, изопачаватъ истината и науката и служатъ на политикатата. Но нито единъ отъ тѣхъ не се счита за истински ученъ. Изключеиие прави проф. Meillet, който се ползува съ името на ученъ, но той е индогерманецъ, а не славистъ. Въ своята книга „Езицитѣ въ нова Европа“ 1918 год. той си служи не съ научни доводи, а съ разсѫждения политически за угода на своитѣ приятели. сърбитѣ. Напр. той пише: „Македонскитѣ говори сѫ **една часть отъ цѣлокупния югославянски езикъ.** Македонцитѣ ще могатъ **споредъ обстоятелствата (!)** да възприематъ и сръбския, и българския ез., споредъ това дали сѫ подъ сръбска или подъ българска власть. До като **политицитѣ** рекламиратъ македонскитѣ говори за сръбски или български, езиковедцитѣ винаги сѫ се въздържали (?!). **Политиката**, а не науката ще реши езиковото бѫдеще на Македония.“ (Вж, Мак. прегл. година V книжка 4).

Рускиятъ славистъ и приятель на сърбитѣ преф. Кочубински, бѣ писалъ: „**Науката не е политика**“ т. е. той не може за хатъръ на сърбитѣ да насили съвестьта си и да изопачи науката — да я подчини на политиката. Мейе като

ученъ не е да не знае, че нѣма **„югославянски ез."**; че филологията различава сръбо-хръватски езикъ и български езикъ, че тѣ образуватъ така наречената **югославянска група**, както чехски и полски езици образуватъ **западната славянска група.** Македонцитѣ могатъ подъ плющенето на камшика да замѣнятъ своя български съ сръбски езикъ, но струва ми се, че **при тия обстоятелства** и самъ Мейе би замѣнилъ своя френски съ сръбски, както направиха и френцитѣ въ Елзасъ и Лоренъ, които замѣниха френския си ез. съ нѣмския. Не е истина, че езиковедцитѣ се въздържали винаги. Навѣрно, той сжди по себе си и ако наистина, той е езиковедецъ, не може да не знае, какво сж писали всички езиковеди и слависти като Ягичъ, Щафарикъ, Облакъ, Вайгандъ, Лескинъ, Кондаковъ, Кочубински, Флорински, Григоровичъ, Гилфердингъ, Державинъ, Селищевъ, Нидерле и мн. др. Ние приведохме по-горе мнението на всички тѣхъ. Явно е, че и Мейе, както и Ястребовъ, иска да подчини науката на политаката.

Отъ изложеното въ тая книга читательтъ е могълъ да се увѣри, че научнитѣ аргументи на сръбскитѣ учени: Цвийчъ Беличъ, Черичъ и пр. не издържатъ критика. Ще приведемъ още единъ два цитата отъ тѣхнитѣ многотомни съчинения, за да се види, колко сж сериозни и научни. „Известно е, че **логиката не е едничкото срѣдство, съ което се открива истината,"** пише Цвийчъ въ 1921-23 год.

„Въ Сърбия има много безграмотни, но установено е, че формалната грамотность много малко струва. Словенцитѣ (защо не и хърватитѣ?) сж грамотни, но главитѣ имъ сж праздни, пише пакъ той. „Отъ тѣхъ сърбитѣ стоятъ на първо мѣсто: **само тѣ иматъ исторически стремежи, дълбока и чиста етика, стремежъ къмъ истината и правдата, безгранично самопожертвуване и най-чистъ идеализъмъ"** — Йов. Цвийчъ. (Вж. Мак. прегл. год. II, кн. 1).

Който и да прочета горнитѣ пасажи, ще помисли, че авторътъ имъ е нѣкой паталожки феноменъ и не заслужава възражение; но такива сж аргументитѣ и на всички други сръбски писатели. Цвийчъ е най-голѣмия сръбски ученъ, геологъ и географъ, професоръ въ Сорбоната и авторъ на грамада съчинения. Щомъ той си служи съ подобни несериозни аргументи, какво остава за по-долнитѣ отъ него. (Вж. Ягичъ що казва за него).

За езиковитѣ особености на македонскитѣ говори: ударението, членътъ, липсата на инфинитивъ и падежни окончания, които сж особености и на всички български говори, ето що пише сръбскиятъ проф. по филология, Беличъ: „Тѣ сж чужди не само на сръбския езикъ, а и на старобългарския", та дано читателитѣ помислятъ, че тѣ сж чужди и на новобългарския езикъ т. е., че по тѣхъ македонскитѣ говори

се различаватъ не само отъ сръбския, а и отъ българския езикъ. Тъй всички сръбски „учени" премълчаватъ половината отъ истината, която би пръснала мългата, която тѣ се мѫчатъ да направятъ по-гѫста и непроницаема. (Вж. год. I, кн. 4).

А Станое М. Миятовичъ въ своето съчинение „**Ресава**" въ „**српски етнографски сборникъ**" пише: „Въ тая область (между рекитѣ Тимокъ, Дунавъ и Морава) живѣятъ **сърби-ромъни**, дошли отъ Трансилвания, а Трансилванскитѣ ромъни били по-рано сърби, отишли тамъ отъ Сърбия и се поромънили, а после (въ турско време) пакъ се върнали въ Сърбия." Ето тъй безцеремонно изопачаватъ сърбитѣ историята и ако това се прави съ ромънитѣ, които сѫ по езикъ и по битъ инородно население, чудно ли е, че македонското население, което по езикъ е сродно на сърбитѣ, е за сърбитѣ сръбско? Въ Сърбия не само българитѣ, хърватитѣ, словенцитѣ, черногорцитѣ, бошняцитѣ и херцеговцитѣ сѫ сърби, но и турцитѣ и ромънитѣ.

Нека най-после видимъ, ще пише и тѣхниятъ най-скѫпо платенъ адвокатъ — Харманъ Венделъ. „Този новъ Гопчевичъ въ нѣмски образъ се разходилъ на сръбски срѣдства презъ августъ 1920 год. съ автомобилъ изъ Македония, колкото да има предъ читателитѣ си авторитета на очевидецъ" — (Вж. год. I, кн. 5-6). „Навсѣкѫде — отъ Лѣсковецъ до Дебъръ — го посрещатъ окрѫжни управители, околийски нач-ци, кметове и въ негова часть даватъ банкети. Тукъ — печено прасе, тамъ — кебабчета, на друго мѣсто — дини, праскови, грозде и прѣсни смокини, а въ Дебъръ околийскиятъ началникъ го угощавалъ съ „имамъ баялди" и съ алжирско вино. Разправя ни още (Венделъ), че въ Лѣсковецъ посетилъ циганската махала тамъ, въ Скопье се изплашилъ отъ много бѣли въшки, но за тѣхъ забравилъ, като чулъ да свирятъ и пѣятъ цигани; въ Велесъ гостилничарьтъ му отговарялъ само съ едно „йокъ!" и се провиква, че това било страна на „йоклука". Тукъ циганчета-ваксаджии подушили чужденеца „Germanez" (съ българско окончание **ец** вм. сръб. **ац**). Въ Прилепъ разправя за сръбската сливовица, която се пиела като вино. На моста си играели деца. Той се спрѣлъ и запиталъ едно отъ тѣхъ (а то се случило синъ на директора на пощата — сърбинъ отъ Нишъ). То му отговорило на въпроса: що си? — „Азъ съмъ сърбинъ, а тѣзи всички сѫ македонци; азъ съмъ отъ Нишъ — старъ сърбинъ, а тѣ сѫ нови сърби."

Въ Битоля сърбитѣ не били доволни отъ „югославянската идея". Въ Македония тѣ (сърбитѣ отъ Сърбия) се чувствували като въ една далечна, чужда колония — на заточение въ Сибиръ. Мѫжетѣ (сърби) си даватъ патриотиченъ видъ и броятъ днитѣ, кога ще се върнатъ въ своята мила Сърбия: въ Крушевацъ, Валево, Неготинъ и пр.

Въ Ресенъ Венделъ пакъ прави анкета, пита дечурлигата на улицата: „Какъвъ си?“ — Отговорили му изплашенитѣ деца: „Той е турчинъ, а ние сме македонци.“ Дотърчалъ учительтъ-сърбинъ и му разправилъ, че въ Ресенъ имало 7000 души, 1/3 турци, а 2/3 **славяни.**

По пѫтя за Охридъ го пресрещналъ единъ поручикъ, изпратенъ отъ охридския гарнизонъ да поздрави Вендела и да го придружи до Охридъ (да го пази — да не би комититѣ да го нападнатъ?). Този поручикъ му се оплакалъ, че Охридъ по отношение на женитѣ билъ по-лошъ отъ Битоля — цѣла Азия. Ни едно женско сѫщество въ възрастьта на чаритѣ и закржгленостьта не се осмѣлявало съ мѫжъ, нероднина, да се покаже на улицата. Единъ отъ другаритѣ му (офицеръ) сполучилъ да се сгоди за една охридска мома и следъ като си постигналъ цельта, се отказалъ отъ годежа, но братъ ѝ го застрелялъ всредъ чаршията. Преди 40-50 години охридчани съ гордость се наричали гърци. Следъ това българската пропаганда ги направила българи, а **следъ 1-2 десетолѣтия щѣло да тупа подъ артериитѣ на охридчани сръбско сърдце.** На една разходка по езерото единъ младежъ отъ Битоля проповѣдвалъ **македонска народность и автономна Македония, часть отъ федеративна Югославия.** Дали му и тукъ банкетъ и оплаква чиновницитѣ и офицеритѣ, дошли отъ Сърбия: „Съ никого нѣматъ дружба освенъ помежду си; никакви развлечения освенъ вино и карти и — никакви жени. Животътъ тукъ е цѣло самоубийство.“

Въ Струга, споредъ думитѣ на единъ сръбски чиновникъ, р. отъ Сърбия, изглеждало, че жителитѣ **тайно държатъ съ българитѣ.** Въ Дебъръ мѫже почти нѣмало: всички били по печалба въ България и кой знае още где. Въ Тетово не посмѣлъ да спре, понеже се пръсналъ слухъ, че албанци-разбойници щѣли да нападнатъ града. Въ Скопье си отдъхналъ свободно: тукъ намѣрилъ бани, бира, шапки, калимявки, чешири и жени неразбулени и ненатикани въ чували“.

Така свършилъ своята анкета Венделъ. Главната му задача е да прокара, напукъ на всички установени отъ историята факти, сръбската измислица, че у нашитѣ македонски братя нѣмало народно съзнание.

Въ второто си съчинение той пише: „Пашичъ, за да ускори **развитието** на македонскитѣ **славяни** да станатъ **сърби,** ги сгрѫбчи съ едно стегнато управление. Дори и в. „Одјек“ писалъ, че на македонското население много киселъ му станалъ животътъ подъ **новитѣ му господари“.** (Вж. год. I, кн. 5—6: рецензия отъ Л. Милетичъ).

И дветѣ си съчинения: **„Отъ Мариборъ до Битоля“** — (1922 г.) и **„Борбата на югославянитѣ за свобода и единство“** — (1925) Венделъ е изпълнилъ съ празни при-

казки за печени прасета, кебабчета, вино, сливова, бани, карти, въшки, цигански концерти и жени, само и само да каже, че преди 40—50 год. охридчани съ гордость се наричали гърци, следъ това българската пропаганда ги направила българи, а следъ 15—20 год. подъ тѣхнитѣ антерии щѣло да тупа сръбско сърдце. Разбира се, разбира се, г. Венделъ! Тия, които вчера съ гордость се казвали гърци, днесъ пъкъ българи, утре „непременно" ще осетятъ да тупа въ гърдитѣ имъ „племенито сръбско сърдце". Малко е икономисана истината и историческата правда — че охридчани не всички съ гордость се наричали гърци, а само 20—30 души гъркомани и то повече цинцари и близки до гръцкия владика; че широката народна маса тамъ е водила борба за черковна и училищна свобода, че бр. Миладинови станаха жертва на тая борба (1862 г.), че Екзархията (подъ която разбира българска пропаганда) се учреди въ 1870 год., че охридчани поискаха плебисцитъ и само 4 села отъ цѣлата епархия не сѫ пожелали да бѫдатъ подъ ведомството на Екзархията, че въ 1872 год. и охридската епархия биде зачислена подъ ведомството на Екзархията и че „българска пропаганда" е още нѣмало, когато тѣ се борѣха за български свещеници и владици, за славянско богослужение въ черквитѣ и за български езикъ въ училищата. Разбира се, че е трѣбвало Венделъ да премълчи всичко това, да представи, че охридчани (respect. и всички славяни въ Македония) нѣматъ крепко народностно съзнание и че следов., както отъ гърци за 24 ч. сѫ станали българи, така утре отъ българи ще станатъ „ванредни сърби" и даже много по-скоро. Трѣбвало е да каже една сладка приказка за сърбитѣ — да имъ даде надежда, за да оправдае разноскитѣ по пѫтуването и напечатването на съчинението му. Но ето 15 год. минаватъ, а охридчани още се чувствуватъ българи и **„държатъ съ българитѣ"**. Па що му трѣбвало да разправя, че на македонцитѣ имъ станалъ киселъ животътъ **„подъ новитѣ господари?"** — Значи, тѣ се чувствуватъ въ робство, както подъ предишнитѣ си господари, турцитѣ, тъй и подъ новитѣ господари, сърбитѣ. Нима и сърбитѣ ги завладѣха, а не ги освободиха? Тъй езикътъ казва истината, когато иска да я изопачи . . .

гр. Варна, 7 Юний 1932 год.

Византийски писатели: Константинъ Багрѣнородни (10 вѣкъ) „Чудесата на св. Димитри Солунски", Ив. Малала, (10 в.), Иоанъ Камениатъ (904 год.), род. отъ Солунъ, Кекавменъ 1067 год.), Иоанъ Скилица (11 в.), Никита Хониятъ (1198), Теофилактъ (12 в.), Хоматиянъ (13 в.), Никифоръ Григора (1326), Теофанъ, Кавасилъ, Н. Акоминатъ, Кедринъ, грамоти на Романа Старши, на Василий Българоубиецъ, на Андроника Палеологъ, на Андроника Младши, Г. Акрополитъ (1255 г.) и мн. др.

Новогръцки писатели: географъ Мелетий (17 в.), Атанасий Пароски (1795, 1805, 1850), Атанасий Стагирски (1819), Николай Лоренти (1838 г.), Дионисий Пиру (1834 г.), Н. Агоритисъ (1819 г.), П. Аравантиносъ (1859—57), Ст. К. Спатару (1856 г.), Атан. Халкилопуло (1913 г.), Пападопуло—Вретосъ А. (1856 год.) и др.

Турски: историкъ и географъ Хаджи Калфа (1628—1655 год.), Евлия Челеби („Сияхатъ-Наме" 1660 год.), Джел. Мустафа (1869), историята на Рамазанъ Зааде (1638); „Корона на историитѣ" отъ Саадедина (17 в.), М. Арифъ Зааде-Тархи (1785 г.), ферманътъ за Екзаъхията (1870 год.) и много др. фермани и служебни книжа.

Френски: историци на кръстоноснитѣ походи Вилхелмъ Тирски (1097 г.), Робертъ Реймски (1081 г.); Пйеръ Белонъ (1546—1549), Пуквилъ (1799, 1800—1801), Кузинери (1814 г.), Ами Буе (1836—1838), Бланки (1843 г.), Е. Бушие дьо Бель (1918), Енгелхардъ (1832), К. Дежарденъ (1853 г.), Ф. Божуръ (1820), С. Ф. Поайе (22 г. живѣлъ въ Турция и я пропжтувалъ. Той пише: „$^{4}/_{5}$ отъ Румелия т. е. Европейска Турция е населена съ българи" — (1836—37 г.), Рамбо, Киприянъ Робертъ (1831), Лежанъ (1857—58). Убицини (1853—59), Больо (1876), Дозонъ (1875), Ел. Реклю (1876), Викенелъ (1836—37), Бианкони (1843), Викторъ Бераръ, Луи Леже (1890), Жанъ Жозе Франа (1921), Андре Мазонъ (1920), Ламушъ (1904—909 и 1927), Габриелъ Мие Буске (1904), Десбонъ и мн. др.

Нѣмски: Гризебахъ [1839 год], Хенрихъ Бартъ [1862], Фонъ Мэхъ, Кипертъ [1876 г.], Карлъ Саксъ [1869], Лескинъ [1877], Ербенъ, Хелвардъ, Густавъ Вайгандъ [1887 и 1889-90], Х. Гелцеръ [1902], Алфонсъ Маргулиесъ [1926], С. Н. Шайнмецъ [1927], Листъ А. [1867], Леонардъ Шулце [1927 г.], Арнолдъ фонъ Генепъ [1922], Карлъ Щрупъ [1929], Мазингъ, Герардъ Шахеръ [1930], Шахтъ [1930].

Английски: Гладстонъ, Ликъ, Ивансъ, Давидъ Bowen [1852], Уркартъ [1831], Брайсфордъ, Макензи и Ирби [1863], Брунтъ [1878], Тозъръ [1853, 1861, 1865], Едуардъ Браунъ [1669] и др.

Руски: В. Г. Барски [1725], В. Григоровичъ [1844], А. Гилфердингъ [1856], Липранди [1868], М. Ф. Карлова [1879],

В. Макушевъ [1867], Ю. Венелинъ [1829—1838], А. С. Анучинъ [1878], графъ Н. П. Игнатиевъ [1878], Т. Флоринski [1895], В. Тепловъ [1889], П. Кондаковъ [1909], Н. Милюковъ [1914], П. А. Лавровъ, П. Покришкинъ, Соболевски [1910 г.], Н. Суринъ [1904—1908 [Державинъ [1914], Селищевъ [1914, 1918, 1929], Попруженко и др.

Американски: Доминиянъ (който пише, че въ Македония има 1,172,136 души българи или 81.50% отъ цѣлото население), докладътъ на Карнегиевата анкетна комисия [1914 г.], А. Сониксенъ [6 м-ца стоялъ въ четата на Апостолъ войвода], Мисъ Тонъ [отллечена отъ Чернопѣевъ и Асеновъ и освободена следъ 6 м-ца срещу откупъ, 14,000 тур. лири] и др. кореспонденти.

Австрийски нѣмци: Ханъ [1858—1863], Липихъ [1874], К. Ф. Францосъ, Алфредъ Рапопортъ [написалъ: „Въ страната на мжчениците“ — 1904—1909].

Чехски: Шафарикъ [1842], К. Иречекъ [1878], Томашекъ, Вондракъ [1912], Вопичка [1913-1920], Нидерле [1909], Вл. Сисъ [1924], Фр. Хиблъ [1930], Мартинъ Хатала и др.

Полски: Брюкнеръ, Бодуенъ де Куртене, Ан. Калина.

Дубровчанинътъ Маринъ Кабога [1706], **далматинецътъ** Андрей Качичъ Миошичъ [1696-1760].

Венецианецътъ: Лоренцо Бернардо [1591].

Холандецътъ Ванъ-Вейкъ [1925]

Белгийски: Ем. дьо Лавеле, Ксавие Хьошлингъ [1860]

Ромънски: Конст. Ное [1913], куцовлахътъ попъ Данаилъ [1770-1802]

Словенски: Миклошичъ [1840], Облакъ [1890]

Хърватски: Ягичъ [1913], Бръдашка [1869-1878]

Сръбски: Печски патриархъ Арсений Черноевичъ [1686], Д-ръ П. Матковичъ [1591], Мих. Константиновичъ отъ Островица [1490], Ст. Новаковичъ [1669], Л. Стояновичъ [1903], Йеротей Рачанинъ [1704], Д. Руварацъ [1735-1753], Вас. Бръкичъ [1771], Ив. Раичъ [1794], Д. Давидовичъ [1821], В. Ст. Караджичъ [1822, 1827], Мил. Видаковичъ [1833], Ис. Николичъ [1843], Мил. Миятовичъ [1852], Стеф. Верковичъ [1860], Йов. Гавриловичъ [1863], Е. Мияшовичъ [1865), Лука Поповичъ [1876], Илар. Руварацъ [1887], Светозаръ Томичъ [1905] и цѣлата сръбска книжина до 1885 год.

Български: о. Климентъ, о. Паисий, Я. Кърчовский, К. Пейчиновичъ, архим. Теодосий, бр. Миладинови, Жинзифовъ, Джинотъ, М. Дриновъ, А. Шоповъ, В. Кънчевъ, Йор. Ивановъ, Иширковъ, Милетичъ, Георговъ, А. Тошевъ, Баждаровъ, Романски, Д. Мишевъ, Ст. Чилингировъ и цѣлата българска книжнина отъ Кирила и Методия до днесъ безъ изключение. Нѣма българинъ, който да е писалъ, че славянитѣ въ Македония сж сърби или гърци, а сръбскитѣ и гръцки

писатели до Берлинския конгресъ, почти всички пишатъ и ги наричатъ **българи**.

Карти: Августъ Готлибъ [1766], Шицъ [1778], Шафарикъ [1842], Ами Буе [1847], Гота, Петрусъ [1861], Марковичъ [русинъ-1867], Макензи и Ерби [1867], Лежанъ [1857-58], Яромиръ Ербенъ [чехъ-1868], Реклю [1875], Кипертъ [1876], карта на Санъ-Стефанския договоръ [1878], карта на Цариградската Конференция [1876], Етнографическа карта на славянскитѣ народи отъ Н. С. Зарянко [1890] и др.

Христо Коцовъ

(1868 — † 1933).

Христо Коцовъ е единъ отъ плеадата идеалисти революционери, македонски борци. Той е роденъ въ Щипско Ново-Село въ края на 1868 год. Първоначално образование получилъ въ родното си мѣсто. Училъ първо по келийнната метода: **наустница, псалтиръ, псалтикия,** а запозналь се и съ **звучната** метода, която по това време въвелъ тамъ **Йосифъ Ковачевъ.**

Първитѣ два класа, I и II, на прогимназията е свършилъ въ Щипъ презъ 1881/82, 1882/83 уч. год. Презъ 1883/84 год. билъ учитель въ Кочани, получавалъ 30 лири турски годишно. Тамъ той въвелъ звучната метода и, макаръ още младъ, 15-16 годишенъ, се ползувалъ съ честь и авторитетъ предъ гражданството.

На следната година Коцовъ постжпилъ ученикъ въ IV кл. на Щипската прогимназия. Но отъ срамъ, че отъ учитель става ученикъ и поради нѣкои неприятности, следъ една седмица заминалъ за Скопие и, като издържалъ изпитъ по материята за III класъ, постжпилъ тамъ въ IV класъ. Въ 1885/86 уч. год. той постжпва въ V класъ на Солунската мжжка гимназия, дето свършилъ и VI класъ презъ следната година. Презъ 1887 година се поминалъ баща му. Оттогава се започватъ неговитѣ страдания. Баща му, свещеникъ, билъ беденъ човѣкъ и Коцовъ останалъ безъ всѣка подръжка и не само той, а и майка му и мничката му сестра. За Коцова настжпватъ страшни години на нравствени терзания. Беденъ, а отъ друга страна ламтещъ за образование, е поставенъ въ едно положение базъ изходъ. Само съ вродената упоритость на неговия духъ той могълъ да надѣлѣе всички препятствие и въ 1891/92 г. да завърши филологическия факултетъ на Висшето училище въ София, Времето, прекарано въ София въ другарство съ Д. Груевъ, Хр. Матовъ, Д. Мирчевъ, Петъръ Попъ Арсовъ и др. бждещи ратници революционери въ Македония е отъ голѣмо значение за Коцова. Тукъ всички тѣ се сблъскатъ съ грубата действителность, убеждаватъ се, че на новото поколѣние предстои да се загрижи за бжднината на своята роднина, та взиматъ решение, равносилно на клетва, помежду си, щото следъ скръ-

шване на наукитѣ си, непремѣнно да се върнатъ въ Македония и, по силитѣ си, да работятъ за освобождението на родината си. Тукъ се заражда и идеята за една революционна организация, като последно срѣдство за борба съ вековнота тирания. Съ малки, незначителни изключения, всички студенти отъ това време достояватъ на клетвата си и се връщатъ като учители въ Македония.

Христо Коцовъ е назначенъ въ IV класното училище въ Цариградъ за 1892/93 г. и отива да заеме учителското си мѣсто. Дошелъ въ досегъ съ първитѣ ржководни фактори на черковно-училищното дѣло въ Македония, той остава недоволенъ отъ многото официалность и формалности, които покриватъ ядката, сжщностьта, на дѣлото. Той самъ, откровенъ и искренъ въ своитѣ отношения и сжждения по работитѣ, става малко неприятеиъ на голѣмцитѣ тамъ. На следната година 1893/94 се появила холера въ Цариградъ. По тоя случай затварятъ се училищата тамъ, а учителитѣ биватъ командировани по другитѣ училища въ Македония. Коцовъ бива изпратенъ за учитель въ IV кл. училище, после пълна педагогическа гимназия въ Скопие. Когато презъ ваканцията на 1894 год. се срѣща съ Даме Груевъ въ Щипъ, дето последниятъ е назначенъ за директоръ на прогимназиалното училище, Даме сондира Коцова, дали не е дошло време да се тури начало на революционна организачия (а то бѣше вече поставено), Коцовъ се държи твърде резервирано, макаръ въ София да сподѣляше тая идея. Но когато той се срѣща лице съ лице въ Скопие съ сръбската пропаганда, вижда съюзничеството ѝ съ турската власть и гръцкия владика въ града отъ една страна и отъ друга — пресжпното безгрижие на българския владика Максимъ Пеловъ, неговото нехайство, той е дълбоко ужиленъ въ своето национално чувство и почва сериозно да се замисля върху направената сондировка на Даме. Той кореспондира съ Хр. Матовъ, който е директоръ въ Сѣреското IV класно училище и който сжщо така отначало се отнася съ голѣма предпазливость къмъ идеята за революционна дейность. Но това състояние на работитѣ убеждаватъ безусловно Коцова, че нѣма другъ пжть за борба, освенъ революционния. Ето защо, когато презъ ваканцията на 1896 година сд срѣща съ Даме Груевъ въ Солунъ, дето бѣ дошелъ и Хр. Матовъ, безрезервно се посветява на революционното дѣло.

Презъ годината 1895/96 Коцовъ е извиканъ въ Екзархията да дава обяснения поради появилитѣ се недоразумения въ училището въ Скопие. Въ Цариградъ безъ да има никакви основателни причини, въ „интереса на службата“ го примѣстватъ въ Одринъ. Въ Одринъ председатель на черковната община е архимандритъ Софроний, който съ своя автократизъмъ тормози учителството. Скоро Коцовъ влиза въ очитѣ

му, защото му се противопоставя на решението да се купи черенъ хайверъ на една вечеринка, базъ който Софроний не можелъ и трѣбвало еднакво да плащатъ всички учители и основнитѣ наравне съ него. Коцовъ отричалъ тоя явна несправедливость и за това билъ обвиненъ отъ Софроний въ безбожество предъ Екзарха. Лично Коцовъ и писменно се оправдава предъ Екзарха, който вижда въ Коцова човѣкъ патриотъ и голѣмъ редолюбецъ. Но все пакъ не можелъ Екзархътъ да се лиши отъ Софрония и предложилъ Коцову за идната година да го назначи другаде, дето поиска. А Софроний искалъ още сѫщата година Коцовъ да бѫде уволненъ. За идната година, по негово желание, е назначенъ въ Солунъ. Прекараната уч. година въ Одринъ не е минала безплодно. Следъ 1-2 несполучливи опита, той сполучва да намѣри въ лицето на Павелъ Генадиевъ, учитель въ Лозенградъ, свой достоенъ замѣстникъ. Така той туря начало на революционната организация въ Одринско, която се разраства въ цѣла мрежа подъ рѫководството на П. Генадиевъ.

Така Коцовъ презъ 1886/87 година е учитель въ Солунската гимназия и, следъ като дава отчетъ за своята деятелность въ Одринъ, става членъ на Централния Комитетъ на организацията, тогава представлявана отъ **Даме Груевъ**, коректоръ въ печатницата на К. Г. Семерджиевъ и Муратори, **Д-ръ Хр. Татарчевъ** и **Ив. Х. Николовъ.** Организацията бѣ стѫпила вече здраво на краката си. Презъ тоя година стана едно събитие въ Солунъ, което не може тукъ да не се отбележи и съ което е свързана сѫдбата на Коцова. Въ първитѣ дни на юний 1897 г. бѣше убитъ въ локала „**Коломбо**“ учителтъ отъ м. гимназия **Хр. Гановъ** отъ сръбски агенти. Въ това убийство главниятъ виновникъ бѣше ренегатътъ **Пейчиновски**, бившъ учитель въ гимназията, родомъ въ Ресенъ, човѣкъ морално проваленъ, продаденъ на сърбитѣ. Убийството трѣбваше да бѫде отмъстено отъ организацията, та да се подигне чрезъ него нейното реноме и авторитетъ. Централниятъ Комитетъ решава въ положителенъ смисълъ въпроса и нарежда хора да изпълнятъ решението. Пейчиновски бѣ убитъ съ хладно оръжие, обезобразенъ грозно и оставенъ да се мѫчи 1-2 дена. Тъкмо по време на убийството Коцовъ бива заловенъ на улицата поради станалото убийство. По недомислие той носи въ себе си едно революционно писмо, дадено му отъ Даме, който се заема съ рѫководството на убийството. Писмото е важно и шофровано. Това писмо създава голѣми морални терзания на Коцова, особено пъкъ, че въ кѫщата му се намира цѣла революционна литература. Следъ едно находчиво маневриране той успѣва да заблуди властьта, че писмото не е негово, а прибрано отъ пѫтя — намѣрилъ го човѣкътъ! Обискътъ на кѫщата си обаче не може да избѣгне, а опасността тамъ е още по-голѣма.

Само слѣпиятъ случай го спасява: той успѣва да каже на майка си да премахне тенекето отъ избата, дето е прибрана революционната литература. Залавятъ му само едно невинно писмо, изоставено въ джобъ на старо палто, писмо отъ единъ учитель на Одринското IV класно училище. Понеже почерка на това писмо ужъ мязалъ на шифрованото, арестуватъ учителя въ Одринъ, а Коцова подъ строгъ арестъ и контролъ закарватъ въ Одринъ. На пѫть спиратъ се въ Деде-Агачъ, дето го поставятъ да пренощува нѣщо като въ курникъ, дето презъ цѣла нощь води борба съ гадове отъ разни видове и родове. Другиятъ день стигатъ въ Одринъ, дето сѫщо го хвърлятъ въ единиченъ затворъ, кѫдето нѣма мѣсто да легне и да си простре краката. Тукъ той е задържанъ 40 дена. Но физическитѣ терзания не сѫ нищо въ сравнение съ моралнитѣ. Отъ тоя дупка той успѣва да съобщи на автора на писмото — на затворници каракачани, последниятъ по тѣхъ можалъ да му прати „много здраве". Казалъ имъ, че **„въпросътъ се отнася до владици"**. Въ писмото имало фраза: **„Не може ли сега да се направи нѣщо за Македония"**. И тая фраза била само опасната. Писмото било писано по време гръцко-турската война презъ 1897 г. Отговора, сир. обяснението на цитираната фраза Коцовъ обяснява, че приятелтъ прави алюзия, да ли не е време сега да се поискатъ владици за Македония, когато нашитѣ врагове гърцитѣ водятъ войпа съ падишаха. Като знае отговора на Коцова, авторътъ на писмото, **Пано Стоиловъ**, дава сѫщото обяснение предъ следователя. При всичко това и двамата биватъ осѫдени: Коцовъ на една година, а П. Стоиловъ — на три години. За шифрованото писмо и дума не е станало. Това успокоява и освобождава Коцова отъ моралнитѣ терзания и съ благодарность той посрѣща присѫдата. Въ Одринъ се намиратъ другаритѣ му Л. Димитровъ и Якимъ Игнатиевъ и веднага му доставятъ потрѣбнитѣ нѣща — постелки и покривки, като се грижатъ и за другитѣ му нужди. Въ Одринския затворъ се намиратъ тогава подъ арестъ нѣколко видни младотурци, между които и бѫдещия министъръ на вѫтрешнитѣ работи. **Талятъ бей**. Тѣ сѫ въ привилегированъ каушъ, по-хигиениченъ, по-добъръ и се ползуватъ съ пополѣма свобода. Като разбиратъ за арестуването и осѫждането на Коцова за полотическо дѣло, особено Талятъ бей търси поводъ и сгоденъ случай дб се види и запознае съ него. Такъвъ той скоро намира и влиза день изъ день въ по-тѣсни връзки. Коцовъ отначало се държи доста резервирано и предпазливо, но най-после се убеждава въ искреното свободолюбие на младотурцитѣ resp. още повече на Тялятъ бея, съ когото водятъ разговоръ на открити карти, макаръ да има едно съмнение. че младотурцитѣ сѫ способни да реформиротъ държавата. И наистина, когато Талятъ бей въ единъ

разговоръ заявява, че споредъ програмата на тѣхната младотурска организация, „Иттихатъ ве Тереки“ не могатъ да търпятъ български книжарници въ Солунъ, нито български и други училища, другъ официенъ езикъ, освенъ турския, никакви други национални култури и особености, Коцовъ му заявя: **„Ще се обеся, ако вие сполучите да модернизирате нѣкога държавата си и да я спасите отъ погибель“** И следъ клането въ Щипъ презъ 1911 год. той излѣзе съ едно отворено писмо до Талятъ бея, въ което съ силни думи изобличи цѣлата младотурска политика и предрече гроба на Турция съ нея. Отвореното писмо на Коцова представя важенъ интересъ съ изреждането на много исторически факти.

Следъ освобождението си отъ затвора въ Одринъ, Коцовъ се прибра въ Солунъ. Но Екзархията бѣ решила да отстрани отъ училищата всички учители, отявлени революционери. Така тя се освобождава и отъ Коцова. Уволненитѣ учители бьха много. Та организацията направи сериозни постжпки предъ Училищния отдѣлъ на Екзархията, и повечето учптели бѣха повърнати на мѣстата си. Коцовъ обаче остава безъ мѣсто. Той отъ Солунъ заминава въ Щипъ и е условенъ отъ черковната община за директоръ на прогимназията. Тукъ той намѣри беззаветно преданъ на революционното дѣло Тодора Лазаровъ, искренъ неговъ приятель още отъ по-рано. Съ Тодора той добива криле за революционна работа. И двамата се ползуватъ съ голѣмъ авторитетъ предъ гражданството. Скоро тѣ издигатъ на голѣма висота името на организацията благодарение на голѣмото довѣрие, което има гражданството къмъ тѣхъ. За да се засили и закрепне това довѣрие, случаятъ имъ помага: на скоро се внасятъ въ района имъ малко пушки и револвери, които тѣ ги раздаватъ на младежитѣ революционери. Съ това пъкъ се подига значително революционниятъ духъ у всички посветени на дѣлото. Разкритиятъ поради Винашката афера презъ 1896 год. каналъ наново се открива за внасяне на оржжие отъ България. Но една фатална грешка на Гоце Дѣлчевъ, скоро подготвя арестуването на двамата ратници Тодора и Коцова. Синътъ на Винишкия кметъ, който билъ арестуванъ съ единия си по-голѣмъ синъ, именно Георги Ивановъ, отначало избѣгалъ отъ ржцетѣ на турцитѣ после амнистиранъ, почналъ да предателствува съ цель да освободи баща си и брата си. Организацията решава да го убие и, за да остане убийството безпоследствие, той бива отъ организацията изпратенъ въ Кюстендилъ по революционна работа да докаже своята нова преданость, а за примахването му бива изпратено писмо на другаритѣ. Всликодушието обаче на Дѣлчева го спасява. Нѣщо преносъ 150 пушки. Разкаяниятъ предатель обаче, всичко повече: нему довѣряватъ шифъра, Дѣлчевъ му предава за

това предава на каймакамина въ Щипъ. Коцовъ и Тодоръ Лазаровъ научаватъ новото предателство отъ другъ предатель, Тодора Миневъ, който иска да се реабилитира предъ организацията и съобщава предателството, което той самъ научилъ отъ каймакамина въ Щипъ. Тѣ вематъ решение да го премахнатъ и съ такава цель го поканватъ у дома на Коцова на разговоръ и да му дадатъ ужъ инструкции, понеже научили, че щѣлъ да ходи въ Скопие, като сжщо временно разпоредили на началника на тероритѣ да извърши съ своитѣ хора убийството. По непредвиденн причини предателчтъ е само раненъ, и посочва на властьта като интелектуални виновници Коцова и Тодора Лазаровъ. Властьта излива всичката жестокость надъ двамата кумити а особено надъ Тодора, къмъ когото турцитѣ питаятъ особона омраза поради неговото самостойно и гордо държане предъ владетелитѣ. По това дѣло двамата се осжждатъ по на 4 години строгъ тъмниченъ затворъ, който тѣ излежаватъ въ прочутия **„Куршумли ханъ"** въ Скопие, а повечето време въ Прищина. Освободени следъ опредѣленото време, тѣ дойдоха въ Солунъ тъкмо по времето, началото на януарий 1903 г. когато организацията бѣ свикала конгресъ, предметъ на който бѣше въпросътъ за въстанието отъ 1903 год.

Въ конгреса и двамата взеха участие. Презъ априлъ сжщата година станаха Солунскитѣ атентати: на 13, 14 и 15 априлъ. Коцевъ се намѣри въ Солунъ и заедно съ всички, арестуванъ бѣ и той. Арестуванъ бѣ цѣлиятъ централенъ комитетъ. Азъ, единъ отъ членоветѣ на централния комитетъ, бѣхъ вече изследванъ и поставенъ подъ строгъ полицейски надзоръ въ стаята на комисаря. Тукъ докараха и Коцова; но съ голѣма закана, че ако се „конущисване", ще бждемъ строго наказани. Разбира се, това трая само 3—4 дена, до като подхранихме полицейскитѣ дежурни, които ни оставиха не само насъ безъ контролъ, но допуснаха до насъ и нашитѣ домашни отвънъ. Така тукъ ние можахме да се разберемъ по предстоящитѣ събития. Имаше надежда Коцовъ да бжде освободенъ; но не и хората на централния комитетъ. Едно приятелско семейство, познато на английския консулъ, измоли ходатайството на последния, който, знаейки вече, че Коцовъ 4 години стоялъ въ затворъ и освободенъ само преди 2—3 месеца, енергично се застжпи за него, и той биде освободенъ.

Коцовъ, който знаеше, че въстанието е решено намѣраваше о време да излѣзне въ гората при нѣкоя чета, като представитель на Ц. К., макаръ да чувствуваше своята физическа немощь. Едва успѣхъ да го убедя да остане въ Солунъ и да поеме ржководството на организацията като членъ на Ц. К., замѣстникъ на членоветѣ на последния, които бѣха въ последствие осждени по на 101 г. и изпратени на за-

точение въ Азия. Той се убеди въ полезностьта на съвета ми и необходимостьта отъ опитно и преданно лице като него въ тия извънредно важни моменти.

Така, Коцовъ остана да ржководи организацията съ още двама другари до моето връщане отъ заточение презъ априлъ 1904 г., когато предаде на менъ дѣлото и съ братско споразумение дойде въ София да се лѣкува и да се подложи на операция. Отъ тогава той, изтощенъ, измжченъ, материално съсипанъ, остана въ България и намѣри учителско мѣсто въ Варна въ гимназията. Но неспокойния духъ не можа да се укроти. Макаръ и далечъ отъ Македония, той следѣше всички събития тамъ. Това се вижда отъ оставонитѣ му спомени. На 1911 год., когато стана клането въ Щипъ, той отправи едно бележито отворено писмо до Талятъ бея, министеръ на вжтрешнитѣ работи въ Турция. Едва ли има по-силно, по-смѣло изобличение на младотурска политика отъ това писмо, което ние спонахме и по-горе.

Презъ Балкаиската война той не можа да бжде спокоенъ зритель на важнитѣ събития: напусна учителството и отиде тамъ, дето се лѣе кръвь за родината да я пролѣе и той, ако е нужно, и влѣзна въ опълчението.

Всички почуствахме и преживѣхме трагични минути отъ постигнатата народна катастрофа, поради некадърни държавници, лишени отъ чувство на народенъ дългъ, отъ съзнанието за саможертви предъ олтаря на отечественитѣ интереси, лишени отъ чувство на доблесть, честь и достоинство; но удърътъ за дейцитѣ като Коцова бѣше тъй тежъкъ и трагизъмътъ, толкова съкрушителенъ, че това може да знае само тоя, който го е преживѣлъ. А Коцовъ имаше една причина повече: Министерството на просвѣтата му отне учителското мѣсто въ гимназията въ Варна, па отъ нѣмайкжде го изпрати за учитель въ прогимназията въ Каспичанъ. Унинието отъ катастрофалния епилогъ на Балканската война бѣше естествено за всички. Нищо не мога да кажа, какво морално отражение оказаха тия събития въ душата на Коцова. Но това, което се знае е, че съ обявяването на войната презъ 1915 г., той пакъ напусна учителското си мѣсто и скоро пакъ се отзова въ опълчението. Освободенъ отъ него по напреднала възрасть, бѣ назначенъ за кметъ въ Скопие до напускането на ново на Македония.

Следъ тая нова катастрофа, трѣбваше да потърсимъ морални сили да я преживѣемъ всички, както и Коцовъ. Възобновяването на В. М. Р. О. отъ Тодора Александровъ вдъхна нови надежди на млади и стари революционери. И сега Коцовъ бѣше единъ отъ първитѣ въ новото движение. Сега той работи въ организиранитѣ национални македонски братства, бѣше членъ и на „Илинденската организация", посвещавайки последнитѣ си сили за благото на Македония.

Коцовъ бѣше морално съкушенъ отъ настжпилитѣ следъ убийството на Тодора и Протугерова събития въ срѣдата на македонскитѣ дейци и организации. Свободата на Македония Коцовъ бѣше въздигналъ въ култъ. Това бѣше кумирътъ, на който той се покланяше и му принесе всичкитѣ си материални и морални сили—**своята младость, зрѣлата възрасть и старческитѣ години.** Настжпилитѣ междусобици и неразбории — бѣха смъртния ударъ за Коцова, и Той бѣше се отчаялъ отъ живота и не търсѣше срѣдства да се лѣкува отъ отдавнашенъ неджгъ. който всѣки день подкосваше силитѣ му, докато на 30 априлъ 1933 г. се скжса конеца на живота. Последнитѣ думи на Коцова бѣха: **„Македония, разрушиха организацията, какво ще стане съ Македония“.** Коцовъ умрѣ съ тжга на душата и дълбоко огорченъ отъ днешното състояние на македонското дѣло, на което той посвети цѣлия си животъ. Цѣлиятъ животъ на Коцова е верига отъ подвизи и страдания за благото на родината. Негова награда бѣше мизерията, въ която умрѣ, и едно колко годе признание: два ордена, единиятъ даденъ на 30 VIII 1921 г. отъ Министерството на Просвѣтата за гражданска заслуга IV степень, другиятъ, даденъ отъ Военното Министерство за военна заслуга сжщъ IV степенъ..

Книгата бѣше подъ печатъ, когато автора ѝ се помина.

Д. Мирчевъ

Нар. Библиотека, София

Препечатването на книгата
е забранено.

ЕТНОГРАФСКА КАРТА
на
МАКЕДОНИЯ
отъ проф. Й. ИВАНОВЪ
до 1912 на брой:
БЪЛГАРИ 1,095,355
ТУРЦИ 541,615
АЛБАНЦИ 184,335
ВЛАСИ 77,365
ГЪРЦИ 253,367
СЪРБИ
ГАГАУЗИ
ПОМАЦИ 103,360
ЦИГАНИ
ЕВРЕИ и др.
Лито Милчевъ
АЛБАНИЯ
ЕГЕЙСКО МОРЕ
Гиляни
Търновецъ
Бояновци
ДЯКОВО
Р. БЪЛГАРСКА МОРАВА
Градецъ
Кюстендилъ
САМОКОВЪ
ДУПНИЦА
РИЛА
РОДОПИ
Прешево
ПАЛАНКА
Стрвцинъ
Конопница
Бобошево
ГОРНА ДЖУМАЯ
Якоруда
Бѣлица
Качаникъ
КУМАНОВО
Нагоричане
КРАТОВО
ПРИЗРЕНЪ
Кучевица
Теарци
Скопье
Лѣсново
Злетово
Царевосело
Падежъ
МЕХОМИЯ
Елешница
ШАРЪ ПАНИНА
Р. ДРИНЪ
ТЕТОВО
Нерези
Неманици
КОЧАНИ
Блатецъ
Тработивища
Банско
Сълнье
Воденъ
Св. Никола
Р. БРЕГАЛНИЦА
Винница
Врабчища
Пехчево
Крупникъ
Долянъ
Джуриовца
ГОСТИВАРЪ
ВЕЛЕСЪ
Оризари
ЩИПЪ
Владимирово
НЕВРОКОПЪ
Берово
Бистрица
РАДОВИШЪ
МЕЛНИКЪ
Галичникъ
Заясъ
Богомила
Р. ВАРДАРЪ
Изворъ
Неготино
Моноспитово
Либяхово
Р. МЕСТА
КИЧЕВО
Дебреще
Струмица
Р. СТРУМА
ДЕБЪРЪ
Лазарополе
КАФАДАРЦИ
ПЕТРИЧЪ
Търлисъ
Зърново
Крушево
Броди
Габрово
Требища
ПРИЛЕПЪ
Макриево
Воландово
Порой
Просочани
КСАНТИ
Сълпъ
Ватоша
КРУШЕВО
Варошъ
Калапотъ
ДРАМА
Луково
Витолища
Богданци
ДОЙРАНЪ
БАР. ДЖУМАЯ
Кистратъ
Енидже
Вехчани
СТРУГА
Рожденъ
ГЕВГЕЛИ
Тодоракъ
Просеникъ
Сѣръ
Охридъ
Гопешъ
Нжте
Маядагъ
КУКУШЪ
Лахна
Сжрж-Шабанъ
Зеляхово
Правица
Р. ШКУМБИ
РЕСЕНЪ
Търново
Фущани
Р. ВАРДАРЪ
Негованъ
Зарово
Радоливо
КАВАЛА
Царедворъ
Маловища
Битоля
Р. ЦЪРНА
Сжботско
Гомендже
Нигрита
Сухо
Кенали
Пожарско
Куфалово
Балджа
Волгаръ
мон Св. Наумъ
Преспа
Германъ
Баница
Островo
ЕН. ВАРДАРЪ
Лжгадина
ТАСОСЪ
Р. ДЯВОЛЪ
ЛЕРИНЪ
Върбени
Месимиръ
ВОДЕНЪ
Солунъ
Смърдешъ
Катраница
Конакия
Пайзаново
Пазбракя
Москополъ
Невеска
Нѣгушъ
Зеленичe
Леригово
Изворъ
КОРЧА
Загоричани
Билища
Василико
Дрѣново
Влахоклисура
БЕРЪ
Йерисо
Бобощица
Дъмбени
КАЙЛЯРИ
мон. Хилендаръ
КОСТУРЪ
Емборе
Джума
Полигеръ
мон. Зографъ
Несрамъ
Хрупища
Блаца
Кожани
ШАПКА
Р. БИСТРИЦА
Премети
Лопчища
Лесковикъ
Сѣрфидже
Гребена
Коница
ОЛИМПЪ

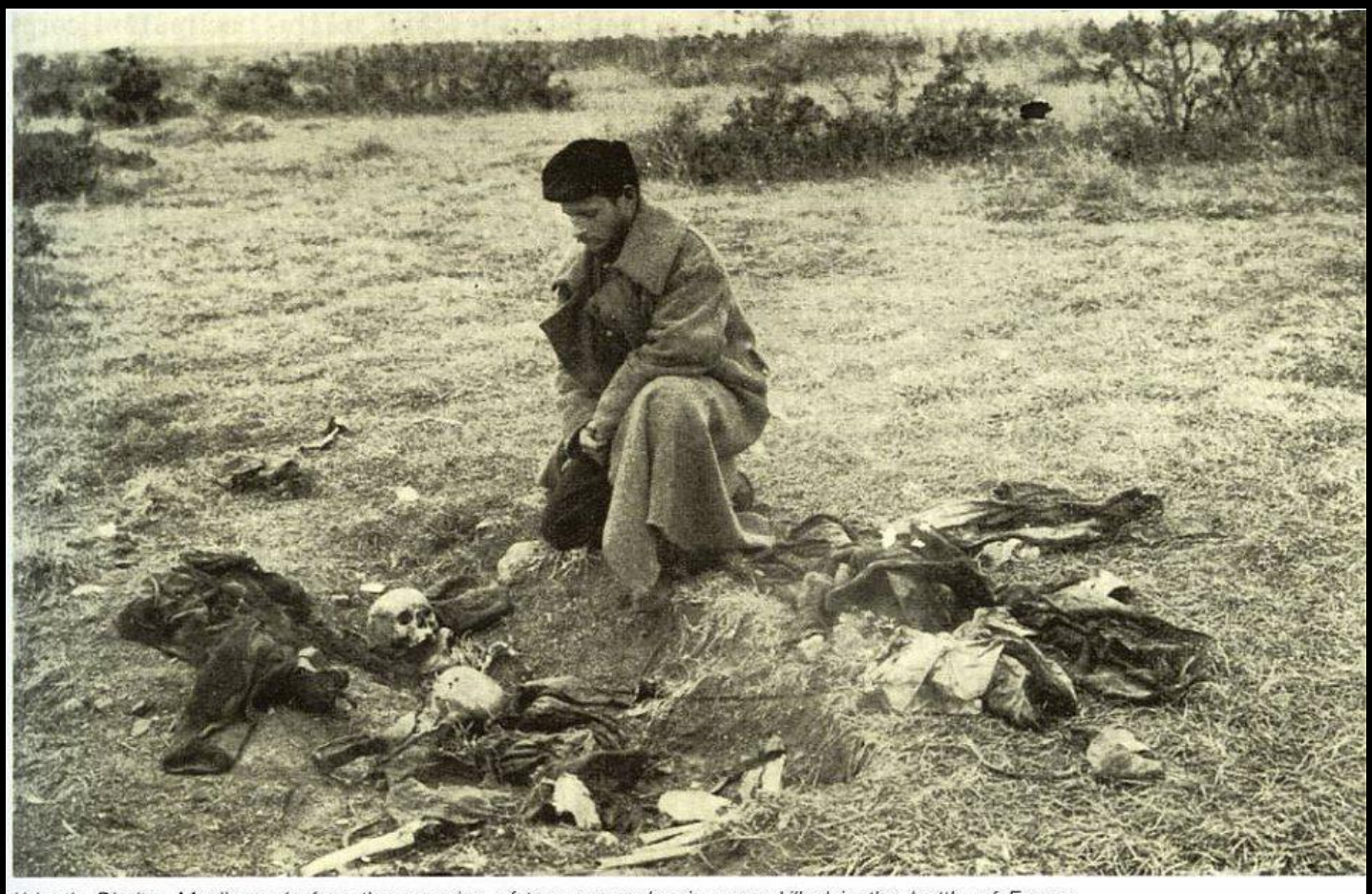
ЦЕНА 20 ЛВ.

Още стотици книги на дейци родени в географска област Македония може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски"
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres